

700 anys

de l'Hospital de
Figueres

Fundació
Salut Empordà

ORDEN
HOSPITAL D
CARIDAD

Edita:
Fundació Salut Empordà

Amb el suport de:
ABBVIE
FRESENIUS KABI
GILEAD
JANSSEN
J.TOURON S.A.
MBA
NOVARTIS
STRYKER
SURGIVAL

Textos:
Joel Colomer Casamitjana
Antoni Egea Codina
Miquel Àngel Fumanal Pagès
Inés Padrosa Gorgot

Coordinació:
Culturània SC

Disseny i maquetació:
Cosimo - J. Costa

Reportatge fotogràfic:
Marcel Font

Imatges:
Col. J.M. Bernils
Col. Jordi Bonaterra
Col. Inés Padrosa Col. Anna Pujol
Col. Enric Pujol
Col. Dr. Vila
ACAE
AMF
BFC

Impressió:
Alzamora

Dipòsit Legal: GI-1272-2013
ISBN: 978-84-8067-128-6

Amb el patrocini de:

abbvie

FRESENIUS
KABI
caring for life

GILEAD

janssen
PHARMACEUTICAL COMPANIES
of Johnson & Johnson

J. TOURON, S.A.

MBA

NOVARTIS

stryker®

surgival
GRUP COGÉS

Hi col·labora:

Ajuntament
de Figueres
Alt Empordà

Comerç
Figueres
shopping city

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General d'Arxius,
Biblioteques, Museus i Patrimoni
Anu Comarcal de l'Alt Empordà

tramuntana TV

HORA NOVA

EMPORDÀ

GALERIA
DOLORS
VENTÓS

L'Hospital de Figueres enguany commemora el 700 aniversari de la seva fundació. Els set segles de la institució i la història de la capital altempordanesa són indistriables, s'entrellacen fins al punt que formen part l'una de l'altra. Set centúries són un espai de temps prou dilatat perquè hagin viscut moments de tot tipus: èpoques de molta austeritat, epidèmies o guerres; així com també períodes de bonança i creixement.

Una trajectòria tan extensa posiciona l'Hospital com una de les institucions més antigues de Figueres. Des dels seus orígens i gairebé fins als nostres dies, a finals del segle XX, va ser una entitat eminentment benèfica. Als anys vuitanta, amb les transferències de les competències sanitàries a la Generalitat, va fer un salt molt important, el centre va deixar de fer una funció bàsicament asilar per transformar-se en un hospital pròpiament dit. Va iniciar el camí per esdevenir l'entitat que coneixem, posant les bases dels diferents departaments que encara avui conformen la seva cartera de serveis.

Amb aquest canvi de rumb va caldre ampliar les instal·lacions i es va elaborar el primer Pla Director que va projectar un creixement molt important, de 5.900 a 14.000 metres quadrats. Els treballs es varen portar a terme entre el 1988 i el 1993 i varen finalitzar amb la creació del bloc quirúrgic.

L'entitat sempre ha prestat un servei de proximitat però també ha tingut la voluntat d'anar a més, de millorar la qualitat de l'atenció i l'assistència als seus usuaris. Per això, entre d'altres, va endegar un projecte sanitari integral, per atendre específicament altres necessitats de la població de forma coordinada amb l'atenció hospitalària ja existent i proporcionar, d'aquesta manera, una continuïtat assistencial.

Va ser així com, entre els anys 2000 i 2002, es varen crear dues línies noves: la d'atenció primària, amb la gestió de l'ABS de l'Escala; i la d'atenció sociosanitària, amb la construcció i posada en funcionament del Centre Bernat Jaume. Arran d'aquest creixement va sorgir la necessitat de canviar la denominació de l'òrgan de govern, Fundació Hospital de Figueres, per tal que reflectís la totalitat dels nous serveis que prestava la institució. A partir d'aquest moment va rebre el nom de Fundació Salut Empordà.

Més recentment, s'ha dut a terme la darrera ampliació de l'Hospital, la construcció de l'Edifici Est, que ha obert les seves portes l'any 2010. Una instal·lació de 6.900 metres quadrats que ha permès redimensionar els serveis ja existents i dotar-los del confort necessari. Amb la finalització d'aquests darrers treballs d'ampliació i reforma s'ha compost l'actual imatge de l'entitat.

Més enllà de la llarga trajectòria de l'entitat i dels serveis assistencials i socials que presta, la institució també representa un valor afegit per al territori: com a organisme en què es porta a terme formació universitària especialitzada o com a empresa integrada en el territori generadora d'ocupació i riquesa, entre altres.

De la mateixa manera, cal destacar que el gran valor d'aquesta institució són els seus professionals; els qui l'han feta possible, dia a dia, tan avui com al llarg de la seva història. És gràcies a ells que ha arribat a nosaltres, les mateixes persones que l'han dotat i la doten d'atenció, humanitat i professionalitat. A tots els que ho heu fet possible, feliç aniversari!

Marta Felip Torres
Presidenta del Patronat de la
Fundació Salut Empordà

Índex

segles XIV-XV

p11 UN HOSPITAL DE VILA REIAL

Joel Colomer Casamitjana
Miquel Àngel Fumanal Pagès

1. El context hospitalari gironí a la baixa edat mitjana
2. La ubicació del primer hospital
3. La fundació
4. Els primers hospitalers
5. La capella de Sant Joan Baptista i Sant Sebastià

segles XVI-XVIII

p25 L'HOSPITAL A L'ÈPOCA MODERNA

Antoni Egea Codina

1. Primera modernitat al segle XVI
  - 1.1. L'últim segle al carrer de la Jonquera
  - 1.2. L'Hospital de Mesells
2. Canvis al segle XVII
  - 2.1. El trasllat al carrer Nou
  - 2.2. El conflicte amb Úrsula Roca
  - 2.3. El cementiri
  - 2.4. Les fonts d'ingressos
  - 2.5. Hospital i apotecaris
  - 2.6. Millores i ampliacions
  - 2.7. Unió de l'Hospital amb la Pia Almoïna
3. El pròsper 1700
  - 3.1. Promocions immobiliàries
  - 3.2. Les donacions
  - 3.3. Una economia sanejada
  - 3.4. La vida diària de l'Hospital a través d'un inventari de 1737
  - 3.5. L'horta
  - 3.6. El primer llibre d'òbits
  - 3.7. Abastir-se de medicaments al s. XVII
  - 3.8. Canvis a la segona meitat del segle XVIII
  - 3.9. La Guerra Gran (1793-1795)

segles XIX-XX

p53 ELS DARRERS CENT QUARANTA ANYS AL CARRER NOU

Antoni Egea Codina

1. Durant el segle XIX
  - 1.1. Una recuperació lenta i difícil
  - 1.2. Les ordenances de 1803
  - 1.3. La guerra del Francès
  - 1.4. El sexenni absolutista
  - 1.5. Les retirades
  - 1.6. Els Cent Mil Fills de Sant Lluís
  - 1.7. L'arrendament de part de l'edifici als militars
  - 1.8. Segon quart de segle
  - 1.9. Les monges carmelites
  - 1.10. Tercer quart de segle
  - 1.11. La Restauració
2. L'entrada al segle XX
  - 2.1. Un hospital pobre i desfasat
  - 2.2. Un intent d'actualització poc reeixit
  - 2.3. La Segona República

1936-2013

p77 DE LA GUERRA CIVIL FINS AVUI

Inés Padrosa Gorgot

1. L'Hospital durant la Guerra Civil
  - 1.1 Simbiosi de dues institucions benèfiques: l'Hospital i la Creu Roja
  - 1.2 El bombardeig del 8 de juny de 1938
  - 1.3 L'economia durant el període bèl·lic
  - 1.4 L'edifici en la immediata postguerra
2. La "deconstrucció" de l'antic hospital i l'horta. Projectes urbanístics
  - 2.1 Anys 40 i 50
  - 2.2 L'església de Sant Baldiri
    - 2.2.1. Les campanes de Sant Baldiri
    - 2.2.2. El mobiliari litúrgic
3. El nou Hospital
  - 3.1 Proposta del servei del Plan Nacional Antituberculoso
  - 3.2 L'inici de l'atenció als malalts
  - 3.3 Els primers serveis amb la Seguretat Social
  - 3.4 Fent camí cap a la sanitat pública i la comarcalitat (1973-83)
  - 3.5 La unitat de diàlisi
  - 3.6 El servei d'urgències
4. D'Hospital de Caritat a Hospital Comarcal
5. Cap a una nova identitat corporativa: La Fundació Salut Empordà
  - 5.1 L'Àrea Bàsica de Salut de l'Escala
  - 5.2 El Centre Sociosanitari Bernat Jaume
  - 5.3 Consolidació de les tres línies assistencials
  - 5.4 L'ampliació esdevé realitat

SIGLES

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACAE	Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, Figueres
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
AIEE	Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos
AAHF	Arxiu Administratiu de l'Hospital de Figueres
AMF	Arxiu Municipal de Figueres
AHG	Arxiu Històric de Girona
BFC	Biblioteca Carles Fages de Climent, Figueres
BPP	Biblioteca del Palau de Peralada
HF	Hospital de Figueres

AGRAÏMENTS:

Sor Amparo Alonso, Joan Armangué, Eva Astarloa, Josep M. Benejam, Josep Ma. Bernils Vozmediano, Jordi Bonaterre, Diego Borrego, Pere Buxeda, Roser Caparrós, Anna Capella, José Antoni Coto, Josep M. Dacosta, Mn. Miquel Àngel Ferrés, Mn. Jesús Franco, Fernando Gallego, Pere Giró, Antonio Herrera, Marià Lorca, Catalina Martínez, Enric Mas, Ester Noguer, Sor Mercè Paredes, Rosa Padró, Eduard Puig, Anna Pujol, Enric Pujol, Mn. Santi Parejo, Sílvia Planas, Carles Ponsatí, Marissé Santaló, Èrika Serna, Miquel Serrano, Maleu Solés, Inés Tabero, José Luis Torres, Dr. Joaquim Vila Moner, Santi Vila...

...i a tots els professionals de la Fundació Salut Empordà que han participat en l'elaboració d'aquest llibre.

segles XIV-XV

UN HOSPITAL DE VILA REIAL

Joel Colomer Casamitjana
Miquel Àngel Fumanal Pagès

1. El context hospitalari gironí a la baixa edat mitjana

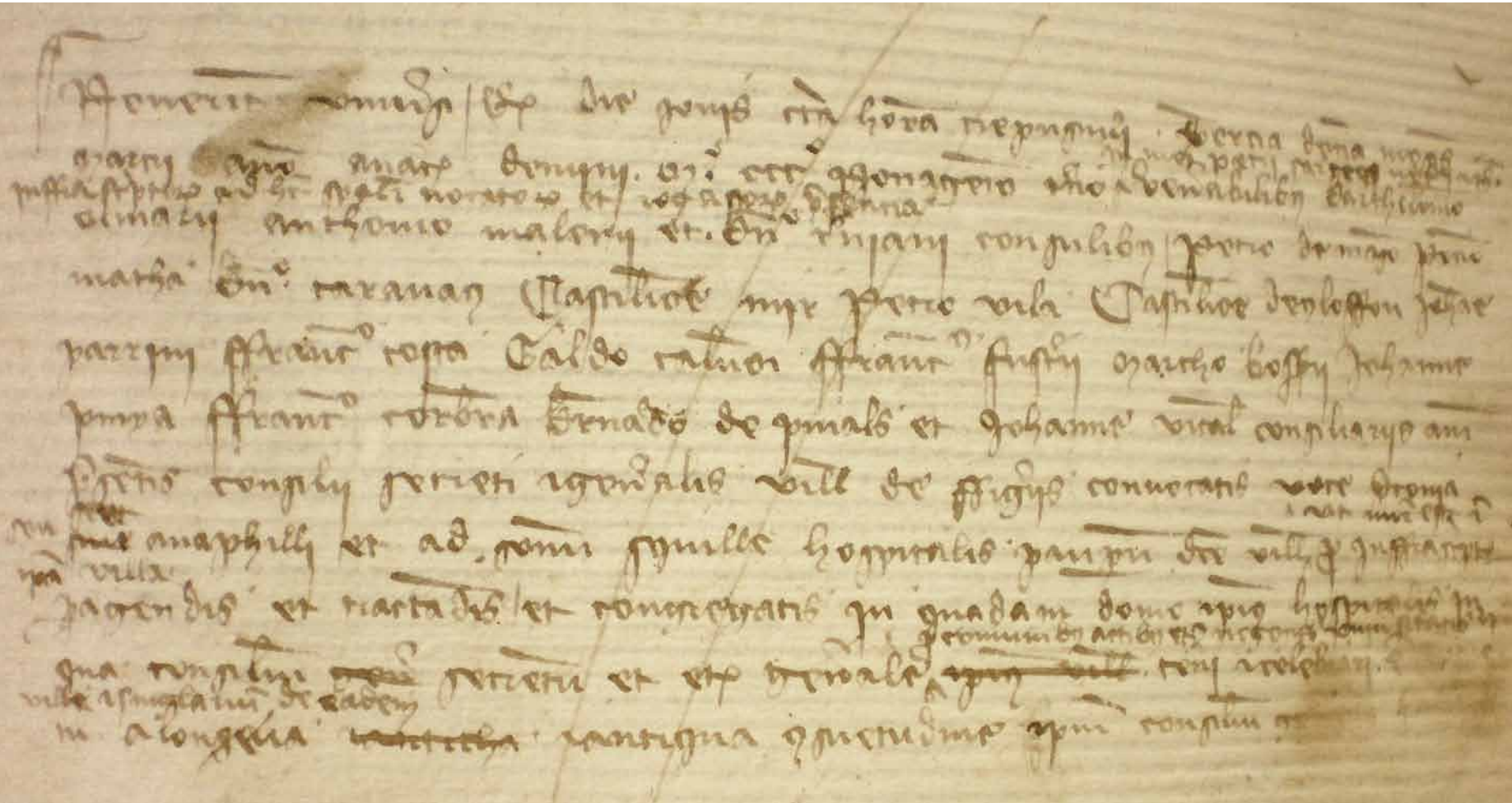
Primer veïnat, després vila i avui ciutat, Figueres nasqué en èpoques remotes de forma quasi natural, a redós d'una cruïlla de camins d'importància cabdal: el gran camí reial que transitava de nord a sud, des de Perpinyà fins a Barcelona, d'origen com a mínim romà, i el camí transversal oest-est que, baixant del Pirineu i passant per Besalú, es dirigia a Castelló d'Empúries i Roses. El rastre documental de Figueres arrenca al segle X, per la qual cosa se li ha suposat un origen altmedieval, i s'esmenta al llarg dels segles XI i XII, sobretot en pergamins i cartularis dels grans monestirs amb drets a la zona, principalment Vilabertran, Sant Pere de Rodes, Sant Quirze de Colera, etc. La toponímia referida en molts d'aquests documents i l'existència d'una "vila d'amunt" diferenciada ja vers 1120 certifiquen la presència d'un nucli urbà mínimament estructurat que l'any 1267 es veuria clarament beneficiat per la carta pobla atorgada per Jaume I i la consegüent nova condició de vila reial. Des d'aleshores, un lent però continu creixement demogràfic i econòmic faran que a partir del segle XVII Figueres es converteixi en la població més important de l'Empordà i que arribi a superar Castelló d'Empúries, capital indiscutible en temps medievals i fins llavors el segon nucli poblacional i comercial de les terres de Girona¹.

¹ Com a referències generals per a la història de Figueres citem: l'obra general de J. PELLA I FORGAS, *Historia del Ampurdán*, 1883; E. RODEJA GALTER, *Figueras. Notas históricas. Prehistoria - 1386*, Figueres, 1958; el

Tanmateix cal recordar que la tradició altmedieval era ben present en la vida quotidiana dels figuerencs. El senyor més important en terres i rendes de la vila era el monestir de Vilabertran (que serà el "padri" del nou hospital), al costat de les famílies Figueres, Hortal i Rocabertí, totes pertanyents a l'estament militar. Com sigui, els successius afranquiments reials i l'ascensió gradual d'una petita burgesia local, que basava els seus actius en el comerç i l'artesania, convertiren Figueres en un nucli pròsper i dinàmic, fet que es devia palpar ja des de la fi del segle XIII, però molt especialment durant tota la primera meitat del XIV. Josep Maria Bernils descriu la vila de l'època de la següent manera: «*La vila estava formada únicament del clos encerclat pels carrers de la Jonquera i Besalú, i de les pujades del Garrigal i del Castell, o sigui el nucli primitiu, segons la consegüent designació de Vila Reial el 1267 pel rei Jaume I. Probablement en aquesta data del 1313 ja hi havia algunes cases construïdes a l'altre costat del carrer de la Jonquera i fora de la muralla, puix poc temps després, el 1361, el rei Pere el Cerimoniós va decretar l'ampliació del clos urbà fins als carrers Ample i Muralla, que era el rec del Gorg Negre. Llavors, l'edifici de l'hospital ja quedava plenament dins la vila*»².

treball col·lectiu *Història de l'Alt Empordà*, Diputació de Girona, 2000, i la introducció de l'article d'A. EGEA I CODINA, "Aspectes de la Figueres del segle XIV centrats en l'estudi d'un capbreu del monestir de Vilabertran de l'any 1343", AIEE, núm. 26, any 1993. Concretament per a l'Hospital de Pobres, el treball precedent d'aquest llibre: J. M. BERNILS, *Hospital de Figueres, 680 anys d'història*, Ed. Hospital de Figueres, 1993.

² BERNILS, *Hospital...*, p. 19.

L'any 1393 els cònsols de la vila es reuniren a l'Hospital de Figueres convocats al so de la campana. AHG, Notarials, Castelló d'Empúries.

La fundació de l'Hospital a principis del 1300 coincidí amb un moment d'expansió dels centres hospitalaris a la diòcesi de Girona. Però aquest creixement fou el producte d'una lenta seqüència de fundacions, que arrenca potser des del segle IX³, i amb seguretat des del X. Com és lògic, les primeres dades certes provenen de la capital diocesana, Girona, on el 965 ja es documenta un hospital catedralici. Poc després, al segle XI, s'esmenta un hospital de capellans a Sant Pere de Galligants. Hom comença a tenir notícies de molts més centres a partir del segle XII, quan apareixen vagues referències als de Besalú (Sant Julià), Peralada, Vilabertran, Lladó (hospital de pelegrins) o altres d'especialitzats per la seva situació de pas geogràfic, com els de Camprodon, Molló i Coll d'Ares, o per la seva concreció en un determinat tipus de malalts, com el de Sant Llätzer dels leprosos, a la mateixa ciutat de Girona. Al segle XIII són clares les fundacions o primers esments d'hospitals a Castelló d'Empúries, Torroella de Montgrí, Cabanes, Fortià, Llers i Riudellots de la Creu. D'aquest moment destaca, sobretot, la fundació de l'Hospital nou o de Santa Caterina de Girona, l'any 1212, destruït el 1285 per les tropes de Felip l'Ardit i reconstruït després, amb un fort impuls, a partir dels primers anys del segle XIV.

De fet, la reconstrucció de Santa Caterina i la presa de consciència sanitària arran dels efectes de la guerra dels francesos contra Pere el Gran fou un dels factors que alimentaren una certa febre hospitalària a principis del 1300 a l'àrea gironina. Es podria dir quelcom semblant dels efectes que va causar en la societat la gran pesta negra de 1348. De tota l'edat mitjana, el segle XIV és, de llarg, el que registra més fundacions de nous centres i ampliacions o refundacions dels anteriors. Si entre el segle X i el XIII es registren prop de setze establiments, només al XIV se'n comptabilitzen més de quaranta, xifra que no és ni tan sols equiparable a la del segle XV, que ronda els divuit. Més concretament, durant la primera meitat del XIV hi ha diversos

³ Alguns historiadors han assenyalat la presència d'un primitiu hospital a Banyoles ja al segle IX, però cal posar en entredit aquesta hipòtesi a falta de més dades que ho corroborin. També és cert, tanmateix, que la vila compta amb el monestir amb referència més antiga de tota la diòcesi (any 823).

primers esments i fundacions en un territori proper a la vila de Figueres, sobretot en la franja formada per les actuals comarques de l'Alt Empordà, la Garrotxa, el Pla de l'Estany i el nord del Gironès. Així, cal esmentar els d'Olot, Bàscara, Cadaqués, Castellfollit de la Roca, Galliners, Garriguella, Llers o Santa Bàrbara de Pruneres, a Oix (vegeu mapa)⁴.

Per altra banda, cal diferenciar els hospitals de pobres, com el de Figueres, d'uns altres "hospitals" que també es coneixen amb el nom de "salvetats" o "salvaterres", en funció de l'origen de la seva naturalesa: «*Les 'salvetats' i/o els 'hospitals' foren espais territorials, generalment sota el domini directe d'entitats eclesiàstiques. Hi havia immunitat i seguretat per als qui habitaven o treballaven en aquests recintes de protecció jurídica. Sorgiren a França al segle XI i foren un fenomen molt corrent al nord de les Corberes. A l'Empordà es troben documentats a partir de l'any 1100*». Dins aquest grup hi ha els exemples de Crespià, Darnius, les Escaules, Navata, Olives, Sant Nicolau d'Ordís, Vilacolum, Vilamorell, Vila-sacra, Vilarig, Vilatenim i Terrades⁵.

La majoria dels hospitals de pobres eren institucions d'origen privat, generalment laics, però sempre sota els auspicis de l'Església que, de fet, també actuà com a promotora en molts casos (però no com a administradora). Això és fàcil d'entendre si es té en compte que un dels motius fundacionals bàsic era el d'acollir pelegrins, tot i que l'altre gran pilar (i segurament el més determinant) era l'atenció a pobres i malalts, de qualsevol naturalesa o condició. Aquesta última és una funció emanada directament de la tercera de les virtuts teològiques, la caritat, que vincula un cop més la xarxa hospitalària amb l'Església. Alhora es pot considerar el bisbe corresponent com el cap últim o autoritat més elevada en l'autorització i supervisió d'hospitals, en el sentit que, des d'un punt de vista social, la

⁴ Tant les dades del text com les del mapa han estat reunides a partir de bibliografia local, recerca arxivística inèdita i, sobretot, l'única obra general existent al respecte: M. BORRELL I SABATER, *Hospicis i hospitals de pobres*, col. Quaderns de la Revista de Girona, núm. 125, Girona, 2007.

⁵ A. EGEA I CODINA, "Salvetats i «hospitals» a l'Empordà medieval", *Miscel·lània en honor de Josep M. Marqués*, Diputació de Girona, Patronat Francesc Eiximenis, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2010, pàgines 109-118.

tasca assistencial estava vinculada al clergat, masculí o femení, de forma que el bisbe era, per jerarquia, el càrrec més alt a la regió. És fàcil entreveure en aquest fet una reminiscència, en ple període baixmedieval, del que havia estat el poder temporal (equiparat a l'espiritual) dels bisbes, d'ençà de la conversió religiosa de l'Imperi Romà, al segle IV, i la seva immediata fragmentació. La tutela constant del bisbe de Girona és ben palesa en el cas figuerenc, amb total vigència fins a l'època de la industrialització i la posterior secularització dels centres sanitaris.

⋮ Façana de l'església de Sant Pere de Figueres.

2. La ubicació del primer hospital

Com si hi estigués predestinat, el primer edifici hospitalari es bastí vora la plaça, fora muralles (o, com a mínim, del clos de la vila), ben a prop de la cruïlla de camins ja comentada, i al marge esquerre del camí ral en direcció nord. La presència de l'Hospital en aquell indret ha condicionat el nom del mateix carrer de la Jonquera, que al segle XV també s'anomenava carrer de l'Hospital: «... *quadam domo heredis Marchi Bofill, quondam, dicte ville de Figueriis. Sita in vico del Spital, confrontatam ab oriente in quodam carrerono ...ab occidente in dicto vico del Spital...*»⁶.

Una cita, quasi lacònica, d'Eduard Rodeja parla de la ubicació de la institució, dient que «...*estaba situado en la actual calle de la Junquera; al lado de la capilla de San Sebastián, sitio que hoy ocupa el ábside de la Iglesia Parroquial*»⁷. Vist en perspectiva, cal posar en quarantena l'afirmació de l'erudit, en tant que l'Hospital estigué en ple funcionament al llarg del segle XIV i XV, també quan ja havia estat construïda tota la capçalera de la parròquia de Sant Pere. O sigui que es pot imaginar, amb més o menys encert, que la capella de Sant Sebastià es troba en el mateix emplaçament que tingué, com a mínim, des del segle XV, i que l'Hospital es trobava a l'esquerra d'aquesta, en l'indret on ara hi ha una casa d'aire senyorial. És clara la pervivència de la capella en el seu emplaçament primigeni, malgrat el trasllat de l'Hospital al s. XVII. Devia ser un petit edifici annex, com succeïa a Girona, Castelló, Olot, etc. Amb tot, no es pot assegurar que la construcció principal no fos just darrere l'església parroquial, sempre i quan imaginem un volum de proporcions molt modestes.

Certament no hi ha cap dada sobre l'aspecte que devia tenir el primer hospital figuerenc. L'immoble actual sembla haver estat remodelat, sobretot al segle XIX, i potser hi fou recol-

⁶ O sigui, «certa casa dels hereus de Marc Bofill, difunt, de la dita vila de Figueres. Situada al carrer de l'hospital, afronta a orient amb un carreró.. i a occident amb el carrer de l'Hospital.» A. EGEA I CODINA, «Aproximació a la Figueres i els figuerencs del segle XVI», AIEE, núm. 23, 1990, p. 162, 171 i 181. L'autor extreu la cita de: AHG, Notarials, Peralada, not. Joan Parés, any 1495, vol. 276, f. 78.

⁷ RODEJA, *Figueras...*

⋮ El carrer de la Jonquera coincideix en traçat amb l'antic camí reial cap a Perpinyà, i per això fou escollit de situar-hi el primer hospital de la vila.

locat un finestral amb muntants i arquets fets amb pedra de Girona, amb una possible datació dels segles XV o XVI. Com a curiositat, cal ressaltar que a les impostes de la finestra hi ha representat un escut abacial (en sobresurt el bàcul) amb una ala al centre, corresponent als escuts de les famílies Alentorn i Alemany (podria pertànyer a un abat de Sant Pere de Rodes o a diverses abadesses de Sant Daniel de Girona?).

L'únic que ens podem imaginar de l'antic hospital és un edifici de planta baixa, cobert amb sostre de cabirons, i dividit en dues o tres cambres de certa amplària on s'hi haurien pogut encabir diversos llits. La divisió en dues cambres obeïa també a la naturalesa dels curadors, un home i una dona, de manera que un s'ocupava dels pacients masculins i l'altra dels femenins, de forma separada i en àmbits aïllats. És obvi, però, que

per al bon funcionament diari de la institució els "protocols" es devien trencar sovint. Uns jocs de llençols, coixins i mantes, flassades i alguns atuells completaven el mobiliari.

3. La fundació

Hom ha pensat que el petit veïnat de Figueres ja comptava amb un hospital a mitjan segle XIII, segons el que es desprèn d'una escriptura del monestir de Vilabertran de 1242, que especifica que el 27 de març d'aquell any el cavaller Ramon de Figueres féu nombroses deixes testamentàries, entre les quals a la candela, als pobres, a l'església de Sant Pere, a la capella de Sant Lluç d'aquesta darrera, i a l'hospital, tot dins la vila de Figueres⁸. És impossible, des de la perspectiva actual, escatir si el mot "hospital" fa referència efectivament a un centre d'aquestes característiques o a l'altra noció comentada més amunt. D'altra banda, el testament d'aquest personatge indica, o permet pressuposar, que Figueres ja presentava un nucli urbà de certa entitat, fet gens estrany atenent la particular ubicació geogràfica, en la concretíssima cruïlla de camins ja esmentada. Tanmateix cal esperar més de mig segle per trobar una altra dada sobre l'existència d'un hospital a la vila.

Efectivament, l'1 de juliol de 1313 el bisbe Guillem de Vilamarí presidí a Vilabertran el nomenament de Bernat Jaume i Garsenda com a primers hospitalers de l'Hospital de la vila de Figueres, que s'havia construït gràcies a la donació dels seus béns⁹. Val la pena subratllar aquest aspecte, en el sentit que probablement l'estricta "fundació" de l'Hospital i l'inici de la seva construcció s'havien produït amb anterioritat; tot i la dada de 1313, els prolegòmens de la institució són força anteriors. L'any 1305 Bernat Jaume i Garsenda ja estaven promovent la construcció d'un hospital. Aquell any el rei Jaume II els exhimí de pagar 12 diners anuals d'un cens relatiu a unes cases que el monarca els havia donat expressament per a edificar-hi l'hospital «*hospitale pauperum christi construi et he-*

⁸ AHBC, perg. 9.987. Còpia del segle XVIII al *Monumenta Sacrae Antiquitatis Cataloniae*, t. 211. Editat per: J. M. MARQUES, *Escritures de Santa Maria de Vilabertran*, IEE, Figueres, 1995, doc.

⁹ La primera edició del document, traduït, és de R. TORRENT I ORRI, "El castillo de la carta-pobla de Figueras, su primer hospital y la capilla de San Sebastián", AIEE, 1963, p. 104-106.

dificari in dicta villa de ffigueriis ad cuius constructionem et he-difficationem assignare intenditis et dare quasdam domos sive hospicium quos vel quod habeatis»¹⁰. Les afrontacions situen aproximadament les cases en el lloc on s'havia assentat el primitiu centre, a l'esquerra de la capella de Sant Sebastià: les cases llandaven a orient amb el carrer públic (o sigui, el camí ral cap a la Jonquera); pel sud, amb les cases que havien estat del jueu Vidal Abraham; per l'oest amb la tinença de Bernat Amalech; i pel nord amb un pati de Ramon Tort¹¹. Cal pensar, doncs, que la construcció de l'edifici hospitalari es prolongà com a mínim des de 1305 fins a 1313, en què es nomenaren els hospitalers i entrà en funcionament¹².

Josep Maria Bernils diu que el document de 1313 es donà per perdut durant molt de temps¹³. Un error en la transcripció del trasllat va fer creure l'any 1803, arran de la reordenació administrativa de Carles IV, que l'Hospital no havia funcionat abans de 1320, error que es perpetuà després l'any 1922, amb l'aprovació del nou reglament de la institució. No deixa de ser curiós que ningú no es preocupés d'anar a consultar als arxius diocesans per veure si existia o no existia aquest document, malgrat una nota de l'1 de desembre de 1818 de Josep Rovira, clergue de la catedral, que informava de la seva localització. Afortunadament, avui es coneix la ubicació tant de l'original com d'una còpia i un trasllat posterior, que transcrivim i traduí-m totalment, ja que és el document més important de tota la història de l'Hospital i el motiu de la celebració del setè centenari.

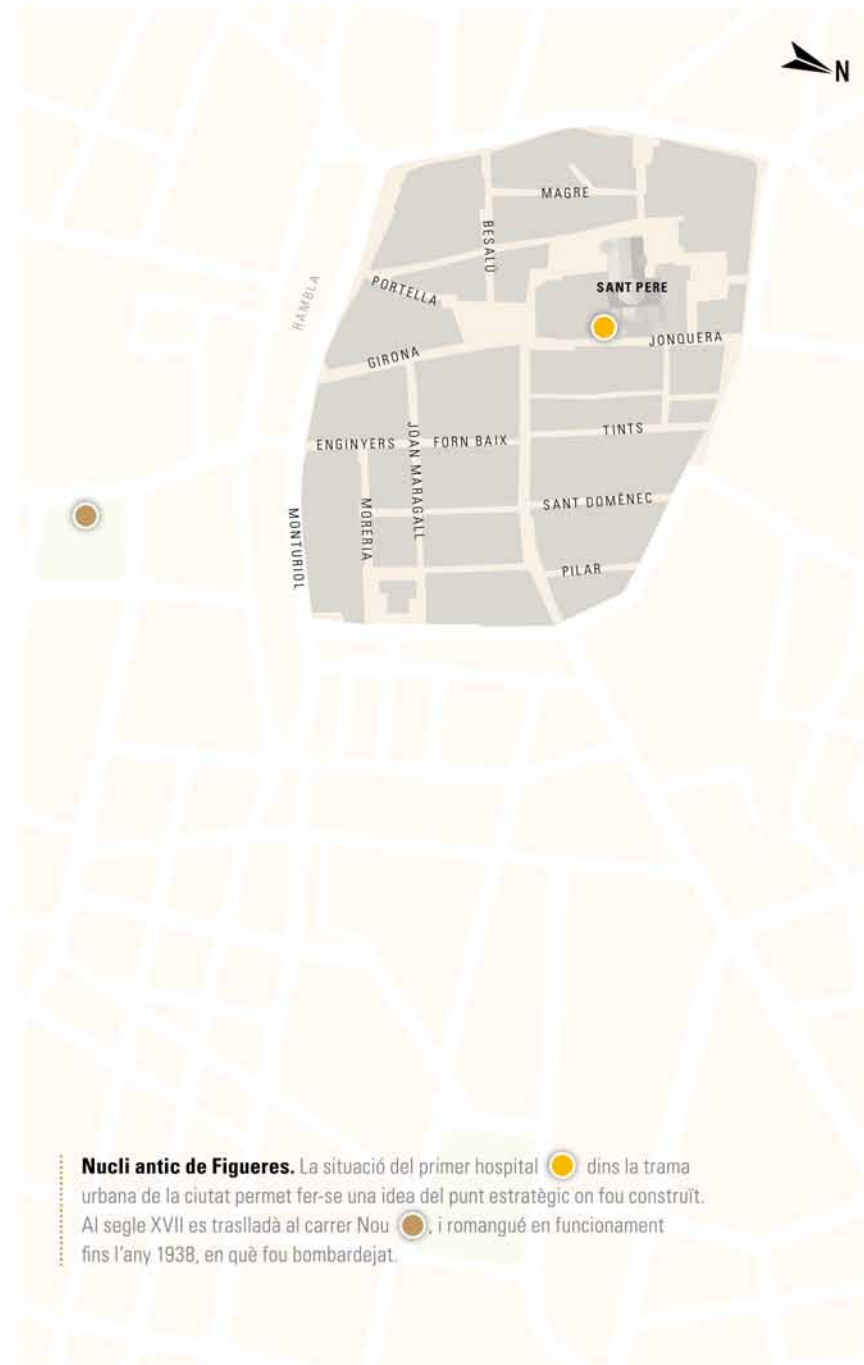
En l'acta s'esmenta que Bernat Jaume i Garsenda, cònjuges, després d'haver promogut la construcció d'un hospital per acollir malalts, pobres i passavolants, juraven obediència al

10 V. FARIAS ZURITA, *El mas i la vila a la Catalunya medieval*, Publicacions de la Universitat de València, 2009, p. 227.

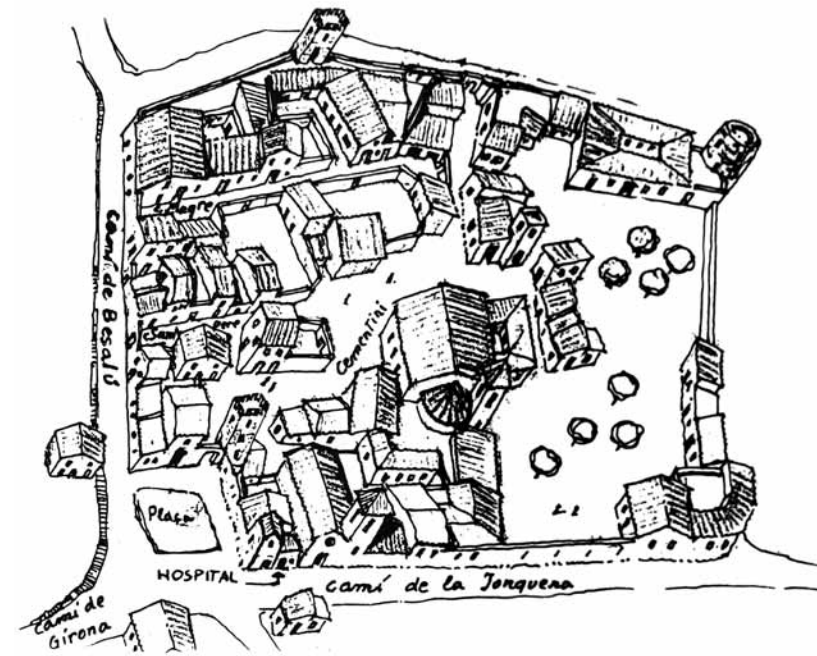
11 ACA, Cancelleria, reg. 203, f. 78r-v.

12 Aquesta realitat reforça la idea que altres hospitals contemporanis, com el d'Olot, es fundaren amb anterioritat a 1313, que era en realitat l'any de posada en funcionament. Així queda reflectit, seguint les tesis de Mn. Joan Pagès, en el volum col·lectiu M. A. FUMANAL, X. SOLÀ, J. COSTA, 700. *L'Hospital Sant Jaume d'Olot en la història*, FP Hospital Sant Jaume, Olot, 2010, p. 10.

13 BERNILS, *Hospital...*, p. 15. Tots els documents, tant originals com còpies, es conserven a l'Arxiu Diocesà de Girona. Original en pergami: ADG, c. 2, núm. 47. ADG, *Notularum*, vol. 6, f. 9rv. Còpia de 1320 al Cartoral de Rúbriques Vermelles: ADG, RC, doc. 143, f. 167v-168r.

Nucli antic de Figueres. La situació del primer hospital dins la trama urbana de la ciutat permet fer-se una idea del punt estratègic on fou construït. Al segle XVII es traslladà al carrer Nou, i romangué en funcionament fins l'any 1938, en què fou bombardejat.

Representació de Figueres al segle XIII. Font: Bernils, *Hospital...*

bisbe de Girona i prometien establir-se a l'Hospital i a tenir-ne cura fins a la fi dels seus dies. Alhora són anomenats, en repetides ocasions, "conversos", i se'ls dota de les immunitats i privilegis que aquests "novinguts" al si de l'Església rebien habitualment, com si provinguessin d'una heretgia o alguna altra comunitat prohibida pel Papat. Aquesta particularitat ha fet córrer rius de tinta, en el sentit que se'ls ha suposat membres de l'orde del Temple¹⁴, des de feia molt poc extingida a la corona d'Aragó (març de 1312), i a la qual el bisbe Guillem de Vilamarí sempre havia donat suport. L'altre argument dels defensors de la teoria és que la parella es comprometia a portar roba senzilla, honesta i clara (segurament de color cendra¹⁵), amb el senyal d'una creu vermella de roba cosida sobre les

14 TORRENT, "El castillo...", p. 94-95.

15 BERNILS, *Hospital...*, p. 17.

vestimentes, inclosa una mena de peça o capa llarga que les cobria.

Aquesta idea un xic extravagant ha estat parcialment desmentida en els darrers temps. D'entrada, cal dir que l'expressió "conversos" amb què són titllats els cònjuges no fa referència al fet d'haver professat una altra religió amb anterioritat (jueva o islàmica) ni tampoc a haver format part d'una orde o organització prohibida o herètica. Com a mínim des del segle XIII s'anomenen també conversos aquelles persones se-glars que es donaven o s'entregaven a perpetuïtat a les institucions hospitalàries. Alguns dels millors exemples coneguts estan relacionats amb l'hospital de Peralada, on l'agost de l'any 1311 Pere Navarra i la seva esposa Mateua eren acceptats com a conversos, i després pel novembre, se'ls nomenava comanadors de l'hospital de la dita vila. Es registren altres exemples a la mateixa Peralada des de 1298¹⁶.

Un cop oficiada la cerimònia començà la "vida quotidiana" de l'Hospital. A part del llegat dels seus fundadors, tant moble, immoble com personal, la institució depenia completament de les deixes testamentàries i donacions piadoses, és a dir, de la caritat dels seus conciutadans o d'altres que, per una raó o una altra, tenien la necessitat de fer-les. Es pot suposar, doncs, que l'Hospital començà a acumular rendes i propietats (un fet comú a la resta de centres) fins a convertir-se, poc a poc, en una de les primeres institucions figuerenques. Poc o res sabem d'aquestes deixes. En canvi s'intueix que no sempre foren suficients, en tant que calgué la intervenció del bisbe en diverses ocasions, com per exemple la crida i immediata autorització del bisbe Bertran de Mont-rodon l'any 1377, a través de la qual permetia l'acapte d'almoines per a millores en el centre¹⁷. L'acció episcopal devia ser molt habitual i també els llegats de particulars. Llàstima que no se'n conegui pràcticament cap a causa de la desaparició de bona part dels fons medievals dels arxius de la ciutat.

16 FARIAS, *El mas i la vila...*, p. 229.

17 ADG, Qüestionària (1368-1387), vol. Q-1, f. 82.

4. Els primers hospitalers

La identitat exacta de Bernat Jaume i la seva esposa Garsenda segueix essent una incògnita, però no hi ha dubte que a ells es deu la fundació de l'Hospital, i amb molt d'encert s'ha volgut batejar amb el nom d'ell un dels centres actuals de la Fundació Salut Empordà. Bernat actuava com a "director" de l'Hospital a tots els efectes, l'administrava i tenia cura en el dia a dia de les cambres d'atenció, alhora que exercia el rectorat de la capella. El 1321 respongué a diverses preguntes del vicari general durant la corresponent visita pastoral. Tot i la manca de referents, es pot pensar que tant Bernat com Garsenda pogueren acumular un cert patrimoni al llarg de la seva vida (l'anterior al nomenament, és clar) suficient, com a mínim, per a bastir l'Hospital i garantir-ne el funcionament els primers anys. L'única referència a alguna propietat apareix en un capbreu del monestir de Vilabertran de l'any 1343, on Bernat Jaume reconeixia a l'abat una propietat indivisa que tenia en franc alou a Figueres, a la zona d'Aiguamorta¹⁸. En aquest cas no s'esmenta per a res l'esposa Garsenda, de la qual no es té cap més dada, a part del document fundacional de 1313.

En canvi es coneix amb precisió que Bernat Jaume morí durant l'octubre de l'any 1347. El 31 d'aquell mes un altre figuerenc, Pere Puget, presentà al bisbe en nom seu i de la seva muller, Sibil·la, una carta dels obrers de la parròquia de Sant Pere i dels cònsols de la vila de Figueres conforme volien nomenar-lo nou hospitaler en substitució del difunt¹⁹. El mateix 31 d'octubre el vicari general Bernat de Mont-rodon confirmà aquest nomenament²⁰. S'entén, per tant, que el nou hospitaler fou triat pels prohoms de la vila, en aquest cas Ramon Duran i Pere Margall, obrers, i Bernat Serra, Pere Gras i Pere de Perafita, cònsols. Poc després, el 7 de novembre, el bisbe en persona dirigí una carta als clergues i parroquians de Figueres comunicant-los oficialment el nomenament²¹. En ella, els ratifica en

... No es conserven imatges de cap hospital català en època medieval, però ens en podem fer una idea a partir d'aquesta il·lustració germànica de finals s. XV.

el càrrec i mana rebre'n l'obediència canònica, alhora que els recorda l'obligació de portar el mateix tipus de vestimentes que els anteriors hospitalers. Per la carta també s'entén que no només els confia l'administració de l'hospital, sinó també la rectoria de la capella adjunta.

En contrast amb Bernat Jaume, es pot indagar una mica més sobre la identitat del segon hospitaler, Pere Puget. Es detecta un personatge homònim que era saig (un oficial de la cort reial de la batllia de Figueres), juntament amb Bartomeu Font i Jaume Bosc. Els tres oficials es trobaven en entredit episcopal perquè havien obligat certs homes propis de l'Església a donar servei d'host contra el comte de Pallars. El 1341 sol·licitaren al bisbe l'absolució de la pena imposada, i probablement els fou concedida²². Amb tota probabilitat la persona coincideix

amb un Pere Puget que, així com Bernat Jaume, l'any 1343 reconeixia drets de l'abat de Vilabertran sobre una sèrie de propietats, en concret un hort al Clos d'en Sunyer i dues feixes a la condolina de l'abat²³. Després del seu nomenament el 1347 se'n perd el rastre.

No tornem a trobar cap nom d'hospitaler fins a finals del segle XIV, concretament en una reunió que congregà a l'hospital de Figueres els cònsols d'aquella vila i els de Castelló d'Empúries. Per part dels figuerencs hi assistiren Francesc Corbera, Bernat de Pinals i Joan Vidal, i signà com a testimoni Bernat Verdera, comanador de l'hospital. Foren convocats pel pregoner i el toc de corn, a més del so de la campana de l'hospital «...ad sonum squillae hospitalis pauperum dicte ville». Aquest fet, lluny de ser una excepció, sembla que es produïa amb certa assiduitat, o sigui, que el consolat de la vila es reunia sovint (o habitualment) a les dependències de l'hospital, que de fet, en aquella època devia ser l'únic edifici amb un cert caràcter "municipal" de la vila²⁴.

L'altre "rastre" que no es pot seguir és el de la presència de professionals de la medicina a Figueres a finals de l'edat mitjana. No perquè estiguessin adscrits a l'Hospital (això no succeiria fins més enllà del segle XVII), sinó perquè ajuden a conformar l'ambient "sanitari" de la vila en aquella època. Si bé de metges i cirurgians se'n troben abundants referències a Girona, Castelló, Peralada i Besalú, o fins i tot a Olot, en canvi són desconegudes a Figueres a causa de la pèrdua irremediable dels fons documentals d'aquell període. L'única llum al respecte és un jueu pertanyent a l'aljama anomenat Cresques Elies, que arribà a ser metge del rei Pere III²⁵. Aquests professionals eren habituals entre les comunitats jueves, i la de Figueres arribà a ser considerable: s'havia format amb jueus procedents de Besalú, Castelló i Peralada.

Hospitalers del segle XIV

Bernat Jaume i Garsenda	[1305] 1313-1347
Pere Puget i Sibil·la	1347 (...)
Bernat Verdera	(...) 1393 (...)

5. La capella de Sant Joan Baptista i Sant Sebastià

Des de la posada en funcionament del centre, aquest comptava amb una capella situada a la banda dreta de l'edifici principal, dedicada a sant Joan Baptista, a la qual s'afegiria posteriorment l'advocació a sant Sebastià. De fet, l'Hospital s'anomenà molts anys Hospital de Sant Joan Baptista i Sant Sebastià en honor a la capella, reformada completament a principis del segle XVII. No es tenen pràcticament dades dels primers anys de l'església, però es constata que l'any 1321 el bisbe Pere de Rocabertí la visità i hi anotà diversos deutes obligats a l'Hospital, sobretot de deixes testamentàries²⁶. També assenyala que l'església estava poc o gens ornamentada «...et sint ecclesia remanet inhornata libris et multis aliis hornamentos». L'hospitaler Bernat Jaume fou un dels personatges interrogats durant la visita, i qui devia proporcionar més informació al bisbe referent a la institució que comanava.

No es tornen a tenir notícies sobre la capella fins un segle més tard, i tampoc no en parlen més les successives visites pastorals. Cal imaginar que seguí essent un edifici de petites dimensions, pensat com a punt d'oració ocasional o per a les necessitats espirituals concretes de les persones vinculades a la institució, àdhuc com a servei intern, tant per a pacients vius com per a aquells que hi havien mort i calia soterrar al cementiri propi.

¹⁸ EGEA, "Un capbreu...", p. 100.

¹⁹ ADG, Notularum, vol. G-19, f. 154r-v.

²⁰ ADG, Definicions, vol. D-156, f. 3v-4. (cf. Notularum, 1502).

²¹ ADG, Lletres, vol. U-11, f. 107. Cita el document: BERNILS, *Hospital...*, p. 17. Distretament, el mateix autor anomena el nou hospitaler Pere "Brugat", en lloc de "Puget".

²² ADG, Notularum, vol. G-15, f. 93r. Citat per: Egea, "Un capbreu...", p. 68.

²³ EGEA, "Un capbreu...", p. 104.

²⁴ AHG, Notarials, Castelló d'Empúries, reg. 547, f. 15r-16v.

²⁵ EGEA, "Un capbreu...", p. 67.

²⁶ ADG, Visites Pastorals, Pere de Rocabertí, 1321, reg. 3, f. 23v.

La posada en funcionament, 1313

(text original en llatí):

1313, juliol, 1. Vilabertran

ADG, Rúbriques Vermelles, doc. 143, f. 167v-168r.

“Noverint universi quod presentibus me notario infrascripto et testibus infrascriptis, Bernardus Jacobi, habitator ville de Figueriis et uxor eius Garsendis, constituti in presentia reverendi patris domini Guillelmi, Dei gratia Gerundensis episcopi, post suorum bonorum ordinationem a se factam per quam hospitale construi in dicta villa pro recipiendis et alimentandis languidis mendicantibus et Christi pauperibus undique confluentibus ad ipsum locum ac pro cubandis fratribus predicatoribus, minoribus et aliis viris religiosis pauperibus, ordinarunt, deputarunt et ipsum hospitalementem iuxta eorum possibilitatem dotarunt, prout in instrumento inde confecto plenius continetur, volentes Christi amore ac animarum suarum salute vivere caste et religiosa cum honestate debita in eodem, ac in ministerio et pauperum servitio residuum vite sue ibidem finire coniuges salvo suorum bonorum dispositione et eorum retentione que in prelibato patent latius instrumento, personas suas Deo et ipsi hospitali, clausis manibus infra manus reverendi patris domini episcopi supradicti dederunt, et se conversos eiusdem hospitalis fecerunt ac ibi quamdiu viverent esse promiserunt sub obedientia domini episcopi qui pro tempore fuerit Gerundensis, artantes se ex mera sui liberalitate ad portandum perpetuo et induendum vestes honestas, non rubras, non virgatas, sed honesti coloris religiosam personam decentes, signo venerabilis sancte Crucis insuto de panno rubeo in eisdem. Ita videlicet quod de tota vita sua mantellum panni lividi supra omnes alias vestes quas portaverint cum predicto signo sancte Crucis in eodem insuto semper habeant deportare. Et renuntiarunt sollempniter temporari religiose probationis et generaliter omni [f 168] iuris beneficio introducto pro se a iure, ab homine, canone sive lege, supplicantes eidem domino episcopo genu flexo quod eisdem annueret et eis in premissis exhiberet gratiam et assensum. Ad hec idem dominus episcopus, consideraras quod bone dare consultum presentis habetur vite subsidium, et eterne remunerationis expectare cernitur premium, recepit ad conversi-

onem, religionem, ministerium et oboedientiam et ad prehabita conjuges supradictos. Et volens eosdem eo gaudere privilegio et immunitate que talibus conversis a canonibus conceduntur, dicteque ipsorum ordinationi annuens gratiose, retentoque sibi et suis successoribus quod ipsi conversi et eorum successores oboedientes sint perpetuo ei fideles et quod in eorum novitate confirmentur et instituantur per episcopum Gerundensem et quod eidem oboedientiam promittant, tradidit ipsis conjugibus mantellum sive habitum panni lividi cum signo predicte venerabilis sancte Crucis ibi insuto, semper habendum ut premititur portandum. Et salvo quod bona hospitalis immobilia vel alia que servando servari possent, non dissipent nec sine eius consensu alienent, concessit eisdem liberam potestatem regendi ipsum hospitale et administrandi, petendi, recipiendi et conservandi omnia et singula eius bona, ita tamen quod tam ipsi coniuges quam alii qui pro tempore in dicto hospitali instituentur, semper dare teneantur ipsi domino episcopo et successoribus suis annuatim in die qua sinodus celebratur in ecclesia Gerundensi unam libram certe pro censu, in signum et recognitionem domini eiusdem domini episcopi et successorum suorum in ecclesia Gerundensi. Qui Jacobus et Garsendis, coniuges supradicti ab ipso domino episcopo ipsum habitum recipientes ac eidem oboedientiam promittentes, promiserunt per se et successores suos in ipso hospitali instituendos, ipsum habitum portare et semper facere dictum censum tempore supradicto ac bene et fideliter se habere erga utilitatem dicti hospitalis et receptionem pauperum et circa omnia alia que fuerint ad ipsius hospitalis commodum et augmentum, sicut melius et plenius dici potest vel intelligi ad bonum et sanum intellectum, tactisque corporaliter sacrosanctis quattuor Dei Evangeliiis, per Deum sponte iurarunt omnia et singula supradicta attendere et complere. Actum est hoc in monasterio Villebertrandi kalendis iulii anno Domini .MCCC. tertio decimo. Testes huius rei sunt discretus Jaçpertus Folcrandi, sacrista secundus, et Guillelmus de Morerio, clericus ecclesie Gerundensis, Petrus Toulat de Figueriis et Martinus Ferran de Letone. Nos Guillelmus, episcopus predictus, salvo iure dignitatis episcopalis subscribimus. Ego Petrus Capmany, publicus domini Gerundensis episcopi notarius, qui predictis omnibitis interfui, hec scripsi et clausi” [f 168v].

(traducció al català):

“Sàpiga tothom que en presència meva, el notari, i els testimonis anomenats més avall, Bernat Jaume, habitant de la vila de Figueres, i la seva esposa Garsenda, reunits en presència del reverend pare Guillem, bisbe de Girona per la gràcia de Déu, després de l’inventari dels seus béns, mercès als quals fou construït en l’esmentada vila un hospital per a acollir i alimentar els malalts, mendicants i pobres de Crist, vinguin d’on vinguin, i també perquè s’hi puguin estar els frares predicadors i altres homes religiosos pobres, van ordenar, establir i dotar, segons les seves possibilitats, l’esmentat hospital, segons consta plenament en el document redactat, volent, per amor a Déu i la salut de les seves ànimes, viure castament i religiosament amb l’honestedat deguda i acabar allí els seus dies al servei dels pobres.

Els cònjuges, exceptuant la disposició dels seus béns i la retenció d’aquells esmentats més enllà d’aquest document, van donar les seves persones a Déu i a l’esmentat hospital, closes les mans sota les mans del dit bisbe, i es donaren a l’esmentat hospital i prometeren que mentre en fossin encarregats estarien sota l’obediència de qui fos bisbe de Girona; i per la seva llibertat s’obliguen a dur perpètuament vestits honestos, sense ornaments acolorits o daurats, sinó de tons honestos, com correspon a persones religioses decents, amb una creu vermella de drap cosida al damunt, i també durant tota la seva vida portaran per sobre els vestits un pany de teixit fi amb el senyal de la creu.

I van renunciar solemnement, en el moment de l’aprovació, a qualsevol benefici de dret al seu favor, de cànon o de llei, suplicant agenollats al mateix bisbe que donés conformitat a totes aquestes coses, i que mostrés la seva gràcia i consentiment. I el bisbe, considerant que és bo donar alberg a les necessitats de la vida present, i en favor d’esperar el premi de la vida eterna, rep als esmentats cònjuges en la conversió religiosa, i al seu ministeri i obediència. I volent que ells poguessin gaudir del privilegi i immunitat que els cànons atorguen als conversos²⁷, concedeix graciosament aquesta ordenació, retenint per a ell i els seus successors que els esmentats conversos i els seus successors seran sempre oboedients i fidels, i que

per llur novetat siguin confirmats i instituïts pel bisbe de Girona, a qui prometen oboediència. I exceptuant que no puguin dissipar o alienar els béns immobles o altres de l’esmentat hospital, els dóna lliure potestat per a regir aquest hospital i administrar, demanar, rebre i conservar tots i cadascun dels seus béns; igualment que tant els esmentats cònjuges com els que hi seran instituïts després, hagin de donar sempre anualment a l’esmentat bisbe i als seus successors, el dia que es celebra sínoda a l’església de Girona, una lliura de cera com a cens, en senyal de reconeixement de Déu i del senyor bisbe, i de tots els seus successors en l’església gironina.

Els quals Jaume [sic] i Garsenda, cònjuges abans anomenats, rebent aquest hàbit de mans del senyor bisbe i prometent-li oboediència, prometen per a ells i per als seus successors establir-se en l’esmentat hospital, i portar sempre l’esmentat hàbit i acomplir sempre el cens en el moment pactat. I dedicar-se bonament i fidelment al servei d’aquest hospital, i a l’acollida dels pobres i a tot el referent a la comoditat i millora d’aquest hospital, en tota la seva magnitud, amb bo i sa enteniment. Tocats amb la mà els sants Evangelis, davant Déu, espontàniament tots jurem atendre i acomplir totes i cadascuna de les coses que s’han dit més amunt.

Fet al monestir de Vilabertran en les calendes de juliol²⁸ de l’any 1313. En són testimonis el discret Jaspert Fulcarà, sagristà segon, Guillem de Morer, clergue de l’església gironina, Pere Toulat, de Figueres, i Martí Ferran, de Lladó. Jo, Guillem, el bisbe abans anomenat, firmo salvant el dret de la dignitat episcopal. Jo, Pere Capmany, notari públic del senyor bisbe de Girona, que va escriure i cloure les coses més amunt dites.”

²⁷ TORRENT, “El castillo...” p. 16, transcriu “conventos” en lloc de “conversos”.

²⁸ Id, transcriu “juny” en lloc de “juliol”. O sigui que sense cap dubte el document s’efectuà l’1 de juliol de 1313.

L'interès dels prohoms de la vila per l'Hospital, la millora del seu culte i les rendes assignades rebé un fort impuls a mitjan segle XV, època en què es produïren canvis substancials en la capella i, probablement, en altres parts del conjunt, tot i que no quedin ben especificades. En aquest moment també es produeix el primer esment de l'advocació a sant Sebastià, que rebé una forta embranzida a mitjans de segle, ja que es vinculava el seu culte a propietats curatives, especialment contra la pesta i les epidèmies. Paral·lelament havia succeït quelcom semblant amb altres sants, com sant Roc o santa Quitèria, però sens dubte Sebastià fou el sant "antipestífer" amb més èxit: entre la primera meitat del segle XV i la segona del XVI es multiplicaren els seus altars i capelles, moltes situades a les entrades de les viles com a punts de purificació.

La promoció del nou culte a Figueres s'adverteix a partir d'un permís atorgat pel vicari general Andrés Alfonsello, en nom del bisbe Bernat de Pau, el 21 d'agost de 1451²⁹. En aquella data ja s'havien iniciat les obres d'ampliació de la capella de Sant Sebastià i l'aixecament d'un nou altar. Vista la iniciativa popular, que potser ja comptava amb un permís episcopal anterior (que no s'ha conservat), el bisbe es limità a autoritzar les obres i a recalcar que es podria engrandir i millorar la capella en tot allò que es cregués necessari, i que els promotors podrien obtenir almoines i llegats expressament per al projecte: «...*sanctorum beatorum adiutorii atque piarum elemosinas, ipsorum ad reverentiam ac aliorum xristi fidelium...*». Fins i tot es detalla l'autorització de tancar amb reixes i ornamentar amb tot el necessari l'altar recentment construït, alhora que s'esmenta un «*novissimum archum*» a la meitat occidental de l'edifici, on probablement fou col·locat el nou altar. Veient la disposició urbana de la capella, a la banda de ponent de l'antic camí ral, es pot aventurar que ràpidament calgué plantejar-se l'orientació de l'edifici per tal que pelegrins i transeünts accedissin des del carrer en sentit longitudinal a l'espai de culte,

..... L'espai de l'antic hospital (ara una casa unifamiliar en ruïnes) i la capella (Sant Sebastià) encara s'aprecia avui al carrer de la Jonquera.

que per tradició hauria d'haver tingut el presbiteri encarat a l'est, o sigui, d'esquena al carrer: el permís episcopal esmenta clarament «*in capite versus occidentem*», o sigui que com a mínim, des d'aquest moment, la capella ja tenia una orientació inversa.

No és fins un mes després que es tenen notícies dels promotors de les obres. Just quan aquestes s'havien conclòs, o com a mínim, quan l'altar ja es trobava plenament operatiu, el figuerenc Antoni Savarrés, de sobrenom Llombart, i la seva esposa Cecília, filla de Guillem Clara, amb testimoniatge dels seus hereus i dels cònsols de la vila, fundaren i dotaren un benefici «...*in altare sanctorum Ioannis Baptiste et Sebastiani martiris, noviter constructo et edificato intus domum Hospitalis pauper*

ville predictae de Figueriis...»³⁰. Les rendes del benefici s'obtenien a partir del capital derivat de dos censals morts³¹, ambdós venuts a habitants de Vila-sacra. El primer fou venut a Bernat Miró i la seva muller Francesca, amb un capital de 25 lliures i una pensió anual de 25 sous. El document original s'havia signat a Vilanova de la Muga el 22 d'octubre de 1442 davant el notari Pere Gener, de Castelló d'Empúries. El segon censal fou venut a Pere Julià, signat a Castelló el 31 de desembre de 1443

davant el mateix notari. Les rendes derivades de la fundació no eren gaire quantioses, però permetrien el manteniment de l'altar, a més d'un clergue associat que s'hauria de fer càrrec de dir una missa cada dijous, en honor dels fundadors, i també el dia dels difunts, en cas que els fundadors fossin enterrats a la vila de Figueres. Així mateix, Francesc i Cecília Clara nomenaren els administradors de l'Hospital hereus universals dels seus béns.

30 ADG, Definicions, vol. D-10, f. 132-133. Hi ha una còpia, o més aviat una versió *in extenso* del document a ACAE, Hospital de Figueres, Patronatge, U-103 (1451), top. 352, reg. 559G. Aquest darrer, de fet, és un trasllat datat a Girona el 14 de desembre de 1818 a partir d'un altre trasllat del 5 d'octubre de 1612.

31 Un censal era la venda d'una renda anual que el censatari havia d'abonar a canvi d'un capital rebut, mentre que el préstec no era retornat (no tenien data fixa de retorn) el perceptor dels diners havia d'abonar una pensió fixa cada any, i que en aquesta època corresponia a l'entorn del 10% del total del capital.

29 ADG, Qüestòria, vol. Q-4 (1442-1457), f. 101.

segles XVI-XVIII

L'HOSPITAL A L'ÈPOCA MODERNA

Antoni Egea Codina

1. Primera modernitat al segle XVI

1.1. L'últim segle al carrer de la Jonquera

En iniciar-se el segle XVI, Figueres fou una de les poques poblacions catalanes que no patí, en comparació amb els millors moments de l'edat mitjana, una dràstica reducció de població. A partir d'aquest moment la ciutat va veure augmentar progressivament el seu pes dins la comarca en detriment de Castelló d'Empúries, tot i que el canvi efectiu de capitalitat no es produiria fins ben entrat el segle XVII. Aquesta relativa prosperitat de Figueres també afectà el seu hospital.

La institució continuava ocupant el lloc fundacional al carrer de la Jonquera, que també surt esmentat, en ocasions, com el carrer de l'Hospital. Per la visita pastoral efectuada pel bisbe de Girona l'any 1557 sabem que era un edifici ben construït però de petites dimensions, amb només tres habitacions, tres llits, tres flassades i tres parells de llençols respectivament; la petita seu sanitària acollia a tots els pobres durant tres dies i se'ls donava pa, oli, vi i sal¹. En el cas que estiguessin malalts, se'ls facilitava tot el que haguessin de menester per viure. Aquell any els administradors evitaren donar comptes al prelat². Per l'acta d'una visita episcopal posterior, datada el 1566, sabem que continuaven allí els tres llits esmentats,

però en canvi se n'havia incrementat el parament, ja que s'esmenten cinc flassades i quinze parells de llençols.

És molt possible que en els anys posteriors el complex hospitalari fos ampliat a base d'incorporar alguna casa veïna. En una escriptura notarial del 1584, on es detallen les afrontacions d'una casa del carrer de la Jonquera, es fa constar que l'immoble limitava al nord amb les cases de l'Hospital ("domibus Hospitalis")³. El que sí sabem és que l'any 1609, quan encara no s'havia traslladat al carrer Nou, hi havia més d'una porta d'entrada. En el testament d'un malalt ingressat a la casa, el testador demana que el dia del seu enterrament el seu cos sigui tret pel portal major de l'Hospital⁴.

A partir de 1576 tenim notícies de l'existència a l'Hospital de les anomenades dones setmaneres, que s'encarregaven de les qüestions domèstiques i de certes compres. N'hi havia més d'una desenvolupant simultàniament la seva funció, que exercien per torns setmanals (vet aquí el nom!).

Vers la meitat del segle XVI sembla que va canviant lentament el concepte d'assistència de la casa, que des de la seva fundació estava pensada només per acollir pelegrins i pobres passavolants i atendre'ls en el cas que estiguessin malats. D'ençà del darrer quart d'aquesta centúria coneixem, a través de testaments, casos de veïns de la vila malalts que, en el mo-

Pàgines del primer llibre d'òbits, començat l'any 1744, on són anotades les defuncions de molts soldats durant la Guerra Gran (1793-1795). ACAE.

1 Antoni EGEA CODINA, "Aproximació a la Figueres i els figuerencs del segle XVI", AIEE, vol. 23, Figueres, 1990, p. 171-173.
2 Jacint REVENTÓS i Josep M. MARQUÉS, *Història dels hospitals de Catalunya*, vol. II, *Els hospitals de les Comarques Gironines*, Hacer Editorial, Barcelona, 1999, p. 27.

3 AHG, Notarials, Figueres, vol. 64, 28-6-1584. Tanmateix no es pot descartar que es fes referència a uns immobles a part, però que efectivament eren propietat de l'Hospital.
4 AHG, Notarials, Figueres, vol. 119, f. 107v.

ment de trobar-se ingressats, sovint fan deixes notables, fet pel qual es pot deduir que no eren pobres de solemnitat, sinó persones amb una certa solvència econòmica que consideraven que estaven més ben atesos a l'hospital que a casa seva. Segurament a partir d'aquest moment la presència de cirurgians i metges, que fins aleshores devia ser esporàdica i poc habitual, esdevingué més regular i continuada. L'establiment s'anava especialitzant lentament a atendre els malats i a lluitar contra les malalties, vessant que fins aquell moment havia estat molt ocasional. L'hospital es començava a diferenciar dels nombrosos hospitalets rurals existents a la majoria de poblacions catalanes, dedicats a acollir per pocs dies pelegrins i rodamóns, per passar a convertir-se, a més, en un petit centre assistencial que procurava la curació dels malats pobres i de vegades dels no tan pobres. De fet s'adaptava a la tendència que s'imposava a Europa, en aquell moment de pèrdua de poder de l'Església pel que fa a la gestió dels hospitals, de centrar-se cada cop més en les funcions clíniques en detriment del vessant de refugi de pelegrins.

A principis del cinc-cents apareixen les primeres notícies sobre la gestió de la institució, llavors regida per una petita corporació de tres procuradors proposats pels cònsols de la vila. Aquests procuradors havien d'administrar les rendes, gestionar el patrimoni i portar un control de les entrades i sortides de diners. Els components d'aquesta terna no eren renovats tots de cop, sinó que eren rellevats alternadament, o sigui que quan entrava algun membre nou compartia les seves funcions amb algun dels components de la junta anterior⁵. La vinculació de la universitat de la vila amb l'hospital continuava ben viva. Així, per exemple, l'any 1601 es mantenia el costum de convocar els cònsols i consellers per mitjà del so de la campana de la capella de l'Hospital⁶. De fet, el municipi mantingué la titularitat sobre la capella de Sant Sebastià, pertanyent a les primitives construccions, fins a finals del segle XIX, en què fou cedida al bisbat.

Queden pocs testimonis de l'administració d'aquella època. Es tenen referències d'alguns llibres de comptes de principis del segle XVI, el més antic dels quals (1502) era de gran format, amb cobertes de pergamí. A la primera pàgina hi havia la següent inscripció *"Libre de comptes en lo qual mitgensant la gràcia del Sperit Sant seran comunicades les rebudes e datas se faran per mi Pera Figueras, notari y altres companyons meus com a procuradors del spital dels Pobres de la vila de Figueres comensat en lany mil sinch cents e dos"*. Un altre llibre fou iniciat l'any 1533 i es titulava *Llibre del Hospital de la vila de Figueres*. Un tercer llibre, començat el 1585, era anomenat *Llevador de censos que reb y cull lospital de la present vila de Figueres*.

No obstant els registres de dades, la gestió dels procuradors en aquesta època no sempre va ser prou diligent. Els pagaments en censos que s'havien d'abonar anualment de vegades es liquidaven amb un considerable retard: així veiem que d'un hort del qual s'havia de pagar com a cens un sou per Nadal, el 1514 se'n paguen dos, un dels quals correspon al de l'any anterior; el 1547, es paguen tres anyades, dos de les quals són endarrerides, i el 1586, es paga el cens degut al llarg de dotze anys. La gestió, doncs, no sempre fou prou clara i exemplar (vistes algunes de les irregularitats), i també se'n fa ressò la visita del bisbe de Girona l'any 1554, en què es fa constar que *"... Francesch Vilar, paraire de dita vila de Figueres, es estat procurador de est Hospital molts anys, y deu molt y may ha dat compte..."*⁷. La fama de mala administració per part de molts procuradors devia estar prou estesa entre els veïns de la vila, els quals de vegades feien deixes testamentàries amb la petició expressa que les quantitats donades fossin directament administrades per les dones setmaneres *"sens intervenció dels administradors del dit Hospital"*⁸.

L'any 1585 es produí el primer llegat testamentari important del qual tenim notícies. Es tracta de la deixa que féu Francesc

Ramera, mercader, que llegà a l'Hospital i a l'Almoina del Pa Comú de la vila de Figueres el domini directe sobre diverses cases i patis situats dins la vila, concretament a l'illa urbana compresa entre els carrers Besalú, carreró de la Portella, Sant Pere i la muralla (actualment Rambla i pujada del Castell), a més del domini directe sobre terres i masos situats a Sant Pere Pescador i Vilaüt⁹.

En els primers anys del segle XVII Figueres viu un moment d'expansió: la població comença a créixer d'una manera generalitzada fora muralles i es consolida la tendència que s'havia iniciat tímidament a la segona meitat de la setzena centúria. En la dècada 1600-1609 s'han pogut documentar un total de 1.189 caps de casa, els quals, evidentment, no varen viure tots en el mateix moment a la vila. La xifra és prou significativa per donar-nos una idea aproximada de la importància demogràfica de la ciutat en aquells moments. La decadència de les viles veïnes de Castelló d'Empúries i Besalú, la situació en un important punt de confluència de camins, el fet que no hi haguessin gremis, la qual cosa feia que els artesans que volien establir-s'hi no topessin amb les traves que trobaven en altres llocs per part dels seus col·legues locals organitzats en aquestes corporacions, i la vinguda massiva d'immigrants occitans i d'altres parts de la comarca, i fins i tot de la resta de Catalunya, foren algunes causes que afavoriren un ràpid creixement de la ciutat en aquesta època. La majoria dels figuerencs tenia un baix poder adquisitiu, en gran part pel fet de comptar amb un alt percentatge de població vinguda d'altres llocs, com Occitània, les regions pirinenques i la mateixa comarca a la recerca d'unes millors condicions de vida. Només una quarta part dels caps de casa documentats consta com a propietari d'algun immoble (casa o terra). Les cases eren de dimensions molt reduïdes. Com que no podien assumir els preus dels lloguers, molts figuerencs vivien en habitacions rellogades.

Els professionals del sector sanitari que hem trobat esmentats en aquesta dècada es desglossen de la següent manera: set

Francesc Ramera

Es coneix molt poc del primer gran benefactor de l'Hospital. Sabem que era l'únic parroquià de Sant Pau de la Calçada, on dotà un benefici. En el seu testament, datat l'any 1585, apart de l'important llegat fet a l'Hospital i a l'Almoina de Figueres, féu una deixa per reconstruir l'esmentada església, les obres de la qual s'acabaren el 1598. L'aspecte actual d'aquest petit temple es degut a aquesta reconstrucció.

L'any 1584 el trobem com a soci d'una companyia per explotar el cobrament de l'impost de la bolla, que s'aplicava a la producció de teixit dins la "culleta" (demarcació de la zona d'aplicació d'aquest tribut) de Figueres. Un cop abonat l'import, el concessionari aplicava als teixits una petita bola de plom i de cera com a justificant que s'havia pagat. La resta de socis eren Gabriel Baldrich, mercader de Barcelona, Antoni Rigalt, blanquer de Figueres i Esteve Rabassa, mercader de Banyoles. La quantitat anual de diners que havien de pagar els adjudicataris a la Generalitat de Catalunya ascendia a les 1701 lliures barceloneses.

metges, divuit cirurgians i tretze apotecaris. Els metges eren els únics treballadors del ram que tenien estudis universitaris. Són definits en els documents com a "doctor en Medicina" o bé com a "professor en Medicina". Els cirurgians també exercien com a barbers i es tractava d'un ofici totalment artesanal (s'ha conservat algun contracte d'aprenentatge). Els apotecaris també accedien a la professió a través de l'aprenentatge. Pels documents de l'època sabem que una farmàcia situada a la plaça Major treia les mercaderies per vendre-les al carrer. No sabem ben bé si ho feien cada dia o només els dies de mercat.

Les úniques obres documentades de moment a l'edifici de l'hospital afecten la capella que oblida la primitiva advoca-

5 EGEA, *Aproximació...* p. 173.

6 A. HERAS I TINES, "La instauració del Magisteri del Cant de Sant Pere de Figueres", *Recerca musicològica*, núm. 1 (1981), Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi - UAB, Barcelona, p. 206.

7 AHG, Notarials, Figueres, vol. 292, f. 333r-33v.

8 EGEA, *Aproximació...* p. 73.

9 ACAE, HF, reg. 377.

Procuradors de l'Hospital al llarg del segle XVI

1512	Miquel Prats, mercader; Antoni Resenques, cirurgià; i Bertran Quintana, sastre.
1514	Pere Figueres, notari; Pere Puig, Antoni Resenques, cirurgià; i Bertran Quintana, sastre.
1531	Bernat Quintana, Jeroni Mediona i Joan Joher.
1534	Miquel Prats, Pere Puig i Joan Joher.
1534	Joan Vilar, Joan Roc i Joan Mediona.
1536	Pere Llombart, Rafel Pujades i un tercer personatge de cognom Illa.
1537	Pere Llombart, Rafel Pujades, Jeroni Mediona i Joan Joher.
1538	Pere Llombart, Antoni Joan Esteba i Jeroni Mediona.
1541	Jeroni Mediona, Joan Joher, Antoni Prats i Macari Pere.
1544	Rigalt Perandreu, Andreu Oliva, Joan Perafitia i Francesc Vilar.
1565	Jaume Mir, Guillem Canyelles i Jaume Perandreu.
1586	Francesc Prats, Bernat Oliva i Pere Bramon.

Font: AHG, Notarials, Figueres, vol. 292, f. 333r-334v.

ció de sant Joan i sant Sebastià per passar a denominar-se de Sant Sebastià a seques, que és el nom que ha arribat fins als nostres dies. La primera data concreta coneguda d'aquestes obres és 1599, en què el bisbe de Girona donà permís per be-neir la capella de la Puríssima Sang de l'Hospital, que havia estat recentment construïda¹⁰. Pocs anys més tard, el 1604, sabem que es construí la façana, i aquesta és la data que apareix a la llinda de la porta d'entrada. Sobre aquesta llinda hi ha un escut de pedra corresponent a la confraria de la Puríssima Sang, entitat que tenia la seu en aquesta capella i que a més

era la promotora de les obres. Els treballs en aquest temple no s'acabaren amb la culminació de la façana. L'any 1605 sabem que el mestre de cases Joan Roat, de Figueres, era l'encarregat de construir una capella dedicada a la Verge de la Soledat a l'església de Sant Sebastià. Per tal de pagar una part d'aquestes obres, els pabordes i baciners de la confraria de la Puríssima Sang li feren donació d'un censal de deu lliures de capital i de deu sous anuals de pensió¹¹.

1.2. L'Hospital de Mesells

A més de l'Hospital de Pobres, a la ciutat n'hi hagué un altre dedicat a atendre els malalts infecciosos: era l'anomenat Hospital de Mesells. Estava situat fora muralles (per tal d'evitar el risc de contagi), en un lloc aleshores despoblat, situat vora el camí de Girona, actual carrer Nou, i ocupava una part del que ara és la plaça del doctor Ernest Vila. De moment desconeixem la data exacta de la seva fundació. Un document datat l'any 1557 la definia com a "antiga casa". La primera notícia segura és de 1527, data en la qual el bisbe Guillem Ramon Boïl va concedir una llicència per poder demanar caritat en favor de la capella de Sant Llätzer i a la seva casa o hospital, on eren acollits els afectats pel morbo i la lepra¹². Sembla que aquesta concessió episcopal no fou suficient per cobrir les necessitats de la institució, ja que cinc anys més tard una butlla datada a Roma i signada per diversos cardenals atorgava indulgències als qui contribuïssin amb almoines a fomentar la devoció a sant Llätzer i l'adquisició d'ornaments. Aquests privilegis foren concedits a petició del cavaller figuerenc Pere Roca¹³. Els Roca foren sempre protectors d'aquesta capella i de l'hospitalet adjunt i eren propietaris dels terrenys circumdants a la casa i la capella, la qual cosa fa pensar que varen cedir el solar i que intervingueren en la seva fundació.

En l'acta de la visita pastoral efectuada pel bisbe de Girona l'any 1557 consta que en aquest hospital hi havia tres habi-

tacions bones, amb dos llits, dues flassades dolentes, dues més de bones, quatre llençols i un matalàs¹⁴. En la inspecció episcopal efectuada l'any 1566 el parament de la casa havia augmentat, ja que consten tres llits i quinze parells de llençols, tres flassades i tres borrasses¹⁵. Les rendes que sostenien la institució eren molt migrades: només consistien en vint sous d'ingressos anuals (equivalent al que guanyava aleshores un treballador del camp per deu dies de feina). L'administració també anava a càrrec de procuradors. L'any 1557 ocupaven aquest càrrec Joan Mas i Sebastià Camallera¹⁶.

2. Canvis al segle XVII

2.1. El trasllat al carrer Nou

Les noves prestacions que paulatinament anava assumint l'Hospital, juntament amb el considerable creixement demogràfic que experimentà la ciutat, que en aquesta època comença a expandir-se fora muralles, feren que el vell hospital del carrer de la Jonquera quedés petit i obsolet, i en una ubicació molt inconvenient per manca de ventilació i risc de contagis. A més a més no hi havia cap possibilitat de fer-hi ampliacions. Totes aquestes circumstàncies animaren les autoritats locals a plantejar-se el trasllat de la institució.

La primera notícia certa sobre la intenció de canviar de lloc l'Hospital de Pobres des de l'interior del recinte emmurallat fins a la zona suburbana del sector del camí de Girona és l'acta de donació d'un terreny per part d'Úrsula Roca, mitjançant document del 28 de gener del 1608. Però sabem que anteriorment hi hagué l'adquisició d'un solar contigu per part de la universitat de la vila destinat a aquest trasllat, com així consta en un document posterior¹⁷ i, com veurem més endavant, el terreny donat en part limitava a ponent amb la universitat de

Escala interior, a mitjans segle XX.

la vila. És a dir, que el nou hospital no es construí sobre el terreny donat per Úrsula Roca, com s'havia afirmat fins ara, sinó sobre un solar que havia estat adquirit pels representants del municipi. El terreny donat estava situat a la part de llevant del lloc on es construí el nou edifici hospitalari i a partir de 1620 es destinà a cementiri de la institució.

L'acte de donació per part d'Úrsula Roca, dama figuerenca casada amb Jaume Ponç de Vilanova, senyor de Capmany, cavaller resident a Fortià, es féu en el seu lloc de residència. I és en aquest poble on es traslladen representants dels cònsols figuerencs i dels administradors de l'Hospital per rebre la donació del terreny d'una vessana contigua a la capella de Sant Llätzer i Sant Baldiri i el petit Hospital de Mesells. La finca

¹⁴ ADG, Visites pastorals, vol. 53, f. 418-420.

¹⁵ Id., vol. 58, f. 53.

¹⁶ Id., vol. 53, f. 418-420.

¹⁷ ADG, Lletres, vol. U-219, f. 78r-78v. En demanar els cònsols de la universitat de la vila permís al bisbe per traslladar de lloc l'hospital, s'especifica que la nova ubicació era "...prop de la capella de Sant Llätzer i Sant Baldiri, en un sòl de terra que té comprat per aqueix effecte y una persona devota ha donat per dit effecte un camp contigu".

¹⁰ ADG, Lletres, vol. U-215, f. 194.

¹¹ AHG, Notarials, Figueres, vol. 888, 31-1-1605.

¹² ADG, Qüesitòria, vol. Q-6, f. 104r-104v

¹³ ACAE, HF, reg. 379.

Autorització del bisbe per canviar de lloc l'hospital de pobres (9 de febrer de 1608)

Joannes González de Arellano derectorum doctor vicarius inspiritualibus et temporalibus generalis et officialis ad modum Illustris et reverendum dilectis nobis in Xristo universitatis ville de Figueriis, Gerundensis diocesis ac moderni et pro tempore existentibus procuratoribus hospitalis Pauperum Infirmitatis dicte ville; salutem in domino sane nuper per parte vestra fuit nobis oblata quedam papiri supplicationis sedula tenoris sequentis:

“Molt il·lustre y molt reverend senyor, la universitat de la vila de Figueres del present bisbat per lo que lo hospital dels Pobres Malats que vuy ha edficat dins la vila no està en lloc còmode ni convenient. Desijan mudarlo fora dels murs de dita vila y edificarlo prop de la capella de Sant Làtze y Sant Baldiri en un sòl de terra que té comprat per aqueix efecte y una persona devota a donat per dit efecte un camp contiguo a dit lloch ab condició que serveca a obs de dit Hospital nou fahedor y no altrament. Y es cert que edificantse dit Hospital novament en dit lloch estarà en lloch més sa y més còmode perals pobres. Per ço y altrament los procuradors de dit Hospital suplican a vostra mercè sia servit donarlos licentia y facultat de transferir dit Hospital fora de dita vila en lo dit lloch i de edificar allí isglésia o capella en dit siti sots la matexa invocació de Sant Làtzer y Sant Baldiri facultat de poder vendre la casa a hont es vuy lo Hospital dins dita vila y durant la fàbrica de la obra puga anar un bací per la isglésia y acaptar per la obra de dit Hospital y lo que procehira ser aplicat a la obra y augment de aquella que a més de que serà servei de Nostre Senyor y benefici dels pobres malalts, pelegrins i religiosos que en dit Hospital solen venir y acostuman a ser ospedats.”

L'Hospital i la capella de Sant Joan Baptista i Sant Sebastià es construïren a la vora del camí ral (carrer de la Jonquera).

afrontava a orient part en honor de l'esmentat Sixt Pou, part en honor de l'esposa de Pere Coll Sabater; a migdia amb el camí que menava de Figueres a Castelló (avui carrer Castelló); a ponent, en part amb la capella de Sant Llätzer i part en honor de la universitat de la vila (el solar comprat per aquesta institució), i a tramuntana, amb el camí dels Olivars (avui carrer de la Rutlla).

Per fer aquesta donació la benefactora posà un seguit de condicions: edificar en el terreny un hospital on poguessin habitar còmodament els pobres mesells, sense que ningú els en pogués treure; edificar una capella en honor de sant Llätzer i sant Baldiri, aprofitant el mateix retaule (de la capella preexistent) o fent-ne un de semblant; que es cantés missa a la cape-

lla perpètuament en remissió dels pecats de la promotora i dels seus avantpassats; que sobre la porta de l'esmentada capella figuressin les armes dels Roca; que es fes dins del nou hospital una cambra anomenada “de la senyora Roca” sobre la porta de la qual figurés l'escut d'armes dels Roca, i que en el cas que no es fes l'hospital “*junt la casa que és avuy dels masells que la present donació sia nulla y per no feta*”.¹⁸

Un cop aconseguits els terrenys necessaris per a la construcció d'un nou hospital, calia el permís episcopal autoritzant el canvi d'ubicació. A més hi havia el problema del finançament de les obres, el cost de les quals era molt superior a les possibilitats econòmiques de la institució i del municipi. Els cònsols de la universitat s'adreçaren al bisbe Francisco Àrevalo de Zuazo amb el doble objectiu d'aconseguir el permís per al trasllat, la reedificació de la capella de Sant Llätzer i Sant Baldiri i demanar un seguit d'accions destinades a l'obtenció dels diners que calien per fer front a les quantioses despeses que suposava aixecar el nou edifici.

Per tal d'obtenir els recursos necessaris, els demandants sol·licitaren al prelat que accedís a donar el seu consentiment per vendre i alienar la casa on fins aleshores havia estat funcionant l'hospital i que mentre durés la construcció pogués haver a l'església parroquial un bací per acaptar diners per a l'obra nova. El bisbe accedí a autoritzar el trasllat, a la construcció de la capella i al bací, però en canvi no donà la seva conformitat a la venda de l'edifici del vell hospital.¹⁹

En aquells moments l'hospital era clarament deficitari i calia l'aportació de la universitat de la vila per poder fer front

Escut de la capella de Sant Sebastià, de 1604.

a les seves necessitats. Per tant la construcció d'un nou edifici era un objectiu que ultrapassava de bon tros les possibilitats de la institució. El projecte era ambiciós i les dificultats de finançament òbvies. Per tal que el projecte tingués unes fonts de finançament extraordinàries, per fer front a una part de la despesa els síndics de la vila s'adreçaren novament al bisbe Àrevalo de Zuazo per demanar-li permís per destinar les rendes de l'almoïna de la vila a les obres de construcció. El bisbe permeté que durant deu anys les rendes i emoluments de l'Almoïna Comuna del Pa Cuit, que cada any es distribuïa a tothom (rics i pobres) per Divendres Sant i les festes de Pasqua, fossin destinades a l'obra del nou hospital. Aquesta concessió fou renovada pels bisbes Onofre de Reart el 1619, Garcia Gil Manrique el 1629, i Gregori Parcero el 1638.

La construcció del nou hospital s'efectuà sense comptar amb una font de finançament suficient, la qual cosa explica la llarga durada de les obres. El més habitual era, en aquests casos, que la institució comptés amb els recursos necessaris o bé que s'invertissin els diners d'una important deixa testamentària, com succeí a Olot amb el llegat del notari Miquel Març, que propicià l'inici de les obres a partir de 1555, i que es construís en molt poc temps un nou complex al carrer de Sant Rafael.²⁰

Una altra part important del finançament provenia de les almoïnes. En tenim documentades algunes fetes per via testamentària, en les quals els atorgants fan constar que deixen una determinada quantitat de diners “*per a la fàbrica de l'Hospital*”. Alguns d'aquests donatius provenien de la comarca,

18 AHG, Notarials, Figueres, vol. 119, f. 6r-8r.

19 ADG, Lletres, vol. U-219, f. 78r-78v.

20 M. A. FUMANAL, X. SOLÀ, J. COSTA, 700, *L'Hospital Sant Jaume d'Olot en la història*, FP Hospital Sant Jaume, Olot, 2010, p. 20.

Sixt Pou

Era natural del mas Pou d'Amunt de Campdorà (Gironès). A principis del segle XVII el trobem establert a Figueres on consta que exercia com a blanquer. Segurament fou un important empresari del sector de la pell a més d'altres negocis. Fou un important propietari immobiliari tant a Figueres com a Campdorà. Entre l'any 1600 i 1603 figura com a batlle de sac de la col·legiata de Vilabertran. Sabem que havia accedit al càrrec per arrendament, es adir que a canvi d'una quantitat fixa de diners podia quedar-se amb les importants rendes que aquesta abadia tenia a Figueres. També fou recaptador de les rendes d'alguns beneficis eclesiàtics.

Va ser administrador de l'Hospital. En el seu testament redactat l'any 1608 disposà que es creessin en el nou hospital que aleshores s'estava construint dues habitacions moblades i parades per a capellans i religiosos, una pels que estaven sans i una altra pels que estaven malalts. Volia que el manteniment d'aquestes estances i els seus estadants el paguessin els seus hereus, amb les rendes que els llegava. Els continus incompliments per part dels seus descendents d'aquesta darrera clàusula féu que acabessin revertint a l'hospital algunes propietats immobiliàries (cases i terres), amb la venda de les quals es pogué fer la primera gran ampliació de l'Hospital a partir de l'any 1683.

com és el cas de Joan Moy, fill del difunt Eloi Moy, pagès de Bàscara, que féu donació l'any 1608 de tots els seus béns mobles i immobles; el mateix any, Joan Molí, treballador de Terrades, ingressat per malaltia a l'Hospital, nomena la institució com a hereva universal. Elisabet Duraut, esposa de Pere Duraut, pagès de Vilamalla, de consentiment amb el seu marit, donà la meitat dels seus béns a la fàbrica de l'Hospital comú de la vila de Figueres el mateix any²¹.

No disposem de la documentació suficient que permeti fer un seguiment de les obres del nou hospital. Com ja s'ha vist, els treballs es prolongaren almenys fins a l'any 1638. En un contracte d'arrendament d'una casa al carrer de la Jonquera datat el 1616, es fa constar que l'immoble estava situat “a tocar a la capella i Hospital de la present vila de Figueres”²², la qual cosa demostra que aleshores encara no s'havia produït el trasllat. Tampoc sabem del cert quan començà a funcionar en aquest emplaçament. Per l'autorització l'any 1620 per part del bisbe de Girona de bastir un cementiri a tocar el nou hospital, podem deduir que en aquella data el nou centre assistencial ja s'havia traslladat a aquest lloc, tot i que les obres no estaven acabades.

Coneixem amb prou feines detalls de com era aquest primer edifici hospitalari del carrer Nou. Pel testament de Sixt Pou, datat el 10 de novembre de l'any 1608, se sap que les obres ja havien començat, que s'havien d'edificar dues plantes i que estava previst un pati interior²³ seguint el model d'hospital renaixentista italià, que és el que dominava en aquells moments a Europa i el que també s'aplicà als hospitals Sant Jaume d'Olot, Santa Caterina de Girona i al de la Mercè de Torroella de Montgrí. També sabem, per uns capítols d'obres d'una casa particular datats l'any 1651, que el propietari de l'edifici demana que vol una escala de pedra prenent com a model la de l'hospital nou²⁴.

2.2. El conflicte amb Úrsula Roca

Les primeres temptatives per aconseguir un cementiri a tocar el nou hospital que s'estava construint varen topar amb l'oposició frontal d'Úrsula Roca. El nou cementiri s'havia de construir a la part dels terrenys donats per l'esmentada dama, mentre que l'edifici de l'Hospital es bastia sobre els terrenys adquirits a la universitat de la vila. Aquesta senyora elevà una instància al bisbe de Girona per tal que fos denegada la petició

al·legant que no s'havien complert els pactes signats a l'hora de fer la donació, ja que la universitat i els administradors s'havien compromès “... a fer una capella i una casa a hont los masells idoneament poguessen star com abans staven...” i que aquesta condició fins aleshores no s'havia acomplert. En cap moment, però, reclama la devolució del terreny. De fet els interessos dels promotors de l'Hospital no coincidien amb els de la senyora Roca; mentre els primers volien traslladar i ampliar l'Hospital de Pobres, l'esmentada dama pretenia la continuació de l'Hospital de Mesells i de la capella de Sant Llätzer i Sant Baldiri, que sempre havien estat emparats per la seva família. Com ja hem vist, les gestions per frenar l'autorització del cementiri no tingueren èxit i la llicència fou concedida.

Aquest conflicte entre els patrons de l'Hospital i Úrsula Roca estava motivat per una diferent interpretació dels pactes que es feren en el moment de la donació dels terrenys l'any 1608. Mentre els cònsols de la vila i els administradors de l'Hospital consideraven que assumint les funcions que tenia el vell Hospital de Mesells de Sant Llätzer i reconstruint la capella ja havien complert la seva part dels pactes, Úrsula Roca mantenia que no ho havien fet, ja que ella aspirava que l'Hospital de Mesells es mantingués com una institució diferenciada amb edifici propi. De fet la tendència general a Catalunya, des del segle XV, fou l'absorció dels petits hospitals per part de les institucions semblants que eren més grans i millor dotades econòmicament. Aquestes disputes ja havien estat àmpliament superades l'any 1636, data de redacció del testament d'Úrsula Roca, entre les clàusules del qual hi ha el següent apartat:

*“Item gravo a dit mon heriter baix scrit de fer sculpir eo pintar las mias armas ab unió de las de Vilanova en la isglésia del Hospital Nou y en la cambra de dit hospital Nou reservada per mi sobre la portalada fet totas de pinzell”.*²⁵

²⁵ AHG, Notarials, Figueres, vol. 276, f. 232v.

Els Roca

Úrsula de Vilanova i Roca, donadora d'un terreny adjunt a un altre adquirit pels cònsols de la vila per edificar un nou hospital en l'actual carrer Nou, era la descendent directa de la família Roca de Figueres, pertanyent a la petita noblesa local. Els trobem documentats al llarg de tot el segle XVI i són definits indistintament com a donzells i hostalers. Eren propietaris de l'hostal del Cavall, situat a la cantonada de llevant del carrer de Girona amb la Rambla.

Pere Roca, hostaler, féu donació l'any 1506 de 40 lliures per lluir un censal dels beneficis eclesiàstics de Sant Llorenç de la Troia i de Santa Maria de l'església de Sant Pere de Figueres. Ell mateix personatge feu donació dos anys més tard de 25 lliures per dotar la missa que es feia a la capella de Sant Joan Baptista i Sant Sebastià de l'Hospital de la vila.

Els Roca foren fundadors i protectors de la capella i l'hospital de mesells de Sant Llätzer i Sant Baldiri, situats en el lloc on avui conflueixen el carrer Nou amb el de Castelló. La capella és documentada per primer cop el 1528, l'any 1537, el representant de l'abat de Vilabertran nomena el “magnific” Pere Roca com a batlle del sac o procurador dels importants censos, patrimoni i drets que l'abadia tenia a Figueres. L'any 1555 renuncià per impediment físic al seu càrrec de capità de la “bandera i armes del senyor Rei de la vila de Figueres”.

Amb l'esmentat Pere Joan s'extingeix la línia masculina dels Roca. Úrsula, la seva filla i hereva, es casà amb Jaume Ponç de Vilanova, donzell i senyor de Capmany, domiciliat a Fortià. Fou en aquesta darrera població on Úrsula signà la donació del terreny del carrer Nou a tocar el solar destinat per les autoritats locals fer el nou l'hospital l'any 1608. Sabem que amb posterioritat aquesta data el matrimoni Vilanova-Roca es traslladà a viure a Figueres.

²¹ A. EGEA CODINA, “Apunts dades i documents per a una història urbana de Figueres”, AIEE, vol. 25, Figueres, 1992, p. 105.

²² AHG, Notarials, Figueres, vol. 263, f. 232v.

²³ ACAE, HF, reg. 379.

²⁴ AHG, Notarials, Figueres, vol. 393, f. 120v-121.

2.3. Cementiri i epidèmies

Ja hem vist els entrebancs que posà Úrsula Roca per evitar que fos destinat a cementiri el terreny donat per ella el 1608. Malgrat que interposà el recurs per evitar que aquest projecte prosperés i que el bisbe demanés als clergues de Figueres un informe sobre aquest afer, el cert és que el prelat autoritzà el nou fossar el 5 de novembre de 1620. L'única condició imposada pel bisbe fou que el terreny estigués convenientment tancat, de manera que no pogués entrar-hi el bestiar, i que fos prèviament beneït seguint la norma nova del missal del bisbat²⁶. Aquest fossar, on eren enterrades les persones mortes en l'establiment, havia de servir per alleujar la necessitat d'espai del vell cementiri parroquial existent a l'entorn de l'església de Sant Pere, ja que per aquesta època la vila havia experimentat un important augment demogràfic.

El primer espai destinat a cementiri ja s'havia quedat petit l'any 1639, quan l'Hospital estava saturat com a conseqüència dels soldats malalts o ferits provinent de la guerra que en aquells moments hi havia al Rosselló, i el bisbe de Girona n'autoritzà l'engrandiment²⁷. Aquesta segona ampliació aviat es quedà curta, ja que l'any 1643, en plena guerra dels Segadors, el prelat donà el vistiplau a una nova prolongació del recinte²⁸.

Un altre episodi calamitos que visqué l'Hospital en aquesta època és la terrible epidèmia de pesta que afectà Catalunya entre els anys 1649 i 1653. L'any 1650 el contagi arribà a Girona, Olot i fins i tot a Bàscara. Malgrat que a Figueres, des d'un primer moment, s'hi establí un cordó sanitari, no es pogué evitar que la pesta afectés la ciutat entre l'1 de setembre del 1652 i el 6 de juliol de 1653. Malauradament no ens han arribat gaires detalls d'aquest contagi relacionats amb l'Hospital. Només que entre les mesures preses per evitar que la pesta que ja afectava altres indrets del país arribés a la vila, hi havia la prohibició d'admetre a l'Hospital vagabunds i mendi-

26 ADG, Lletres, vol. U-226, f. 78r-78v.
27 ADG, Lletres, vol. U-245, 108r.
28 ADG, Lletres, vol. U-248, 143r.

Hospital i capella de Sant Baldiri a finals segle XIX. Fons Robaudonadeu. BFC.

cants. També ens han arribat notícies de l'actitud heroica que tingueren els pares caputxins assistint els empestats que hi havia a l'Hospital. Dos d'aquests frares, Bernardí de Moià i Francesc Cortada, de Manlleu, moriren víctimes de la malaltia²⁹.

2.4. Les fonts d'ingressos

Per fer front a les seves necessitats econòmiques l'Hospital disposava des de l'edat mitjana de censos fixos corresponents al domini directe sobre béns immobles situats en diferents llocs del terme municipal i de la comarca. Aquestes

29 A. EGEA I CODINA, *Figueres als segles XVI i XVII*, col. Quaderns d'Història de Figueres, núm. 2, Ajuntament de Figueres i Diputació de Girona, 1999, p. 67 i 110.

rendes s'incrementaren considerablement al llarg de l'època moderna a través d'adquisicions i llegats testamentaris. Una altra forma d'aconseguir rendes fixes de percepció anual eren la creació de censals. Els beneficiaris de les rendes dels censals podien vendre-les o llegar-les en testament. La pèrdua gairebé total dels arxius de l'Hospital durant la Guerra Gran no permet avaluar la importància i el percentatge d'aquesta font d'ingressos, que per altra banda era important en aquesta època, ja que molts censals que es percebien durant el segle XVIII havien estat creats en els segles XVI i XVII.

Una altra part del finançament de la institució provenia de les donacions i dels llegats testamentaris. Probablement el més important que es produí en aquest període fou el de Sixt Pou, personatge que trobem

documentat a Figueres a finals del segle XVI i a principis del XVII (vegeu nota 21). Els documents el solen definir com a blanquer, però també fou un home de negocis, administrador de l'Hospital i un important propietari d'immobles. Aquest personatge féu testament el 10 de novembre del 1608. En aquest testament demanava que es creessin dues habitacions per a capellans a l'hospital nou, que aleshores s'estava construint: una per clergues sans que estaven de pas per Figueres i una altra al primer pis destinada als capellans i religiosos malalts. També encomana als seus hereus que dotin aquestes dues cambres dels mobles i parament necessari i al mateix temps estableix un llegat per tal d'alimentar els pobres capellans i religiosos acollits i fer front a les seves necessitats. Amb les rendes deixades l'Hospital havia de pagar cada any dues mis-

Dovella del segle XVII de la porta principal de l'Hospital.

ses d'aniversari a l'església parroquial de Sant Jaume de Campdorà (Gironès) per les quals s'havien de pagar tres lliures anuals. En aquest testament disposava que els seus hereus i els hereus dels hereus, successivament, s'havien d'assegurar de la perpetuació de la seva voluntat envers l'Hospital.

Durant bona part del segle XVII el patrimoni que havia estat de Sixt Pou fou heretat per la seva vídua i per diferents nebots i els seus fills. A finals de la dècada dels setanta del segle XVII s'havien produït diferents incompliments i endarreriments per part dels hereus del blanquer en les seves obligacions envers l'Hospital. Al mateix temps també es produïren diferències provocades per la interpretació de les voluntats testamentàries. Tot plegat féu que hi hagués importants disputes entre els hereus de torn i els

administradors de l'Hospital. Les discrepàncies s'acabaren l'any 1682 amb la signatura d'una concòrdia per la qual la depositària en aquells moments de l'esmentat patrimoni que fou de Sixt Pou, Maria Pou i Dolça, vídua de Pere Pou, assaonador de Figueres, renunciava, en favor de l'Hospital, al mas Pou d'Amunt i les terres situades a Campdorà, a una casa al carrer Nou de Figueres i a alguns censals³⁰.

Durant la segona meitat del segle XVII foren venuts en diferents lots els immobles que Francesc Ramera havia llegat l'any 1585 per indivís a l'Hospital i a la Pia Almoina. La primera venda tingué lloc l'any 1666. Consistia en una casa situada al carrer Besalú de Figueres, que fou adquirida pel doctor Jeroni Trias, veí de la vila. L'any 1679 es vengueren els masos Barrera i Auger, situats a Sant Pere Pescador. Aquell mateix any

30 ACAE, HF, reg. 379.

Professionals de la sanitat a Figueres (anys 1600-1609)

Metges	Salvador Falgueras, doctor en Medicina Jeroni Benet Llaudes, doctor en Medicina Francesc Margall, doctor en Medicina Frederic Martí, doctor en Medicina Pere Vilar, professor de Medicina Francesc Satre, professor de Medicina Roc Sastre, professor de Medicina
Cirurgians	Rafel Batlle Gerard Cros Joan Duals Joan Ferrer Narcís Ferrer Antoni Font (àlies Gelabert) Gelabert Giralt Rafel Guardiola Narcís Hortal Francesc Jordi Joan Francesc Moler Montserrat Pericot Joan Roura “Honorable” Pere Rahola Josep Reverter Pere Rull Ignasi Tomaset Galceran Vergès
Apotecaris	Joan Balsach i Granaleda Joan Bertran Miquel Caldava Jeroni Cellers Francesc Girau Joan Girau Joan Pere Granaleda Miquel Joan Miquel Antoni Mas Jeroni Ollers Pere Prats Llàtzer Real Jeroni Vella

Font: buidatge dels protocols notariais d'aquest període. (ACAE, AHG)

fou venut el mas Ramera, situat a Vilaüt. Amb l'import de totes aquestes vendes foren adquirits els terçons (dret a cobrar la tercera part del delme) de Sant Pere Pescador, Vilajuïga, Garriguella, Ferrerós i Carbonills³¹ (aquests dos últims a l'actual terme municipal d'Albanyà). Aquests terçons, juntament amb el de Molló (Ripollès), adquirit més endavant, constituïren per a l'Hospital una important font d'ingressos que proporcionaren a la institució rendes fixes anuals fins a les desamortitzacions del segle XIX.

Molts figuerencs es recordaven de l'Hospital a l'hora de redactar el testament. Les aportacions solien ser diners, finques o censals, però també hi havia donatius més originals, com és el cas de Paula, muller de Joan París, que en el seu testament, datat el 1678, demana que siguin venudes a l'encant públic set bótes de vi i una càrrega de posts de fusta de la seva propietat i que l'import obtingut amb la venda sigui lliurat als administradors de l'Hospital³².

La gestió per part dels administradors tampoc va ser sempre del tot honesta i transparent. En més d'una ocasió s'hi detecten irregularitats. L'any 1699 aquests reconegueren haver rebut de Rafel Castelló, adroguer de Figueres, 53 lliures i 3 sous per raó de les partides de blat que el seu difunt sogre quedà a deure en l'època en què fou administrador de l'Hospital³³.

2.5. Hospital i apotecaris

De moment no tenim constància de com es feia el subministrament de medicaments a l'Hospital fins a mitjan segle XVII, però és evident que cap a la meitat d'aquesta centúria la competència entre els apotecaris per tal de fornir de medecines la institució ocasionava malestar entre els professionals del sector. Dit en paraules dels mateixos interessats, aquella situació provocava *“passions, discòrdias y malas voluntats”*. En aquells moments hi havia a la vila quatre farmacèutics -Jau-

me Verdera, Miquel Sans, Pau Llorens i Joan Oliva- que l'any 1667, amb la mediació d'Antoni Climent, doctor en Drets i en aquells moments jutge de la cúria reial de la vila, signaren uns capítols per tal de regularitzar aquesta situació.

Per compartir d'una manera equitativa les compres de medicaments que feia l'Hospital, els apotecaris acordaren que es repartirien les vendes per mesos, de manera que el farmacèutic al qual li pertocava un determinat mes s'assegurava l'exclusivitat de les vendes a la institució durant aquell període. S'acordà fer un sorteig per tal de determinar l'ordre dels torns. Acorden que els preus de referència serien els fixats pel Col·legi d'Apotecaris de Barcelona. En el cas que s'instal·lés algun nou apotecari a la vila, i que aquest no es volgués afegir al pacte entre professionals, totes aquestes capitulacions quedarien anul·lades. Finalment s'acordà que l'incompliment d'aquestes normes per part de qualsevol dels signants suposaria una multa de cent lliures de plata que es repartirien de la següent manera: vint lliures per a l'oficial de justícia executant de la pena, deu lliures per a la confraria del Santíssim Sagrament, deu més per a l'església parroquial de Sant Pere i les restants seixanta lliures se les repartirien entre els signants del document que no haguessin incorregut en infracció³⁴.

2.6. Millores i ampliacions

En el darrer vintenni del segle XVII l'Hospital passava per una bona època econòmica gràcies a algunes vendes de patrimoni i a les donacions. Tenia, en canvi, manca d'espai a causa del creixement demogràfic de la ciutat. Aquestes dues circumstàncies animaren els administradors a emprendre una ampliació de l'edifici del carrer Nou, que suposava l'afegit d'un segon pis a l'edifici preexistent. Les obres foren encomanades a Antoni Riera, escultor de Mataró, i Francesc Pujol, mestre de cases de Vilassar, amb els quals signaren contracte datat el 15 de maig del 1683, davant del notari local Bonaventura Prats

La vida dóna moltes voltes

Anna, vídua del notari Francesc Joher, féu un primer testament redactat en 1576 en el qual estableix una pensió perpètua de 5 lliures anuals per a les necessitats dels pobres malalts de l'Hospital, pensió que havien d'administrar directament les setmaneres sense intervenció dels procuradors. Posteriorment aquesta dama es casà amb Esteve Cellers, doctor en Drets, el qual morí en 1602, any en què ocupava el càrrec de cònsol en cap de la vila de Figueres.

Anna Cellers féu l'any 1603 un codicil en el seu testament en el qual fundava una causa pia per maridar donzelles i per estudiar els infants. Aquesta institució perdurà fins a mitjans del segle XIX.

En contrast amb l'esperit del testament abans esmentat, en el qual Anna mostra la seva desconfiança envers els administradors de la institució, és el següent document en què fa constar que Esteve Cellers, havia esta administrador de l'Hospital durant set anys que anaven del 1595 al 1601. En finalitzar aquest període, reconeix deure a la institució la respectable xifra de 602 lliures, 17 sous i 2 diners que ell havia rebut en concepte de fruits i emoluments propis de l'Hospital i que en el seu moment no havien estat ingressats a les arques de l'entitat.

Dos anys després de la seva mort, la seva vídua reconeix que encara li manquen pagar 110 lliures,16 sous i 6 diners, quantitat que no estava a disposició de poder liquidar, per la qual cosa proposà als procuradors de canviar el deute per un censal de 115 sous anuals de pensió que ella rebia de Bernat Vidalet, sabater de Figueres; la proposta fou acceptada previ consentiment de l'esmentat Vidalet.

AHG, Notariais, Figueres, not. Nicolau Calvó, vol. 72, 26 de-sembre 1576.
Id., not. Miquel Gaspar Casamitjana, vol. 191, a. 1602, f. 78v.

³¹ Id.

³² AHG, Notariais, Figueres, vol. 578, document solt núm. 9.

³³ EGEA, *Figueres*.. p. 79.

³⁴ AHG, Notariais, Figueres, vol. 278, f. 8v-9v.

Decret episcopal de l'any 1671 contra la contaminació acústica

“...lo ruido que fan alguns oficials ferrers i calderers que habitan devant de la iglésia y casas del dit hospital, perturba los oficis en dita iglésia y la quietud dels pobres malalts que resideixen y vihuen en aquell, per ço mana a dits oficials que ab los instruments de llurs oficis que tant en quant hi haurà malalts en dit hospital, no piquin ni fassan ruído en las portas o botigas de las casas que estan desde la iglésia al altra cantó del hospital sota pena de deu sous per quiscuna vegada, aplicadors per les necessitats del dit hospital”

ADG, Visites Pastorals, vol. 104, pàg. 238v.

i Matas. Tots plegats, reunits a l'estança de l'hospital que servia d'arxiu, pactaren les clàusules següents:

- Alçar el mur exterior preexistent nou pams (uns 175,3 centímetres). La part més alta de l'interior (coincidint amb el vèrtex de la teulada) havia de fer tretze pams (252,3 centímetres).
- Els murs sobrealçats havien de tenir per la part exterior una cornisa formada per arcs d'«obra cuyta» (rajol). Entre arc i arc havia d'haver una separació de tres pams (58,44 centímetres). Prèviament a aquest apartat els mestres de cases havien de desmuntar la teulada antiga, que és descrita com a vella i malmesa, i utilitzar els materials que fossin aprofitables, en paraules textuais del document «*la fusta y teulas que seran bonas y rebedoras*».
- La part interior de la teulada havia de quedar enguixada i raspada «*ab bon morter de cals y anlluhir de guix blanch*» i «*la part de fora, ques farà de nou si a de rebràtrer de bon morter de cals*».

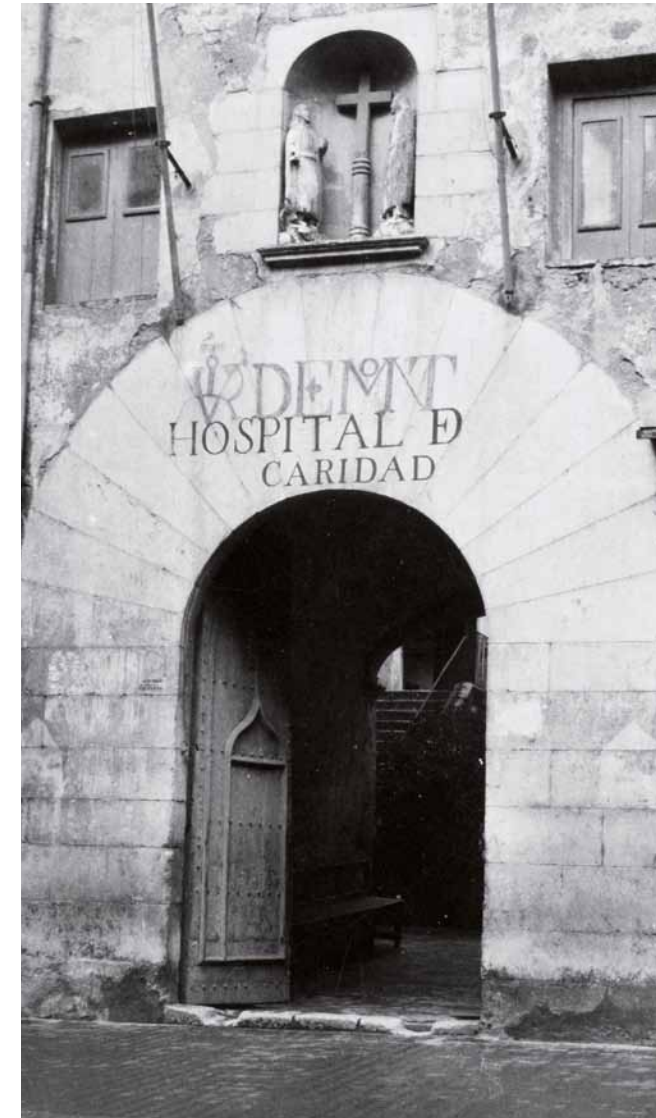
- Les encavallades de fusta que havien de sostenir la teulada havien de ser de pi de bona qualitat. En cas de no trobar-les prou bones es podrien fer de fusta d'arbre poll.

- Per comunicar la planta preexistent amb la que s'havia de construir de nou s'havia de fer una escala de cargol feta de rajols. Tindria una amplada d'una cana (1,55 metres) i estaria situada sobre la cambra de l'arxiu, de la qual cosa es pot deduir que en aquells moments l'arxiu era a la planta baixa.

El cost total d'aquestes obres havia de ser de mil tres-cents lliures barceloneses, que els mestres de cases havien de cobrar en quatre terminis: el primer, de tres-cents vint-i-cinc lliures, en el moment de formalitzar el contracte. El segon, de tres-cents vint-i-quatre lliures, en el moment de començar les obres, les quals s'havien d'iniciar al setembre. El tercer, de tres-cents vint-i-cinc lliures, quan les obres estiguessin per la meitat. Finalment, un darrer pagament seria efectuat als tres mesos d'acabar-se els treballs.

S'estipulà un any i mig per acabar l'obra. Un cop finalitzada, uns mestres de cases aliens a les parts concordants haurien d'inspeccionar-la per comprovar que s'havien respectat les clàusules de les capitulacions i que els treballs realitzats eren de bona qualitat. Un cop donat el vistiplau definitiu, els professionals podien cobrar la darrera part del pagament pendent.

Sabem que aquestes obres no es completaren dins els terminis pactats, però desconeixem les causes que motivaren l'incompliment del contracte. És molt possible que fos per l'ocupació de Figueres, l'any 1684, per part de les tropes franceses del mariscal Bellefonds. El cert és que dinou mesos més tard, els dos mestres esmentats, més Bartomeu Cabot, també del mateix ofici i de la vila de Mataró, signaren amb els administradors de l'Hospital uns nous capítols d'ampliació d'obra per enllestir la part inacabada.

Portal adovellat de l'antic Hospital sobre del qual hi havia una fornícula amb les imatges de sant Llützer i sant Baldiri. AMF.

En la primera condició d'aquestes segones capitulacions els mestres es comprometen a acabar la part inconclusa de la primera fase. Tot i això s'introdueixen algunes modificacions al projecte original. El sostre de cairats, que ja s'havia començat a edificar, s'havia de desfer i construir-ne un de voltes de rajol doble, llevat els dos últims pams de la part ventral. A les estances s'havia de fer un arc toral cada dues canes. Les voltes i els arcs s'havien sustentat sobre permòdols. De permòdol a permòdol s'havia de fer una cornisa decorativa amb una petita canal. A més de l'escala de cargol pactada en les primeres capitulacions, se n'havia de fer una altra al sector nord-est de l'edifici. A sobre de cadascuna d'aquestes escales hi havia d'haver un llanternó amb finestres i teulada amb teules envernissades de color verd. Tot l'interior havia de d'estar enguixat, des de les voltes fins al sostre, i enlluït de calç, des de les voltes en amunt.

Per dur a terme els treballs els mestres de cases havien de percebre cinc-cents setanta-cinc lliures a les quals calia afegir cent quaranta que tenien pendents de cobrar de la primera fase dels treballs. Els pagaments s'havien de fer en diversos terminis. Els contractants posaren a disposició dels constructors tots els materials de construcció necessaris (guix, calç, cordes, bastides, cabassos, teules, sorra, fusta...). A més posarien tres paletes a disposició dels mestres de cases fins al dia de Sant Tomàs, i dos a partir de l'1 de març fins que acabessin totes les obres³⁵.

Bona part del resultat de la intervenció era, si més no a l'exterior, el que es podia veure abans de la destrucció de l'edifici com a conseqüència dels bombardejos de la Guerra Civil l'any 1938. Fins aleshores es conservà una làpida commemorativa amb la data de 1683 (corresponent a la primera fase d'obres descrita). També era d'aquesta època un escut de Figueres en relleu que actualment es conserva al Museu de l'Empordà.

³⁵ Erika SERNA i COBA, "Noves dades sobre l'activitat d'Antoni Riera, escultor de Mataró, a l'Empordà", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 62 (1998), Mataró, p. 13-14.

2.7. Unió de l'Hospital amb la Pia Almoïna

A part de l'Hospital, Figueres comptava amb una fundació benèfica de llarga trajectòria que també hi havia en moltes altres poblacions del nostre entorn: l'anomenada Pia Almoïna. Ja hem trobat esmentada la Pia Almoïna en dues ocasions relacionades amb l'hospital. La primera és l'any 1585, quan ambdues institucions compartiren el llegat testamentari de Francesc Ramera. Posteriorment, a la primera meitat del segle XVII, els successius bisbes de Girona autoritzaren en diverses ocasions destinar els recursos de l'Almoïna a les obres de construcció de l'Hospital. La Pia Almoïna del Pa Cuit distribuïa pa gratuïtament entre tots els figuerencs, tant si eren rics com pobres, els dies de Divendres Sant i per les festes de Pasqua.

La venda de masos i terres que tenien per indivís les dues institucions l'any 1679, provinents del llegat de Francesc Ramera, creà certs dubtes legals sobre com repartir-se els beneficis de les esmentades vendes. Consultada al respecte la Nunciatura Apostòlica a Madrid, el llegat papal va decretar la unió de l'Hospital de Pobres i de la Pia Almoïna en un document datat a l'esmentada ciutat datat el 4 de setembre del 1691³⁶. Durant un temps l'entitat resultant féu servir la doble denominació d'Hospital de Pobres i Pia Almoïna³⁷. Posteriorment la referència a l'Almoïna va deixar d'utilitzar-se.

3. El pròsper 1700

3.1. Promocions immobiliàries

A finals del segle XVII i principis del XVIII la institució era titular del domini útil i directe d'uns camps en el territori anomenat Bellaire, situat a la part de migdia de l'edifici i l'horta del mateix hospital i dels quals només estava separat pel camí (avui carrer) de Castelló. El creixement demogràfic de la ciutat en aquesta època féu que les esmentades terres quedessin de

Liinda de Joan Vidal, mestre de cases, de 1701 (carrer Nou). El terreny per edificar-la li havia estat establert en emfiteusi pels administradors de l'Hospital l'any 1699.

ple en una àrea d'expansió urbana emplaçada estratègicament vora els camins de Girona i de Castelló. A partir de l'any 1699, l'Hospital va parcel·lar aquests terrenys i els va cedir en emfiteusi a particulars a canvi d'una quantitat fixa d'entrada. Si el parcel·lista no tenia els diners suficients, es creava un censal pel valor de l'entrada, la qual cosa volia dir que fins que no fos liquidat aquest censal l'adjudicatari havia de pagar una quantitat anual equivalent al deu per cent del total del valor del censal. A més a més els beneficiaris havien de pagar a l'Hospital un cens perpetu anual consistent en una gallina per Nadal. Aquesta faceta d'un hospital actuant com a impulsor de la urbanització d'un sector urbà no era nova al país: coneixem alguns casos de parcel·lacions de promoció hospitalària a l'Empordà des de la baixa edat mitjana, com per exemple a Navata i a Viladamat³⁸.

Les primeres adjudicacions de solars tingueren lloc l'any 1699 i se'n feren dotze. En aquesta primera fase es cobriren tots els solars que donaven al carrer Nou. Les parcel·les eren llargues i estretes, amb molt pocs metres de façana, i anaven des de l'esmentat carrer fins al primer tram del carrer Sant Antoni,

Els administradors de l'Hospital foren els promotors de la urbanització entre els anys 1699 i 1734 del sector urbà comprès entre els carrers Nou, Castelló, Bellaire i Sant Llätzer. En aquest croquis hi ha la distribució de les parcel·les amb el nom de l'adjudicatari, la data de concessió i el que pagaven de cens anual.

el qual es formà de nou en aquesta promoció. En una segona tongada, l'any 1701, s'establiren sis solars més situats entre els carrers Sant Antoni, Castelló i Bellaire, aquest últim també format de nou per a l'ocasió. Aquest sector es completà amb l'establiment d'un terreny, l'any 1703, que també donava a l'actual carrer Sant Llätzer, i de dos solars més l'any 1724. Finalment hi ha documentada la concessió l'any 1734 de set parcel·les més entre els carrer Bellaire i el que avui és carrer de Nostra Senyora de Lourdes, aleshores inexistent. Queda de moment sense documentar en aquest últim sector el tram més proper al carrer Castelló³⁹.

3.2. Les donacions

L'historiador Miquel Borrell, incansable estudiós dels hospitals i de la beneficència a les comarques gironines al segle XVIII, comenta que aquesta fou la gran època dels benefactors, que s'allargà fins a les primeres dècades del segle XX. Fruit del creixement demogràfic i de les èpoques de prosperitat econòmica, tots els hospitals importants de la zona rebieren llegats d'aquests benefactors⁴⁰. Aquesta mateixa constatació és compartida per Xavier Solà en el seu estudi sobre l'Hospital d'Olot a l'època moderna, que no dubta a qualificar el segle XVIII com el "temps dels benefactors", els retrats de

36 J. M. BERNILS MACH, "Historia del Hospital de Figueras", AIEE, vol. 6 (1966-1967), Figueres, p. 267.
37 AHG, Notarials, Figueres, vol. 570, f. 333v. "Hospitalis Christi Pauperum et Pia Elemosina" (any 1698).

38 A. EGEA CODINA, "Els hospitals com a aglutinadors de població a l'Empordà medieval", *Revista de Girona*, núm. 232 (2005), p. 32-36.

39 ACAE, HF, reg. 350.

40 M. BORRELL I SABATER, *Hospicis i hospitals de pobres*, col. Quaderns de la Revista de Girona, núm. 125, Girona, 2007, p. 82-83.

molts dels quals es troben conservats avui al museu de la capital garrotxina⁴¹.

Figueres no fou cap excepció: al llarg del segle XVIII es produïren diverses donacions de particulars per tal que l'Hospital passés per un bon moment econòmic i s'engrandís. Malauradament la pèrdua de la major part de l'arxiu al final d'aquesta centúria ens priva de conèixer l'abast total d'aquests donatius i la seva repercussió en la qualitat i quantitat de prestacions que ofería la casa. Tot i això hem pogut documentar unes quantes d'aquestes deixes, que intentarem resumir tot seguit:

- Sàlvia Castanyer, vídua de Torroella de Fluvià, juntament amb el seu fill Jaume Castanyer, feren donació l'any 1700 d'un censal de 170 lliures de capital i de 170 sous anuals de pensió.
- Llorenç Gelabert, botiguer de Figueres, féu donació l'any 1700 de 150 lliures.
- Joan Rodeja, pescador de Sant Pere Pescador, i Francesc Rodeja, el seu germà, feren donació l'any 1701 de tots els drets que tenien sobre la universal heretat i béns que foren de Pere Joan Vilosella, pagès de Terrades.
- Antoni Moner, pagès d'Esponellà, féu donació l'any 1703 d'un censal de 120 lliures i 120 sous anuals de pensió⁴².
- Francesc Barris, pastor que morí a l'Hospital l'any 1717, llegà a la institució tots els seus béns per fer una escala de pedra amb passamà⁴³. A l'esmentada escala hi havia una làpida de pedra amb la inscripció "*Francesc Barris morí en aquest hospital. Tot lo del seu deixà per ajudar a montar dalt. 1717*"⁴⁴.
- Bonaventura Maymó, adroguer de Figueres, llegà en testament datat l'any 1720, tots els seus béns, entre els quals hi havia una casa al carrer de Girona, una peça de terra en part erma i en part plantada d'oliveres situada en el lloc anomenat

Escut cantoner de la vila de Figueres que hi havia a la casa del capellà de l'Hospital, actualment conservat al Museu de l'Empordà.

Feixes, un hort situat prop del raval del carrer de la Jonquera, tot això al terme de Figueres, i una terra erma de dotze vessanes situada al terme de Llers, en el territori anomenat el Pla⁴⁵.

- Marià Juvenich, àlies *Farina*, draper de Figueres, estant internat a l'Hospital, va fer donació l'any 1754 de tots els seus béns a la institució.

41 M. A. FUMANAL, X. SOLÀ, J. COSTA, 700, *L'Hospital Sant Jaume d'Olot en la història*, FP Hospital Sant Jaume, Olot, 2010, p. 40.

42 ACAE, HF, reg. 354.

43 ACAE, HF, reg. 379.

44 F. de ZAMORA, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Curial. Documents de Cultura, Barcelona, 1973, p. 336.

45 ACAE, HF, reg. 379.

- Isabel Abella, vídua d'Esteve Abella, teixidor de lli de Figueres, féu donació l'any 1761 de tots els seus béns a l'Hospital, en el qual estava ingressada. A canvi d'aquesta donació en vida els administradors de la casa es comprometeren a alimentar-la, calçar-la i vestir-la mentre visqués.

- Finalment l'any 1765 Francesc Aulet, pagès de Figueres, però aleshores resident a Banyoles, féu donació de tots els immobles que tenia a la seva vila natal⁴⁶.

3.3. Una economia sanejada

La pèrdua gairebé total de l'arxiu ens priva de conèixer dades sobre la gestió econòmica de l'Hospital. Segurament, com és habitual en aquesta mena d'institucions del nostre entorn, les finances devien presentar molts alts i baixos segons l'època. Excepcionalment coneixem el resum d'una auditoria encarregada per l'Ajuntament de la vila l'any 1736 per repassar les xifres d'ingressos i despeses de l'any anterior, segons les quals l'estat de comptes en aquell moment era satisfactori.

El consistori figuerenc delegà en els regidors Josep Requesens i Francesc Casany les funcions d'oidors de comptes per repassar els llibres de comptabilitat de la casa, que els mostrà Francesc Aloy en representació dels administradors de l'Hospital. Els regidors, un cop "*vist i examinat una y moltas vegadas lo present llibre de comptes*" arriben a la conclusió que en aquell any les entrades de la casa havien pujat a 4.440 lliures, 14 sous i 10 diners. Les despeses ascendien a 3.937 lliures, 8 sous i 7 diners. El superàvit era de 503 lliures, 6 sous i 3 diners. En aquest balanç hi havia inclosos els salaris dels regidors i de l'administrador que havien participat en l'auditoria⁴⁷. La bona salut econòmica de l'Hospital en aquells moments, fruit de la prosperitat econòmica del país i les donacions dels benefactors, de les quals ja hem parlat, també es veu reflectida en l'inventari que passarem a resumir tot seguit.

46 ACAE, HF, reg. 354.

47 ACAE, HF, reg. 344.

3.4. La vida diària de l'Hospital a través d'un inventari de 1737

La major part de les notícies que hem pogut aplegar sobre l'Hospital fins ara no fan referència directa al funcionament intern de la casa. Un inventari realitzat l'any 1737 constitueix un document excepcional que permet accedir a detalls fins ara poc coneguts sobre el dia a dia de la institució i que fan referència a la capacitat d'acollida, als tractaments terapèutics que s'hi feien, al tipus de mobiliari que hi havia, als rituals religiosos i tot un conjunt de detalls que fins ara ens eren desconeguts.

Els primers objectes inventariats són els llits. N'hi havia quaranta-tres de fusta i un de ferro, a més de tres bressols bons i un d'usat. Com podem veure, el vell hospital medieval de tres llits havia evolucionat a l'alça multiplicant per quinze el nombre de llits. Els pocs bressols reportats donen a entendre que en aquells moments l'assistència pediàtrica no era gaire important. Tots aquests llits, o si més no la major part, estaven situats en dormitoris col·lectius o cambrades que surten citats de passada en el document. Com era costum a l'època, els homes i les dones havien d'estar separats en diferents sectors. Tots aquets llits tenien la corresponent màrrega, llençols i flassades. Hi havia suficients camises i gorres de dormir, tant per a homes com per a dones.

Per donar el menjar als malalts hi havia "*vint y quatre tauletas xicas ab sos calaixons*" i "*sinquanta y nou estovallas xicas*". En canvi no s'esmenta cap plat ni cap cobert. Quan calia tenien servei de perruqueria, ja que s'esmenta "*un devantal de tela per quan se lleven los cabells als malalts bo*". Per als malalts que no es podien desplaçar fins a la comuna a fer les seves necessitats, tenien deu cadires adaptades amb orinal.

Són pocs els utensilis relacionats amb tractaments terapèutics. Sabem que es practicaven les sagnies, ja que s'enumeren alguns

Item una campaneta de bronze per las captas
 Item quatre llums de ferro bons
 Item una romana de ferro gran usada
 Item cent y trenta llansols bons
 Item set tovallons dolents
 Item set borrassons⁶⁸, ço és quatre nous i tres usats
 Item set estovallas xicas dolentas
 Item vuit estovallas de cànem i borràs molt usadas y padasadas
 Item un taba per escalfar la roba dels malalts
 Item una sort de tarrina de tota qualitat que serveix per dit Hospital
 Item un cobremorts de xamellot⁶⁹ negre bo
 Item dos fanals per les cambradas
 Item un armari gran per tenir roba dolenta
 Item un tapete blau de bayeta gran
 Item trenta sis camisas de dona bonas
 Item dos camisas de minyó novas
 Item divuit tocados per los malalts
 Item sinch llansols nous
 Item tres matalassos de lana

Font: AHG, Notarials, Figueres, vol. 667, f. 88v-91r.

3.5. L'horta

L'espai situat a la part de llevant de l'antic hospital, actualment ocupat per la plaça Catalunya, estigué destinat durant molts anys a horta. No sabem ben bé des de quan aquests terrenys foren incorporats al patrimoni de l'Hospital. L'any 1608, data en què es començà a construir l'edifici, almenys una part de l'espai que posteriorment fou horta figura com a propietat de Sixt Pou⁷⁰. Sabem en canvi que l'any 1729 ja hi havia l'horta, que arribava fins on avui hi ha la plaça del Gra⁷¹. A mitjan segle XVIII l'horta era llogada a hortolans particulars. S'ha conservat un contracte d'arrendament corresponent a l'any 1752, gràcies al qual podem apreciar que aquest espai conreat era

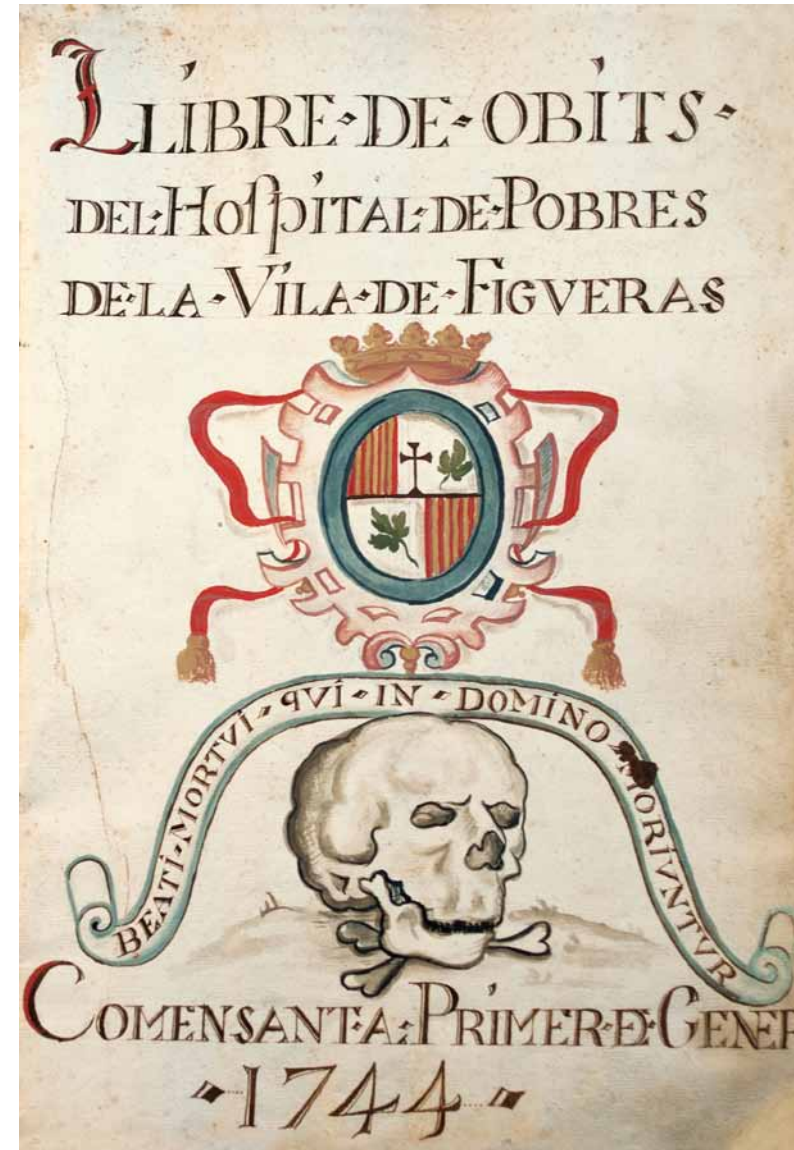
més important per al funcionament de l'Hospital del que pugui semblar a primera vista.

Aquell any l'adjudicatari fou Pere Poquet, hortolà del Far, el qual es comprometia a viure a la casa situada dins el recinte i en la qual havien habitat els seus antecessors i *"en lo qual deurà fer foch i llum"*.

Entre els compromisos que adquirí el nou concessionari hi havia el de regar els tarongers, tenir-ne cura a ús de bon hortolà i a donar lliurement les fulles de les bledes que haguessin de menester a l'Hospital per aplicar manxiules als malats.

També es comprometia a:

- Pagar a l'Hospital un terç del valor dels productes obtinguts de l'horta així com un terç del que l'arrendatari obtindria pel lloguer del viver als veïns de la vila que hi anaven a rentar la roba.
- Canviar l'aigua del viver vint-i-quatre vegades l'any, és a dir, dos cops cada mes, per rentar-hi la roba dels malalts.
- Respectar les herbes medicinals que tenia plantades l'apotecari de l'Hospital amb la condició que un cop estiguessin arrencades no se'n podrien plantar de noves. L'hortolà, per la seva banda, es comprometé a facilitar a l'apotecari un terç de les flors de taronger *"per fer las aigues corresponents a la medicina"*.
- Els administradors de la casa es reservaven el dret d'arrencar les moreres de l'horta quan els semblés convenient. En el cas que els administradors volguessin plantar nous arbres fruiters li havien de donar els plançons a l'hortolà i aquest tenia l'obligació de plantar-los, regar-los i tenir-ne cura.
- L'adjudicatari rebria dels administradors una lliura anual per comprar un llibant per a la sinia. Finalment acordaren que quan una de les dues parts volgués donar per acabat el con-

Libre d'òbits de l'Hospital de Figueres del segle XVIII.

tracte podia fer-ho amb la condició d'avisar mig any abans la part contrària⁷².

3.6. El primer llibre d'òbits

La documentació més reculada amb prou feines dona detalls sobre els malalts que eren acollits per la institució. Les poques informacions al respecte són molt disperses i no proporcionen dades que ens permetin generalitzar. La primera font d'informació que aporta xifres concretes és el llibre d'òbits en el qual el capellà de l'Hospital anotava les defuncions que es produïen a la casa. El primer d'aquests manuals conservat fou començat l'any 1744 i pel que fa a les anotacions més antigues no facilita dades sobre els finats, com l'edat o la causa de la mort.

Al llarg del segle XVIII es produeixen grans oscil·lacions segons els anys, normals en aquest període. Segurament les xifres més altes de defuncions corresponen a anys d'epidèmies o de fams. En qualsevol cas el llibre no ho aclareix mai. Tampoc no s'observa en els últims anys d'aquesta centúria un augment d'òbits en consonància amb el creixement demogràfic que havia experimentat la vila. És possible que l'augment de població coincidís amb un descens de la mortalitat i que, per tant, el nombre de defuncions es mantingués estable.

Un aspecte que cal destacar és que tot i que en teoria només s'atenien els veïns pobres de Figueres i que eren tolerats els de les poblacions de la rodalia, a l'hora de la veritat tothom o gairebé tothom hi era admès. L'any 1744, de 31 defuncions documentades, només 12 corresponien a veïns de Figueres i 4 a habitants de les poblacions de l'Alt Empordà. El 1745 d'un total de 65 morts registrades, 16 figuerencs i 3 d'atempordanesos. L'origen de la majoria dels traspassats a l'hospital en aquests dos anys provenia d'altres punts de Catalunya, especialment de zones muntanyoses. De la resta del regne, només n'eren quatre els morts,

⁷² AHG, Notarials, Figueres, vol. 679, f. 58v-60r.

⁶⁸ Tela grollera de borra.

⁶⁹ Teixit de llana barrejada amb pèl de camell o de cabra.

⁷⁰ AHG, Notarials, Figueres, vol. 119, f. 6r-8r.

⁷¹ AHG, Notarials, Vilabertran, vol. 36, f. 13v. Un camp situat a l'actual plaça del Gra consta que afrontava a occident *"cum horta Hospitalis Christi Pauperum dicte ville."*

tres dels quals militars. Aquest flux important d'immigrants cap a Figueres cal inscriure'l en la tendència iniciada al segle XVIII a Catalunya i que suposava la concentració de la població a les ciutats i a les comarques costaneres. Per altra banda aquesta dada desautoritza els qui han volgut veure la prosperitat de la Figueres d'aquesta època exclusivament com a conseqüència de la construcció del castell de Sant Ferran.

L'any 1753 començaren les obres per fer la fortalesa. Els treballadors que estaven malalts eren atesos a l'Hospital. El llibre d'òbits recull la notícia de la mort de molts d'aquests obrers. L'any 1754 fou especialment mortífer per a la ciutat i el manual registra fins a 160 defuncions, 55 de les quals corresponien a treballadors del castell. L'any següent el nombre total de morts consignat en el llibre fou de 42, 20 dels quals en l'obra militar. En 1756 les morts foren 46 i 20, respectivament. Aquestes xifres, de moment incompletes, posen de relleu l'alt cost humà que suposà la construcció d'aquesta ciutadella, aspecte que fins ara no ha preocupat els historiadors interessats a posar en relleu les grandeses del monument. Per altra banda, el mateix llibre ens assabenta de l'origen d'aquests treballadors: la majoria eren de les terres de ponent, alguns d'ells aragonesos (bisbats de Lleida, Urgell i Barbastro), i una minoria era de la resta de Catalunya. No n'hem documentat cap d'empordanès.⁷³

3.7. Abastir-se de medicaments al segle XVIII

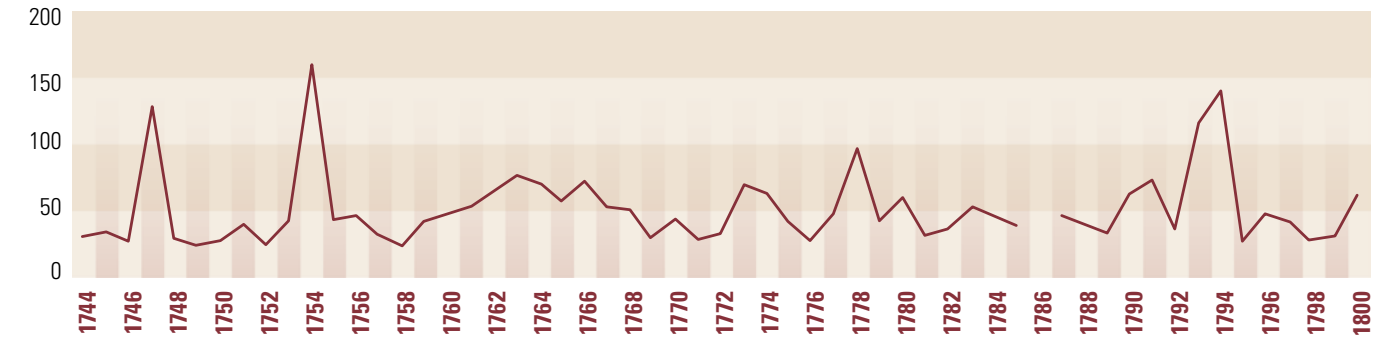
El pacte que signaren els apotecaris per repartir-se el proveïment de medicaments a l'Hospital, signat l'any 1667, ja no estava vigent a mitjan segle XVIII. Aleshores hi havia la figura de l'apotecari titular de la casa. La primera referència concreta que tenim són els capitols que signaren els administradors amb Jaume Molinàs, apotecari de Figueres, el 18 de setembre del 1753, pel qual ambdues parts arribaven als següents acords:

L'adjudicatari estava obligat a subministrar i donar tots els medicaments que els metges i cirurgians de l'Hospital receptessin als pobres malalts de la vila que eren acollits a l'Hospital i als forasters que l'esmentat hospital no pogués admetre.

- També tenia l'obligació de subministrar medicaments als cossos de l'exèrcit que estaven de guarnició o de pas per Figueres, sempre i quan el seu nombre no fos superior a un esquadró de cavalleria o de dragons d'infanteria.
- Així mateix havia de vendre els medicaments als particulars que fossin admesos a l'Hospital, medicaments que pagaven els mateixos malalts. En aquest cas es tractava de malalts que no eren pobres de solemnitat i que podien pagar els serveis del centre i els seus tractaments.
- Els administradors es reservaven la facultat de poder inspeccionar la botiga de Jaume Molinàs sempre que els semblés convenient a través d'un "protomèdich" o d'un apotecari. En el cas que es trobés algun medicament defectuós i haguessin de ser substituït, la despesa aniria a càrrec del concessionari.
- L'apotecari tenia l'obligació de facilitar gratuïtament els medicaments que haguessin de menester l'hospitaler i la seva família, així com al capellà de la casa.
- En el cas que l'apotecari hagués de subministrar medicaments a un nombre de soldats superior a l'equivalent a un esquadró, l'Hospital li pagaria l'excedent d'aquesta xifra amb un descompte d'un trenta per cent i Molinàs assumiria la resta de l'import.

A canvi d'acceptar totes aquestes obligacions, els administradors es comprometien a pagar al farmacèutic 267 lliures i 10 sous anuals, que es farien en quatre lliuraments de 66 lliures, 17 sous i 6 diners.

Defuncions a l'Hospital de Figueres 1744-1800

Els administradors posaven a disposició de l'apotecari tres estances adjuntes a la farmàcia per poder-les habitar i per les quals no havia de pagar cap mena de lloguer.

Jaume Molinàs es comprometia a fer enlluir i enrajolar la botiga i a posar-hi prestatges, cordialers i taulell i a condicionar les esmentades estances al seu gust. Totes aquestes millores anirien a càrrec de l'adjudicatari, llevat d'una ajuda de deu lliures que aportarien els administradors.

Atès que les dependències que li adjudicaven no eren gaire assolellades, acordaren que l'apotecari tindria la servitud de poder utilitzar el terrat de l'obra nova quan la preparació dels medicaments requerís d'un lloc exposat al sol.

El contracte en principi era indefinit, però podia ser trencat per qualsevol de les dues parts amb el compromís de donar-se mútuament mig any de temps abans de consumir la rescissió.⁷⁴

Òbits a l'Hospital de Figueres en el període 1744-1800

1744	31	1759	43	1774	63	1789	33
1745	35	1760	48	1775	40	1790	63
1746	27	1761	54	1776	26	1791	74
1747	130	1762	67	1777	47	1792	36
1748	29	1763	77	1778	99	1793	116
1749	24	1764	70	1779	41	1794	141
1750	27	1765	57	1780	60	1795	26
1751	39	1766	72	1781	31	1796	48
1752	23	1767	54	1782	36	1797	41
1753	43	1768	50	1783	52	1798	27
1754	160	1769	28	1784	45	1799	31
1755	42	1770	44	1785	38	1800	62
1756	46	1771	27	1786	(?)		
1757	31	1772	33	1787	46		
1758	23	1773	70	1788	40		

73 ACAE, HF, reg. 125.

74 AHG, Notarials, Figueres, vol. 679, f. 167v-168v.

3.8. Canvis a la segona meitat del segle XVIII

Al llarg de la divuitena centúria Figueres experimenta un notable creixement demogràfic i urbanístic al qual no va ser aliè l'Hospital. Aquest engrandiment de la vila i el bon moment econòmic pel qual passava la casa propiciaren noves obres d'ampliació. Ja l'any 1753, com acabem de veure, s'esmenta de passada el terrat de l'obra nova. L'any 1788 s'estava construint un nou dormitori col·lectiu, que s'anomenà del Sant Crist. Sabem que es feia arran de terra, aprofitant l'espai del pati interior i reduint-lo. L'estança es bastí amb volta de maó de pla. Les obres foren adjudicades per concurs públic i en el plec de condicions els administradors insistien sovint que volien molta qualitat tant en l'obra com en els materials. Per un document datat posteriorment (any 1807) sabem que aquesta cambra tenia capacitat per a setanta-quatre llits i era la segona més gran de l'hospital en aquells moments⁷⁵.

Les considerables rendes fixes que percebia la institució es veieren sensiblement augmentades amb l'adquisició del terçó del delme de Molló comprat l'any 1759 al bisbe de Girona i al marquès de Besora per la respectable quantitat de 8.000 lliures. En un primer moment la compra no fou total, ja que hi havia alguns drets i servituds que estaven en mans de tercers i foren adquirits en dues tongades, la primera en 1790, que costà 100 lliures, i la segona en 1802, que costa 1.500 lliures⁷⁶.

En el moment de fer-se el cens de Floridablanca, l'any 1787, els empleats i els malalts de l'Hospital foren comptats a part dels habitants de la població. Gràcies a això sabem que hi havia ingressats 31 malalts i 22 malaltes i que el personal de la casa estava format per un empleat, dos servents, un capellà i cinc facultatius⁷⁷.

L'any 1790 passà per Figueres el viatger Francisco de Zamora. En el seu diari de viatge dona notícia de l'hospital de la ciutat: *"Vimos el hospital, que es buen edificio, bien dotado y adminis-*

Fragment de làpida del segle XVIII que commemora l'ampliació de l'Hospital.

*trado, para naturales del pueblo pero admiten de los contornos. En él hay varios retratos de benefactores. Tiene buena disposición, ventilación y huerta. Los soldados pagan y las inscripciones las hemos copiado*⁷⁸.

3.9. La Guerra Gran (1793-1795)

La declaració de guerra per part de la monarquia espanyola a la França revolucionària l'any 1793, amb la invasió del Rosselló per part les tropes hispanes, en un primer moment fou favorable als atacants. Però a partir de la batalla del Voló (1 de maig del 1794) les coses es capgiraren i l'Empordà fou envaït pels francesos. En els mesos següents aquests continuaren avançant i la batalla del Roure (20 de novembre de 1794) suposà una retirada en desbandada de l'exèrcit espanyol i de la població civil de l'Empordà, inclosa Figueres i el seu castell, a la línia defensiva del Fluvià, on s'estabilitzà el front. La part de comarca ocupada pels francesos fou objecte de tota mena

de robatoris, pillatges, devastacions i assassinats. Fou justament a causa d'aquests tràgics fets que es perdé l'arxiu de l'Hospital, la qual cosa ens priva de conèixer aquests esdeveniments en relació a la institució.

Per un memorial posterior presentat per Salvador Sagrera, corroborat sota jurament per tres testimonis, sabem que el declarant era treballador de l'Hospital Militar de Sant Francesc d'Assís de Figueres (segurament situat dins el castell), en el qual es dedicava a assistir els malalts. Un cop entraren els francesos, es quedà a cuidar els malalts que no havien pogut fugir. Les autoritats invasores ordenaren evacuar l'esmentat hospital i amb l'ajuda dels mateixos testimonis transportaren els malalts a l'Hospital de Pobres, on els continuaren cuidant i on enterraren els que moriren⁷⁹.

En un memorial posterior es fa constar que *"Con motivo de haber los enemigos invadido el Ampurdán y ocupado esta villa en el tiempo de la última guerra con Francia quedose este Hospital*

de Caridad en parte dirruhido y enteramente saqueado habiendo perdido todas las escrituras de censales, libros de notas y demás papeles y adornos de su iglesia, alajas, géneros y efectos de botica, utensilios de que antes abundaba para el abrigo y subsistencia de los pobres patricios y militares enfermos que se alvergaban en dicho hospital".⁸⁰

Al llarg de l'edat moderna l'Hospital de Figueres havia passat de petit alberg que donava aixopluc a pelegrins o pobres en trànsit per la vila, d'una manera no gaire diferent a la de les institucions semblants que hi havia en moltes poblacions de la rodalia, a ser un centre assistencial de proporcions considerables, ben dotat i assistit per personal qualificat. Les destrosses i l'empobriment que provocaren a la casa els tràgics esdeveniments de la Guerra Gran obligaren la institució a encarar els nous reptes que suposaren la seva adaptació al món contemporani, amb una situació de partida poc favorable.

75 ACAE, HF, reg. 356.

76 ACAE, HF, reg. 379.

77 J. IGLESIES, *El cens del comte Floridablanca*, Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1974, p. 185.

78 ZAMORA, *Diario...* p. 335. És una llàstima que no s'hagi conservat la col·lecció de retrats, que per contra encara es pot veure en tot el seu esplendor al Museu de la Garrotxa, procedent de l'Hospital Sant Jaume d'Olot.

79 AHG, Notarials, Figueres, vol. 853, f. 56r-56v, a. 1795.

80 ACAE, HF, reg. 162.

L'Hospital a principi del segle XX. AMF. ....

segles XIX-XX

ELS DARRERS CENT QUARANTA ANYS AL CARRER NOU

Antoni Egea Codina

1. Durant el segle XIX

1.1. Una recuperació lenta i difícil

La signatura de la pau de Basilea, el 22 de juliol del 1795, propicià la retirada de les tropes republicanes franceses que ocupaven el nord de l'Empordà. Les tropes espanyoles i la gran massa de població exiliada pogueren tornar a Figueras el 9 de setembre de l'esmentat any. El panorama que es trobaren fou d'allò més decebedor. Moltes cases havien estat destruïdes. Les que havien quedat més ben parades es mantenien dempeus, però els saquejadors no havien deixat res aprofitable. Fins i tot hi faltaven les portes i les finestres. Els camps estaven devastats i havia escassetat d'aliments, la qual cosa comportà un encariment desmesurat dels preus. Les autoritats espanyoles van fer poca cosa per alleujar els patiments de la població: ni tan sols perdonaren els impostos corresponents al temps que havia durat l'ocupació.

La situació de l'Hospital era desesperada. Si bé s'havia mantingut l'estructura de l'edifici, gairebé tot el mobiliari havia estat robat o destruït. Només havia sobreviscut la part de fusta de cinquanta llits (ja hem dit que durant l'ocupació es va permetre que continuessin ingressats els malalts locals i molt possiblement gran part de l'edifici devia servir com a hospital de guerra dels mateixos francesos). Per tal de reprendre l'activitat assistencial els administradors demanaren a la intenció militar que els facilités 160 peus de llit, 840 llençols, 210 màrfeques, 210 mantes, 210 coixineres i 300 camises, tot

això pel que fa a roba i al parament de les habitacions. Gràcies a aquest material l'Hospital comptà a partir d'aquell moment amb 210 llits completament equipats. Quant a la cuina, se sollicitaren quatre perols per cuinar i quatre cassoles per repartir els àpats als dormitoris col·lectius. De material sanitari, tan sols demanen dues xeringues. El cost de tot aquest gènere pujava a 56.788 rals. Aquest es lliurava amb la condició que més endavant havia de ser pagat per l'Hospital.

Una bona part dels efectes entregats per la intenció militar anaven destinats als mateixos soldats, ja que la majoria dels malalts que s'atenien a l'Hospital eren membres d'aquest estament. En bona part, si les autoritats castrenses tingueren interès que el centre sanitari tornés a funcionar aviat amb normalitat, fou per evitar el trasbals que els suposava el trasllat dels malalts a l'Hospital Militar de Girona, com fan constar ells mateixos en els documents relacionats amb el restabliment del servei.

Malgrat el lliurament de material efectuat, l'Hospital no disposava de suficients llits per atendre tots els militars malalts. Per això la intenció de campanya de l'exèrcit féu lliurament, en data d'1 de novembre del 1795, de 40 mantes, 40 màrfeques, 40 coixineres i 60 camises, és a dir parament per a 40 llits més que, sumats als 210 que ja hi havia, feia un total de 250 llits disponibles¹.

¹ ACAE, HF, reg. 353.

Les dificultats econòmiques a les quals hagueren de fer front els administradors en aquesta època foren considerables. S'havia de refer l'edifici i dotar-lo de mobiliari. L'empobriment del país feia molt difícil, i en molts casos impossible, que es poguessin cobrar els censos, censals i terçons del delme. La destrucció de l'arxiu provocà que es perdessin els títols de propietat d'aquestes rendes i que, per tant, en un primer moment es fes difícil localitzar els creditors, en el supòsit que haguessin sobreviscut a la gran mortaldat que, d'una manera directa o indirecta, provocà la guerra. L'encariment de preus provocat per l'escassetat de béns de consum i aliments complicava encara més el redreçament.

En l'exercici comptable els dos últims mesos de l'any 1795 i tot el 1796 els ingressos pujaren a 25.935 lliures mentre que les despeses ascendiren a 32.764 lliures, la qual cosa representava un dèficit de 6.829 lliures².

Les estades dels militars continuaren provocant problemes per manca de pagament. En un primer moment s'acceptaren per imposició de l'autoritat superior, però no es pactà prèviament el preu de les estades per malalt i dia, ni les condicions en què s'havia de fer el pagament. Per altra banda, els responsables de la intendència de l'exèrcit devien considerar que el material que havien lliurat a l'Hospital a un preu taxat era un avançament per les estades dels soldats. Atès que la institució estava mancada de recursos i que els seus gestors es confiaven del cobrament de les estades dels militars per pagar els proveïdors, es creà una situació dramàtica que va estar a punt d'obligar els administradors a tancar les portes de l'Hospital.

En data de 27 de juliol de 1796, els administradors fan saber al comissari de guerra Juan Zernadas Bermúdez que si a finals de mes no s'havia efectuat cap pagament, a partir del primers dies d'agost no s'admetria cap militar més. Aquest ultimàtum va fer el seu efecte i el 31 de juliol es lliurava, en concepte d'avançament, la quantitat de 300 rals de billó. També es co-

munica als administradors que per concessió directa del rei es perdonava el pagament dels llits, la roba de llit i els efectes lliurats l'octubre del 1795.

Un altre front obert amb les autoritats militars fou el preu que s'havia de pagar per soldat i dia. Mentre els gestors de l'Hospital volien cobrar 7 rals de billó per malalt i dia, la intendència militar només n'oferia 4,5. Després de recórrer a les més altes instàncies de Madrid, finalment, l'agost de l'any 1798, els administradors de l'Hospital aconseguiren que els paguessin per soldat ingressat 5 rals de billó. Les autoritats sanitàries militars volien que els seus malalts mengessin d'una olla a part de la dels interns civils, la qual cosa en un principi no es feia. La dieta diària dels soldats havia d'incloure 12 unces castellanques de moltó o 15 de vaca, a més d'una gallina per cada vuit malats³.

El mateix agost de l'any 1798 els concessionaris de l'arrendament de les carnisseries de Figueres reclamen als administradors que els paguin els endarreriments i fan constar que des de mitjan octubre de l'any 1795 fins aleshores havien subministrat carn a l'Hospital per valor d'11.766 lliures, de les quals només n'havien cobrat 7.694. Per tant quedaven pendents de pagament 4.072 lliures. Els carnisseros afirmaren que es trobaven en una situació desesperada, ja que ells, al seu torn, no podien pagar als ramaders que els abastien⁴.

L'any 1797 els administradors varen trobar una nova manera d'aconseguir recursos econòmics fent un tracte amb els pabordes de la confraria dels sants Àntim i Climent, anomenada popularment dels Fills de la Vila, per a la cessió dels drets que tenien en exclusiva sobre el joc de la pilota de la ciutat. Aquest joc s'havia practicat almenys des del segle XVII en el sector de muralla que hi havia en el primer tram del carrer Ample, prop de la cantonada amb el carrer Monturiol. La mateixa muralla servia de frontó sobre la qual es llançaven les pilotes. Aquest pany de mur fou enderrocat durant la Guerra Gran i els confr-

3 ACAE, HF, reg. 353.

4 ACAE, HF, reg. 162.

res titulars no trobaren cap més lloc adequat per fer la nova canxa. Aleshores els administradors de l'Hospital oferiren als pabordes de fer les noves instal·lacions a l'horta de l'establiment i explotar el joc a canvi del pagament a la confraria de 50 lliures anuals a perpetuïtat⁵. Les obres de construcció del nou joc començaren aquell mateix any: estava situat a l'actual plaça de Catalunya, just darrere de les cases que treuen façana a la plaça del Gra.

Tot i els entrebancs derivats de la guerra, sembla que l'any 1799 la situació financera de la casa s'anava normalitzant: en el balanç econòmic d'aquell any s'apunten uns ingressos de 28.692 lliures i unes despeses de 19.244. Es produí, doncs, un superàvit de 9.448 lliures. Tot i això cal fer notar que s'aprecien algunes incongruències i irregularitats si es comparen les xifres dels diferents anys. La partida més important d'ingressos corresponia al cobrament de les estades dels militars, que pujava a 22.686 lliures, un 79% del total, la qual cosa vol dir que, malgrat els inconvenients i els retards en els pagaments, la gent de la milícia era un bon negoci per a la institució. Quant a les despeses, que foren de 9.030 lliures, un 47% es destinà a l'adquisició d'aliments. Pel que es dedueix d'aquest balanç econòmic, en aquell moment la farmàcia estava gestionada directament pels administradors, ja que entre les despeses hi havia els salaris de l'apotecari i dels mossos de farmàcia⁶.

La situació econòmica devia estar prou sanejada l'any 1800, car els administradors començaren la construcció d'una nova sala que els documents de l'època anomenen el "*quarto nou*". S'ha conservat el plec de condicions que el fuster que s'adjudicà la construcció i col·locació dels cairats de fusta havia d'observar. Les bigues havien d'estar decorades amb motllores, seguint el model del "*quarto vell*".

5 ACAE, HF, reg. 377.

6 ACAE, HF, reg. 376.

7 ACAE, HF, reg. 377.

1.2. Les ordenances de 1803

En el tombant dels segles XVIII i XIX, la situació general de la corona estava a la vora del col·lapse: la mala gestió i la corrupció havien deixat l'Espanya de Carles IV gairebé en fallida. Per fer front a aquest caòtic panorama fou nomenat ministre d'Hisenda el mallorquí Miquel Gaietà Soler, el qual va prendre diverses mesures econòmiques i polítiques per tal de redreçar aquell desgavell. Entre les mesures que es prengueren cal destacar la reforma d'algunes demarcacions per fer més efectiva l'administració. Com a conseqüència d'aquestes reformes, el partit de Girona fou dividit, l'any 1802, en dos: Girona i Figueres⁸. Des de l'esmentada data fins a la creació de les actuals províncies, l'any 1833, la nostra ciutat fou capital de partit, que presidí un governador que era al mateix temps el màxim comandament militar del castell de Sant Ferran.

És dins d'aquest context d'intent de regeneració i de la creixent importància de la ciutat respecte a les comarques del seu entorn que es redactaren les ordenances, datades l'any 1803, que pretenien posar ordre al desgovern i a la manca de transparència comptable que hi havia en els balanços que presentava el procurador de la casa Josep Labrosa. Aquestes normes foren aprovades pel mateix Carles IV en un decret signat al palau d'Aranjuez el 6 d'abril de l'esmentat any. Foren vigents durant més de cent anys i constitueixen un interessant testimoni sobre el funcionament de l'Hospital en els anys anteriors i posteriors al document.

El redactat d'aquest nou reglament comença establint que la Junta de l'Hospital estarà presidida pel governador, que en cas d'absència seria substituït per l'alcalde. Els vocals serien sis: dos regidors de l'Ajuntament; dos vocals de l'estament eclesiàstic, un d'ells el rector de la parròquia de Sant Pere i l'altre, un membre de la comunitat parroquial; i dos membres més, un d'ells de la noblesa i l'altre, un hisendat. Es crea la figura del

8 Eduard RODEJA GALTÈR, *Figueras. Notas históricas, 1753-1832*. Imprenta La Rápida, Figueres, 1944, p. 215-216.

vocal del mes, en la qual s'anirien alternant els membres de la Junta. Durant aquest període el vocal de torn tenia unes obligacions especials, tant en el govern com en l'administració de l'Hospital, al qual havia d'anar obligatòriament cada dia. A més hi hauria un secretari, que seria el mateix de l'Ajuntament, que hauria de fer les actes de la Junta i tenir cura de l'arxiu. També s'havia de nomenar un procurador, que faria les funcions de tresorer.

La figura del capellà de l'Hospital era molt important dintre del recinte. Tenia unes obligacions equiparables a les de rector de parròquia. A més a més tenia la consideració de majordom de la casa, en la qual forçosament havia d'habitar. Algunes de les seves obligacions eren fer la inscripció en el registre dels malalts que hi ingressaven, donar compte diàriament al vocal de torn del moviment de malalts i de les racions que s'havien servit, procurar que el personal complís amb les seves obligacions, vetllar perquè les dones solteres embarassades que estaven acollides en unes dependències especials per a elles no els faltés res i assegurar-se que resaven el Rosari cada dia, tenir controlat sota inventari el guarda-roba de la casa i assegurar-se que tot estava ordenat, etc. A més no es podia absentar de la ciutat sense el consentiment exprés dels membres de la Junta.

La figura de l'hospitaler, present a la casa des de la seva fundació, quedava substituïda pel segon majordom, que també seria un clergue que hauria d'ajudar el majordom en totes les seves funcions i que també havia d'estar-se dins les habitacions que se li reservaven. Entre les funcions que havia d'exercir hi havia la supervisió de la distribució dels aliments als malalts, assegurant-se que els donaven les racions que els pertocaven; demanar al primer majordom la roba necessària per als malalts que ingressaven i controlar les peces de roba perquè no es perdessin o no se'n fes un mal ús; assegurar-se que la roba que portaven els malalts en el moment d'ingressar

quedava ben guardada i que els era retornada quan eren donats d'alta -en el cas que els malalts morissin, si calia s'havia d'ocupar de la venda de la seva roba- i tenir inventariats i controlats tots els estris de cuina. En el cas que es perdessin efectes de l'Hospital a causa de la seva negligència se li descomptaria del sou.

En el moment de redactar-se les ordenances hi havia dos infermers i una infermera. El seu nomenament era, i continuaria essent, competència dels membres de la Junta. Entre les seves obligacions hi havia la de complir diligentment les ordres del primer i segon majordoms; fer els llits i rentar els malalts, estar pendents d'ajudar els interns en tot allò que haguessin de menester amb *"prontitud, celo y caridad"*; vigilar que als malalts no els donessin altres remeis diferents dels que estaven prescrits pels facultatius, ni aliments procedents de l'exterior sense el consentiment dels majordoms; escombrar diàriament els dormitoris, i enterrar els que morien, feina per la qual rebrien una compensació a part. També hi havia una cuinera, la qual havia de cuinar i rentar els plats. Si el nombre de malalts ho requeria, els membres de la Junta podien nomenar una ajudanta.

Els metges i cirurgians eren nomenats o cessats pels membres de la Junta. Tenien l'obligació de passar visita als malalts dues vegades al dia, una al matí i l'altra a la tarda. També havien de presentar-se a l'Hospital si eren requerits per a una urgència, controlar la qualitat dels medicaments de la farmàcia i supervisar que les sagnies, untures i altres medicaments que s'administraven als malalts s'ajustaven al que estava prescrit. En cas d'irregularitats havien d'informar-ne al majordom.

La llevadora estava al servei exclusiu de les sales en les quals hi havia dones solteres embarassades *"que por debilidad o flaqueza han sido seducidas, y procuran cubrir su deshonor en esta casa de piedad"*. En principi a la llevadora no se li exigien obligacions concretes, però sí que calia que tingués unes

Càlcul sobre la capacitat d'encabir llits l'any 1807

Els administradors de l'Hospital encarregaren l'any 1807 a Francesc Botinyà, geòmetra molt actiu a Figueres a principis del segle XIX que calculés la capacitat real en llits que tenia l'edifici de l'Hospital. El resultat d'aquesta comanda fou el següent informe:

“Don Francisco Botinyà, geòmetra real de la villa de Figueras en cumplimiento del encargo que se le ha hecho por los ilustres

señores de la junta de administradores del Santo Hospital de esta para saber cuántas camas para enfermos se pueden coloca en el Santo Hospital regiendo la distancia de cinco pies castellanos de una a otra de ellas comprendida la misma cama dexando sin cama los frentes de ventanas y puertas de las mismas piezas. Todo lo que se ha executado esta mañana y resulta cómo sigue:

		Camas
Segundo piso	1ª. La sala de Santa Teresa comprendida la pieza que se halla todo en el segundo piso	112
Piso principal	2ª. En la sala del Santo Cristo, San Ramón y la pieza de entrada	74
	4ª. En la sala llamada de las Mugerres	29
	3ª. En la sala del Remedio, vulgo de Paisanos	30
Piso Baxo	5ª. En la sala del Almacen de la esquina del dicho Hospital anexa su entrada por la luna	37
	6ª. Sala de la Merced y sus dos piezas anexas	39
	Total	321 camas

Y para que conste doy la presente firmada y rubricada de mi mano en 3 de abril de 1807 = Francisco Botinyà real geòmetra.

Font: ACAE, HF, reg. 356.

determinades qualitats que els membres de la Junta havien de considerar en el moment de nomenar-la: *"cuidando que esté adornada con las cualidades necesarias al desempeño de su encargo, de habilidades en su arte, de caridad reconocida y de un secreto esquisito, pues en éstas depende el bien estar en lo sucesivo de estas desgraciadas"*. Tot seguit assenyalen l'obligació que tenien els membres de la Junta d'enviar els expòsits a les cases predeterminades que hi havia al Principat, en aquest cas a l'hospici de Girona.

L'apotecari que tenia adjudicada per arrendament la gestió de la farmàcia de l'Hospital calia que fos *"hábil y acreditado"* i reconegut pel Col·legi de Farmacèutics, però no se li marquen unes normes concretes que hagués de seguir (de fet era autònom). L'ordenança insisteix en l'honradesa i la professionalitat que havia de tenir l'apotecari titular de la casa, ja que fins aquell moment la despesa de farmàcia havia estat ruïnosa per a l'economia de l'Hospital a causa del malbaratament que s'havia fet dels medicaments.

El llibre de baptismes dels fills de les retirades

Les anomenades “retirades” o dones solteres embarassades que eren acollides amb total discreció a l'hospital són documentades per primer cop en les ordenances de l'any 1803 i l'últim esment conegut és de 1854 (malgrat un acord de la junta de suprimir aquest servei de l'any 1825). El capellà de l'Hospital portava un estricte control en un llibre específic de les dones que ingressaven en aquest règim amb les dates d'entrada i de sortida, mai consta el nom ni el lloc de procedència. Quan naixia el nadó era portat a batejar a l'església parroquial de Sant Pere, ja que la capella de Sant Baldiri no disposava de fonts baptismals i en les partides figuren només els tres noms de pila que s'imposaven a les criatures en els batejos i el nom i cognom dels padrins.

Per aquest llibre sabem que les estades de les retirades a l'Hospital solien durar d'un a tres mesos. També gràcies a aquest registre hem pogut elaborar la següent relació de retirades per any:

1814	2	1820	4	1826	5	1849	3
1815	8	1821	10	1827	2	1850	3
1816	8	1822	2	1835	1	1851	5
1817	11	1823	2	1838	1	1852	1
1818	5	1824	9	1839	2	1853	6
1819	3	1825	4	1841	2	1854	1

Font: ACAE, HF, reg. 143

Finalment s'assenyala l'existència de la Junta Administradora, formada per dues persones distingides de la vila i dos representants de l'estament dels artesans, la missió de les quals era “*que entendiesen en el cuidado de la ropa, su limpieza y ahorro posible con otras cosas impropias de practicar los administradores*”. Les ordenances acaben recordant que qualsevol modificació en aquest reglament havia d'estar aprovada expressament pel rei⁹.

1.3. La guerra del Francès

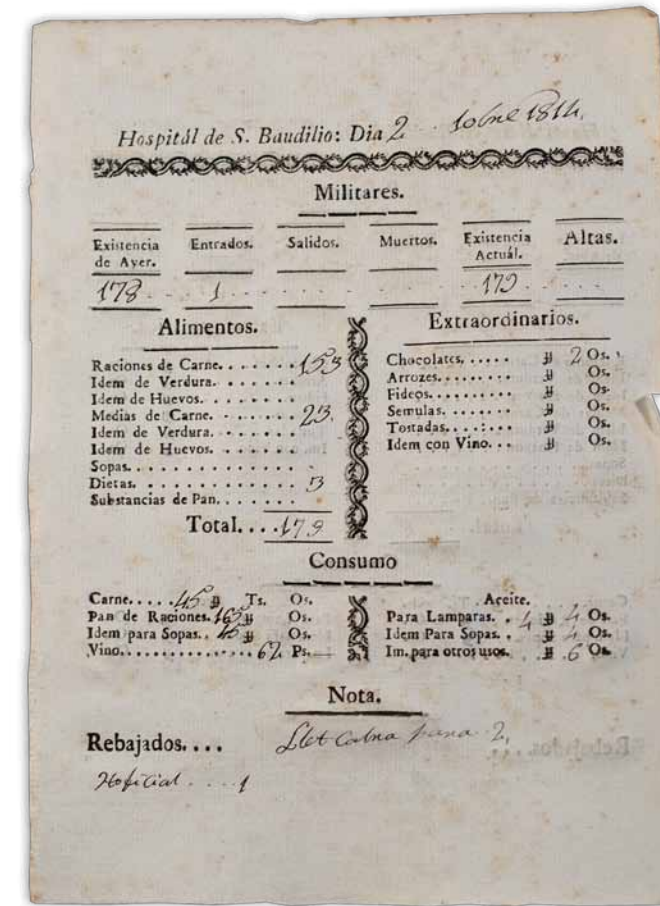
Quan encara no havien passat tretze anys del final de la darrera guerra contra França, i la comarca i l'Hospital amb prou feines havien tingut temps de refer-se mínimament de les quantioses pèrdues que el conflicte havia provocat, el país es veié altre cop envaït pels francesos. Figueres fou la primera plaça important de la península que ocuparen, en principi com a teòrics aliats de la monarquia hispana. Però després de l'ai-

xecament del poble de Madrid el 2 de maig del 1808, en veure que les intencions dels invasors no eren gens amistoses, se succeïren un seguit d'aixecaments en diverses poblacions. Figueres es rebel·là el 13 de juny. L'actitud d'aquells figuerencs fou molt agosarada, si tenim en compte que el castell estava ocupat per un important contingent napoleònic. Per tal de reprimir la rebel·lió la vila fou bombardejada des del castell. Molts edificis quedaren enrunats. Una bona part dels figuerencs abandonà la ciutat. L'Hospital fou evacuat. En un primer moment es traslladà amb tot el material possible, i almenys una part del personal, fins a Vilatenim, però, obligat per les circumstàncies de la guerra, canvia diverses vegades d'emplaçament: Castelló d'Empúries, Ordis i Cabanelles¹⁰.

Per altra banda, sabem que l'edifici històric de l'Hospital continuà funcionant com a tal, segurament menat per persones que simpatitzaven amb els francesos o si més no que no eren bel·ligerants. D'aquest període amb prou feines ha arribat

⁹ Ordenanzas para el regimen y gobierno del santo Hospital de la villa de Figueras, baxo los auspicios e invocacion de San Baudilio aprobadas por el real y supremo Consejo de Castilla. Año de 1803. Figueras: en la imprenta de Antonio Matas, impresor y librero, Calle de Perelada

¹⁰ ACAE, HF, reg. 379.

Butlletí on es recollia el consum diari d'aliments, en aquest cas, dels malalts militars. Aquest exemplar correspon al 2 de desembre de 1814. ACAE.

documentació. Sabem que des del 14 de juny del 1808 fins al 20 de maig del 1809 la vila de Figueres no pogué disposar dels serveis de l'Hospital. No sabem si havia estat afectat pel bombardeig de la vila o bé si estava ocupat per les tropes franceses. En la darrera de les dates esmentades foren nome-

nats dos metges, un cirurgià i un apotecari, amb els mateixos salaris que havien tingut anteriorment. Fins que no estigués rehabilitat l'Hospital, els nomenats havien d'atendre els malats pobres de solemnitat al seu domicili.

A l'arxiu de l'Hospital es conserven molt pocs documents d'aquest període: una convocatòria de taba (subhasta) per a adjudicar el cobrament dels terçons del delme de Vilajuïga i Carbonills per a l'any 1810¹¹, una factura d'obres de fusteria i un rebut de despeses generals de la casa corresponents a l'any 1811¹², que proven que la institució, dins aquest període bèl·lic, recuperà la normalitat tant com li fou possible.

1.4. El sexenni absolutista

Amb la retirada del l'exèrcit francès, el maig del 1814, la ciutat i l'Hospital intenten restablir la normalitat que hi havia abans del conflicte bèl·lic. Sabem que per l'octubre d'aquell any continuaven exercint els mateixos metges que hi havia el 1808, amb un salari menor respecte al del període anterior. Els facultatius demanaren, i aconseguiren, recuperar els emoluments que tenien abans de la guerra. En la petició feren constar que tenien tanta o més feina que anteriorment, sobretot a causa de la gran quantitat de soldats malalts que hi havia ingressats¹³.

En aquells moments l'Hospital no funcionava al cent per cent de la seva capacitat. L'any 1816 la Junta decidí habilitar i enllestir la part nova que estava fora de servei. En aquest sector hi ubicarien els malalts civils i canviarien de lloc la sala de reunions. Es designaren dos membres de la Junta perquè encarreguessin a Rafel Cantrà, arquitecte del projecte original anterior a la guerra del Francès, o a un altre que ells decidissin, que finalitzés el treball començat¹⁴. Els dos comissionats adjudicaren les obres a l'esmentat Cantrà per un preu fet de 1.200 lliures, que es pagarien en tres terminis: un abans de

¹¹ ACAE, HF, reg. 356.

¹² ACAE, HF, reg. 354.

¹³ ACAE, HF, reg. 129, 28-10-1814.

¹⁴ Id., 13-2-1816.

començar les obres, un altre quan els treballs contractats estiguessin per la meitat i un tercer lliurament quan la feina estigués enllestida¹⁵.

L'any 1817 els representants del Gremi de Ferrers de Figueres demanaren als administradors que els fos adjudicada la capella de l'Hospital, que anteriorment havia estat d'un tal Jaume Maurici, per tal de bastir-hi un altar dedicat a sant Eloi, patró del ram del metall, la construcció del qual aniria a càrrec del gremi. La petició fou aprovada¹⁶. Aquell mateix any es produí un acomiadament massiu de treballadors a causa del desordre que hi havia a la casa i es contractà personal nou per substituir els treballadors que havien estat despatxats¹⁷.

Les dificultats econòmiques que passava la institució l'any 1819 obligaren als membres de la Junta a prendre mesures dràstiques. Per una banda, es decidí una rebaixa de sou a tot el personal i fins i tot es produí algun acomiadament¹⁸. Per altra banda, es decidí llogar una part dels baixos de l'edifici que donaven al carrer Nou com a magatzems, obradors o botigues i així obtenir uns ingressos fixos anuals¹⁹. Aquests locals es mantingueren en aquestes condicions fins a l'enderroc de l'Hospital, ja en ple segle XX.

1.5. Les retirades

Ja hem tingut ocasió, en tractar de les ordenances de l'any 1803, de parlar de les dones solteres embarassades que acollia l'Hospital en unes dependències reservades a aquest fi, en les quals tenien garantida la confidencialitat del seu estat, estat que tot sovint fins i tot ignorava la seva pròpia família. Durant la seva estada les internes estaven cuidades i supervisades per una llevadora. Un cop havien parit, tenien l'opció de renunciar al nadó, que era traslladat a l'hospici de Girona. Aleshores les mares podien sortir de l'establiment amb el seu

15 Id., 2-3-1816.

16 Id., 7-6-1817.

17 Id., 10-10-1817.

18 Id., 28-2-1819.

19 Id., 15-5-1819.

Aspectes de la vida hospitalària (1814-1820)

La documentació històrica convencional dels arxius dels hospitals sovint no dona massa detalls de com era l'assistència i el devenir diari dels interns en una institució d'aquestes característiques. A partir de l'any 1814 es portà un estricte control de les estades diàries de malalts. Cada dia s'omplia un formulari imprès per les dues cares, en una es detallaven el nombre de malalts civils i en la cara oposada els dels militars. En aquests papers consten les altes, les baixes i les possibles defuncions i es detallen les racions alimentàries.

En aquells moments el nombre de malalts civils era molt reduït respecte al dels militars. Així veiem com el dia 1 d'octubre de 1816 hi havia ingressats 10 civils i 148 militars de la guarnició del castell de Sant Ferran. L'alimentació dels interns era poc variada: en l'apartat dels civils es repartiren, en l'apartat considerat d'aliments ordinaris, 9 racions i 3 mitges racions de carn, 5 de sopes i 3 daltres. En l'apartat d'aliments extraordinaris consta el consum de 2 unces d'arròs i 2 de fideus. En un resum final consta que s'han gastat 2 lliures, 2 terces i 9 unces de carn; 10 lliures i 6 onces de pa de racions; i 3 porrons de vi.

Pel que fa als militars, aquell mateix dia es consumiren 153 racions de carn, 23 mitges racions i tres dietes. En l'apartat d'aliments extraordinaris només consta el consum de 2 unces de xocolata que corresponia a un oficial que hi havia ingressat, ja que la tropa tenia una dieta més senzilla. En el total de consums consten 45 lliures de carn, 165 unitats de pa de ració, 45 de pa de sopes i 62 porrons de vi. En un apunt apart fet a mà s'anoten 2 racions de llet de cabra.

Un altre aspecte poc conegut de les prestacions dels hospitals locals en aquesta època era la d'assistir i transportar els malalts en trànsit cap a l'Hospital General de Girona i els infants sense pares que anaven a l'Hospici de la mateixa ciutat. Els personal de l'Hospital rebia i acollia aquestes persones procedents d'altres hospitals locals i els conduïa al seu torn a l'hospital més pròxim en el camí de Girona i així successivament fins arribar a destí. Molt sovint eren conduïts nadons abandonats, en aquests cas l'Hospital els proporcionava i pagava dides per alletar-los.

secret ben guardat i intentar refer la seva vida, ja que en la societat d'aquell temps una mare soltera era objecte de rebuig social. Les dones acollides a l'Hospital en aquest règim eren conegudes amb el nom de *les retirades*.

L'any 1817 els membres de la Junta decideixen restringir l'accés a l'Hospital a les joves que no fossin veïnes de la vila, o bé a les que, tot i essent figuerenques, portessin una vida escandalosa. En l'acta de la reunió es diu que prengueren aquesta decisió apel·lant a les normes de la casa. El cert és que les esmentades normes, d'això no en diuen res. Segons els membres de la Junta, aquest servei estava reservat a *"aquellas jóvenes de la villa que por un deslís (sic) tienen necesiad de ocultar su flaqueza con el mayor secreto para cubrir su deshonor"*²⁰.

Malgrat aquesta retallada en les admissions, aquests mateixos membres de la Junta es mostren compassius amb les retirades o *"recogidas"*, com diuen en alguna ocasió. La situació en què estaven d'aquestes pobres dones era ben deplorable. En l'acta de la reunió celebrada quinze dies més tard es fa constar que les administradores (dones encarregades de fer les compres) havien fet notar als membres de la Junta les pessimistes condicions en què es trobaven les internes, que en una acta de la Junta d'administradors és descrita de la següent manera: *"...las señoras administradoras y el mismo Hospital (han) hecho presente a la Junta la infelicidad con que estaban las retiradas en el lugar destinado a ellas en los cuartos de abajo del Hospital y que no convenía que estuviesen por más tiempo allí respecto de estar con muchísima incomodidad, falta de ventilación, contrario a su salud y otros motivos que sobre el particular había. Y que así bien era necesario se buscara otra comadre pues que la que había por su decrepita edad no podía cumplir con sus encargos, quedando expuestas aquellas infelices a un mal parto"*. La Junta fou sensible a aquesta situació tan precària i acordà nomenar una nova llevadora i traslladar les retirades a unes estances del pis de dalt. A l'antiga lleva-

20 Id., 10-5-1817.

dora li concediren una habitació a la planta baixa i una manutenció, i la seva única obligació era la de fer-se càrrec dels expòsits que entressin²¹.

No tornem a trobar cap més notícia sobre aquest tipus d'acollida de l'Hospital fins vuit anys més tard, i és justament en l'acord de la Junta de la casa, en la reunió celebrada el 5 de novembre de 1825, a través del qual se suprimia aquest servei, perquè l'acord de no admetre forasteres o vilatanes que ells consideressin de vida poc exemplar de fet no s'havia aplicat gairebé mai, *"mayormente des de que su magestad se halla restablecido en el trono"*. És a dir, des del 1823, la qual cosa fa pensar que els membres de la Junta eren liberals. En aquella sessió s'acordà que a partir d'aleshores serien traslladades a l'Hospital General de Girona, si no era que elles o els seus familiars s'avinguessin a pagar les estades a raó de 6 rals diaris, que era la mateixa tarifa que s'aplicava als militars ingressats. Entre les raons que argumentaren per prendre aquesta decisió fan constar que aquestes dones causaven *"un perjuicio considerable al Hospital, en tanto que desde el año mil ochocientos veinte y tres hasta treinta de agosto último, han causado las que se han admitido en él mil veinte y cinco estancias que ha razón de seis reales cada una importan la cantidad de mil trescientos reales... atendiendo que muchas de las que salen de este asilo para ocultar sus flaquezas, es más un vicio o descarrío de su conducta que un desliz involuntario en tanto que algunas han entrado dos o tres veces con este mismo vicio en el Hospital y a fin de precaver estos desmanes y procurar al mismo tiempo que las rentas se inviertan a los piadosos fines que dispusieron dichos fundadores ... que no se admita en el Hospital muger alguna en clase de retirada, tanto de fuera de la población cómo de la villa"*²². Tot i el discurs moralitzant dels membres de la Junta, el més probable és que aquest servei fos suprimit a causa de la baixada d'ingressos i a les quantioses despeses que ocasionà a l'Hospital l'acollida de soldats

21 Id., 31-5-1817.

22 Id., 5-11-1825.

francesos (de la qual parlarem tot seguit), que va fer recaure el pes de la retallada en un dels sectors socials més desfavorits. En qualsevol cas aquest acord no s'arribà a complir, almenys totalment. En el llibre on es registraven els batejos del fills de les retirades de principis de l'any 1814, l'última partida que hi consta data de l'any 1854²³.

1.6. Els Cent Mil Fills de Sant Lluís

Per tal de reinstaurar a Espanya un règim absolutista que acabés amb el règim liberal que aleshores hi havia, els països membres de l'anomenada Santa Aliança (Àustria, Rússia, Prússia i França) acordaren, l'any 1823, enviar-hi un important contingent de tropes franceses, l'anomenat els Cent Mil Fills de Sant Lluís, per tal que el rei Ferran VII recuperés el poder absolut. Figueres fou un important punt de concentració d'aquest exèrcit, fins al punt que el castell de Sant Ferran fou insuficient per acollir-los i els figuerencs hagueren d'acceptar a casa seva aquests hostes no desitjats. La presència d'aquest exèrcit dins el territori hispànic s'allarga fins a l'any 1828.

El 19 de juliol del 1824 el capità general de Catalunya s'adreçà als administradors de l'Hospital per demanar-los que els malalts de la legió estrangera acantonada a Roses fossin atesos a l'Hospital de Figueres, amb la promesa que les seves estades serien pagades per la Reial Hisenda²⁴. En una carta dataada el 1826, l'administració d'Hisenda comunicà als administradors de l'Hospital que des d'aleshores no serien abonades les estades dels expedicionaris francesos, ja que en aquell moment no es reconeixia l'existència d'aquest cos i a més no pertanyien a l'exèrcit espanyol. Els administradors de l'Hospital replicaren dient que *"si la administración ha recibido a los expresados individuos ha sido en virtud de la orden del señor intendente, habiendo prometido el abono de las estancias que causasen"*²⁵.

23 ACAE, HF, reg. 143.
24 ACAE, HF, reg. 377.
25 Id., 24-2-1826.

No sabem com se solucionà el problema però el cert és que s'agreuja considerablement en els mesos següents. El juliol de 1827 l'Hospital estava saturat de militars malalts i calgué habilitar el convent dels franciscans (actual Institut Ramon Muntaner). Com que aquest edifici ja era utilitzat com a caserna per l'exèrcit francès, calgué buscar un altre edifici que pogués fer les funcions de caserna. Com que no van trobar res apropiat, s'habilità el Saló de la Placeta (on avui hi ha el Museu de l'Empordà), al qual calgué afegir un pis postís de fusta. Per poder-lo construir el comissari de guerra demanà un crèdit de mil rals²⁶.

L'excessiva presència de soldats a la vila encara no s'havia acabat entre agost i setembre de l'any 1828. A la reunió de la Junta de l'Hospital celebrada el 28 d'agost s'acordà demanar a la intendència militar que els subministrés 50 llits, 100 llençols i 100 camises, que es pagarien al mateix preu que havien pagat en una adquisició recent²⁷. Tanmateix, a la següent reunió, celebrada el 5 de setembre, els administradors advertiren a la hisenda militar que si no els abonaven les estades corresponents als mesos de juliol i agost deixarien d'admetre més malalts d'aquest estament²⁸.

1.7. L'arrendament de l'edifici als militars

L'any 1829 es produí un important canvi en les relacions amb les autoritats militars. Els soldats malalts fins aleshores eren acollits en sales reservades especialment per a ells, però gestionades directament per l'administració de l'Hospital. A canvi d'aquest servei, la intendència militar pagava un preu taxat per malalt i dia. A partir d'aquesta data se'ls llogaria una part de l'edifici i ells mateixos gestionarien el servei i tindrien personal propi. Les relacions amb els gestors de l'Hospital es reduïren al pagament d'un lloguer anual²⁹, que fou taxat en 375 lliures³⁰. Aquest traspàs de la gestió d'una bona part de

26 RODEJA, *Figueras...* p. 182.

27 ACAE, HF, reg. 129, 28-8-1828.

28 Id., 5-9-1828.

29 ACAE, HF, reg. 130, p. 8r.

30 Id., P. 10v.

Protesta per les males condicions de la sala d'oficials de l'exèrcit de l'Hospital (fragment)

“Señor Gobernador

Una triste experiencia ha demostrado a los facultativos lo mala sana que es la sala destinada y que ocupan en el Hospital los señores oficiales de esta guarnición. Estamos todos tan persuadidos de esta verdad de modo que ninguno de los oficiales de la guarnición por muy malo que esté no quisiera pasar al Hospital por estar su ánimo prevenido con la idea de que lejos de conseguir el alivio de sus males creen más bien hallar allí la muerte; temor que a la verdad ha un tanto desgraciadamente justificado la experiencia, pues de seis oficiales del regimiento nuestro que han sido colocados en dicha sala, los tres han muerto y los tres restantes me he visto en la precisión de enviarlos a Francia para conseguir su curación. Una sola ventana que da al patio; una pieza estrecha con alcobas de tabique dentro las cuales el aire adquiere brevemente cualidades perjudiciales a la salud por lo que ya atrae de los demás enfermos. Tales son las principales causas que constituyen mortal aquella habitación, Es pues de la mayor urgencia remediarlo. Actualmente el capitán Donze-laire y el teniente Marchand están extremadamente enfermos en el castillo donde no se les pueden subministrar los auxilios que hacerse hallarían en el Hospital, pero su repugnancia es tanta que prefieren dilatar sus dolencias a transportar a aquel establecimiento. Importa prepararles un local...”

Font: ACAE, HF, reg. 164, Correspondència 1820-1831.

l'equipament suposà també una dràstica reducció de personal. No sabem exactament el nombre d'empleats despatxats, ja que l'acord de la Junta no ho especifica. Només hi diu que seria acomiadat tot el personal excepte els dos capellans, un

metge, un cirurgià, l'infermer major, el cuiner, una infermera i la llevadora, tots els quals mantindrien el mateix sou que fins aleshores³¹.

Quan amb prou feines feia tres mesos que ocupaven les estances pactades, els arrendataris s'adreçaren als administradors de l'Hospital per demanar-los que també els fos llogada l'anomenada Sala Nova i que a més els fos venuda la roba sobrera (llençols, coixineres i camises), ja que no tenien ni suficient espai ni parament per als seus malalts. Els administradors respongueren que no disposaven de la roba sol·licitada. Quant al lloguer de l'habitació, quedava supeditat al fet que es poguessin reubicar els mobles que en aquell moment hi havia a l'esmentada estança i que es possessin d'acord en el preu del lloguer³². Aquesta demanda de més espai per part de les autoritats militars es repeteix l'any 1833: el 8 d'octubre d'aquell any la Junta d'Administradors tractà la petició del governador del castell que els fos llogada l'anomenada Sala de les Alcoves i una estança contigua. Aquesta demanda fou acceptada amb la condició que la deixessin lliure abans del 31 de desembre³³.

En els anys successius sembla que continuaren renovant-se els contractes de lloguer. La manca de referències en els llibres d'actes fa pensar que no es produïren els clàssics problemes de morositat d'èpoques anteriors. L'any 1850 els militars demanaren una renovació del contracte i els fou concedida per quatre anys més³⁴.

1.8. Segon quart de segle

Aquest període estigué marcat per la manca de recursos motivada per la gran morositat i per la supressió dels terçons del delme de Sant Pere Pescador, Vilajuïga, Garriguella, Carbonills i Molló. Aquests terçons del delme foren suprimits juntament amb els de tot l'Estat entre els anys 1837 i 1841: en els anys previs a aquesta liquidació era un tribut molt contestat i difí-

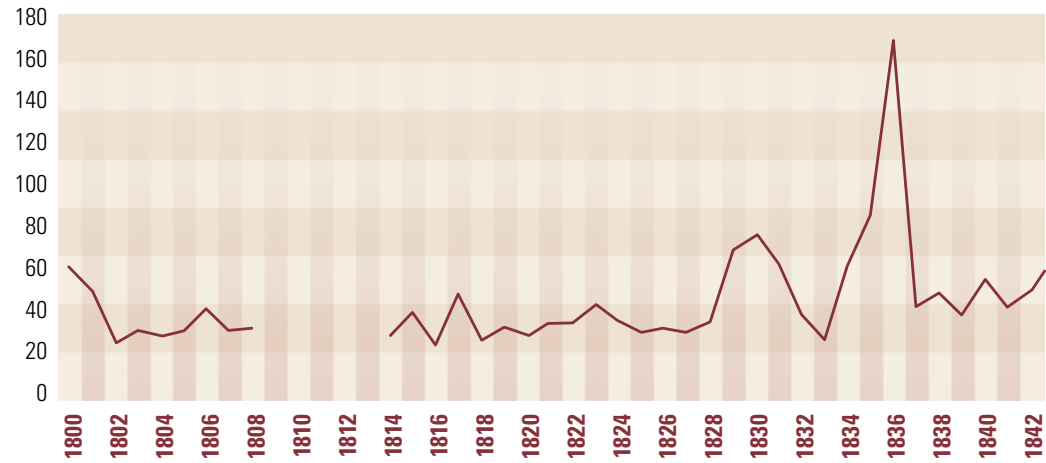
31 Id., p. 9v-10r.

32 Id., p. 11v.

33 Id., p. 46v-47r.

34 Id., 4-9-1850 i 18-1-1851.

Defuncions a l'Hospital de Figueres 1800-1842

Defuncions enregistrades entre els anys 1800 i 1843 als llibres de defuncions de l'Hospital de Figueres

1800	62	1818	28	1832	39
1801	50	1819	34	1833	27
1802	36	1820	29	1834	63
1803	32	1821	35	1835	86
1804	29	1822	35	1836	169
1805	32	1823	44	1837	43
1806	42	1824	36	1838	50
1807	32	1825	31	1839	39
1808	33 (incomplet)	1826	33	1840	56
1809-1813	(sense dades)	1827	31	1841	43
1814	30 (incomplet)	1828	36	1842	50
1815	41	1829	70	1843	67
1816	25	1830	77		
1817	49	1831	62		

Font: ACAE, HF, regs. 130-131

cil de cobrar. Sovint hi havia problemes per trobar particulars disposats a accedir a l'arrendament del cobrament d'aquests terçons. L'Estat va fer vagues promeses de compensar l'Hospital per la pèrdua d'ingressos, però mai no es van acabar de concretar. A principis del segle XX encara es feien gestions a Madrid per tal que la institució fos rescabada per les pèrdues, però no consta cap resultat concret.

Els impagaments també afectaven el cobrament de censals. A les reunions de la Junta celebrades els anys 1829³⁵ i 1833³⁶ es posa de manifest els greus inconvenients que suposava aquesta morositat. Per tal de fer front a la pèrdua de recursos, l'any 1839 es comença a plantejar fer establiments emfitèutics de solars per a edificar, situats a l'extrem de llevant de l'horta de l'establiment, a tocar el joc de la pilota³⁷, a la zona on avui es troba l'illa de cases que separa les places del Gra i de Catalunya. Aquesta promoció es va fer, però bastant més endavant. Una altra manera d'aportar recursos a l'entitat fou la celebració de funcions benèfiques de teatre. La primera

35 Id., p. 8v.
36 Id., p. 45v.
37 Id., p. 92v.

d'aquestes funcions de la qual tenim referències tingué lloc l'any 1849: s'hi recaptaren 812 rals i 32 maravedisos³⁸.

Una altra manera de lluitar contra l'escassetat de recursos fou la retallada tant de sous com de serveis. També es passà a cobrar per conceptes que fins aquell moment no es cobraven. L'any 1839 la Junta comunicà a les autoritats locals que a partir d'aleshores es cobraria per l'assistència als presoners malalts³⁹. Un any més tard els administradors acordaren comunicar a les autoritats de les poblacions del partit que en endavant deixarien d'acceptar els malalts dels pobles que eren conduïts a l'Hospital General de Girona i que deixarien de fer-se càrrec del seu transport fins a la capital⁴⁰.

L'any 1842 la Junta proposà rebaixar a la meitat el salari del capellà (recordem que a part de l'assistència espiritual, feia les funcions de majordom). Els membres de la Junta van basar aquesta reducció en el fet que la seva retribució era molt elevada, que tenia casa de franc i que a més no havia de fer la part de feina que abans feia a les estances dels militars⁴¹. Sorprenentment el mossèn comunicà a la Junta que havia estat nomenat capellà del sector militar de l'Hospital i que, per tant, tindria un sou de la hisenda militar. Per això renunciava a rebre la seva part de salari que fins aquell moment havia cobrat per aquest concepte⁴².

A part de les dificultats econòmiques, que limitaven les possibilitats d'oferir serveis més amplis i de més qualitat, l'Hospital s'esforçà a millorar les condicions dels malalts i a posar-se al dia tant pel que fa a avenços tècnics com en la millora de les condicions higièniques i de comoditat. L'any 1835 foren adquirits tretze matalassos⁴³. Tres anys més tard es comprà un lot de material quirúrgic d'una certa sofisticació respecte al que tenien en aquell moment i que devia marcar un abans i un després en les intervencions quirúrgiques. Entre el materi-

38 Id., p. 150r.
39 Id., p. 91v.
40 Id., 28-9-1840.
41 Id., p. 115v-116r.
42 Id., p. 121r.
43 Id., p. 55r-55v.

al adquirit s'esmenten fôrceps, tenalles per extreure càlculs, llevabales a l'anglesa, una serra petita per a les falanges, un bisturí herniari de Polt, pinces de lligar vasos, etc. El cost de tot aquest instrumental fou de 470 pessetes incloent-hi el 5% de descompte per pagament al comptat⁴⁴. El 1840 la Junta acordà separar els malats sorollosos (delirants o que tenien molta tos) per tal que no pertorbessin el descans de la resta d'interns⁴⁵. L'any 1849 s'acordà fer una sala d'autòpsies⁴⁶.

Al marge del que és l'estricta activitat hospitalària, cal remarcar dues notícies que es produïren en aquest període. Una és la instal·lació, l'any 1829, d'un rellotge, amb la corresponent campana, a la façana de l'edifici, tot acceptant l'oferiment dels veïns del barri d'assumir la meitat del cost, i que de fet substituïa un altre que hi havia hagut abans de la Guerra Gran⁴⁷. A més, l'any 1842 s'instal·là a la capella de Sant Baldiri l'orgue procedent del clausurat convent de franciscans⁴⁸.

1.9. Les monges carmelites

En el període de desgovern de l'Hospital previ a la redacció de les ordenances de l'any 1803, els administradors tantejaren la possibilitat que personal religiós tingués cura dels malalts. A l'arxiu de la casa s'han conservat algunes cartes amb els superiors dels ordes dedicats a l'assistència, però el cert és que la idea no prosperà i aquests serveis es continuaren fent amb personal laic. No fou fins l'any 1850 que els administradors arribaren a uns acords amb la superiora de les monges Carmelites de la Caritat, Joaquina Mas de Vedruna (actualment canonitzada), que consistien bàsicament en l'establiment a l'Hospital d'una petita comunitat de cinc religioses d'aquesta congregació que assumirien les funcions del segona majordoma, infermeres, cuinera i llevadora, farien la bugada i apedagarien la roba. Quedaven dispensades de dur a terme tasques

44 Id., p. 87r-87v.
45 Id., p. 101v.
46 Id., p. 101v.
47 Id., p. 13r.
48 Id., p. 116r-117v.

que no poguessin fer per decència, per la qual cosa es mantindria la presència d'un infermer.

La mateixa Joaquina Vedruna, o les seves successores en el càrrec, tindrien la facultat de canviar les religioses que servien a l'Hospital sempre que ho consideressin convenient.

La Junta de l'Hospital tenia l'obligació de mantenir les monges amb aliments de bona qualitat, o bé pagar 5 sous diaris per persona per aquest concepte, i també la de pagar els seus enterraments quan morien.

Les religioses s'instal·larien en un dormitori col·lectiu amb llits totalment parats i separats amb cortines. També disposarien d'un refectori amb una taula i una calaixera amb tovallols, tovallones i draps. A més d'una cuina amb tots els estris necessaris per a l'ús exclusiu de les germanes.

Finalment s'estipulà que cadascuna de les monges rebria per endavant dotze duros anuals per al seu vestuari. A més la Junta es comprometia a pagar-los el viatge fins a Figueres a elles i a la superiora o a la religiosa que els acompanyés en el viatge de tornada⁴⁹.

1.10. Tercer quart de segle

Un cop incorporades les monges a la plantilla de la casa, proposaren als membres de la Junta la instal·lació al mateix edifici de l'Hospital d'una escola de nenes, ja que l'orde de les Carmelites es dedicava, paral·lelament a l'assistència als malalts, a l'ensenyament de les nenes. Les demandants es comprometeren que una de cada deu alumnes seria admesa gratuïtament. La proposta fou acceptada⁵⁰ i, com passava en molts altres hospitals amb presència de Carmelites, al de Figueres també hi funcionà una escola femenina. Al cap de poc de la incorporació de les monges, sorgiren tensions entre elles i les administradores o encarregades de fer les compres, que no es feien a l'engròs. Aquestes diferències arribaren fins

49 ACAE, HF, reg. 379.

50 ACAE, HF, reg. 130, 168r-168v.

i tot a les reunions de la Junta d'Administradors celebrades els anys 1851⁵¹ i 1856⁵². Poc després d'aquesta darrera trobem la superiora de les religioses com a encarregada de fer aquestes compres, funció que exerciria durant tot el temps que aquesta comunitat va romandre a l'Hospital.

Per tal d'intentar obtenir noves fonts de finançament, el 1850 la Junta encarregà a l'arquitecte Josep Roca i Bros els plànols de la parcel·lació dels terrenys situats a l'extrem de llevant de l'horta⁵³ (l'actual illa de cases que separa les places del Gra i de Catalunya). Aquell mateix any l'Ajuntament va demanar un crèdit als administradors de l'Hospital per enllestir les obres del teatre municipal (actual Teatre Museu Dalí). La demanda fou atesa i els fou concedit un préstec de 20.000 rals de billó a un interès del 6% anual, a més dels beneficis d'una obra de teatre a l'any que els administradors podien escollir⁵⁴. Un any més tard es féu una important donació en espècies. Xavier de Parramon i Dolors Fontcoberta cediren a l'Hospital una ploma d'aigua (uns 2.200 litres cada vint-i-quatre hores) procedents de la seva mina particular, que menava l'aigua des de la carretera d'Olot fins al seu domicili particular al carrer Nou, just davant de l'Hospital⁵⁵.

Els administradors s'esforçaren a millorar les condicions dels malalts dins un context de dificultats econòmiques provocades per la pèrdua d'ingressos i per la morositat de censalistes i emfiteutes. L'any 1851 es posaren cortines entre llit i llit per preservar tant com fos possible la intimitat dels interns⁵⁶. L'any següent s'acordà l'adquisició d'un carretó per al transport dels malalts⁵⁷. El 1853 es posà de manifest la manca d'espai que patia l'establiment per encabir-hi els malalts i la Junta comissionà dos dels seu membres perquè, juntament amb un arquitecte o mestre d'obres, n'estudiessin les possibles so-

51 Id., p. 176v.

52 Id., s/f.

53 Id., p. 173r.

54 Id., 4-9-1850.

55 BERNILS, *HOSPITAL...* p. 40.

56 ACAE, HF, reg. 130, p.178r.

57 Id., pàg. 188v.

El carrer Nou a finals de segle XIX. Fons Robaudonadeu. BFC.

lucions⁵⁸. Com a conseqüència d'aquest problema de capacitat i de les dificultats econòmiques, els membres de la Junta acordaren, en 1853, que els malalts terminals o que haguessin estat viaticats, a partir de llavors ja no fossin admesos⁵⁹. Una altra de les maneres d'intentar aconseguir fons per a les despeses de la institució fou la celebració de funcions teatrals a

58 Id., p. 206r.

59 Id., p. 206v.

benefici de la casa. La primera obra de la que tenim constància és de l'any 1854⁶⁰. A partir d'aquesta data, i durant molts anys, les funcions benèfiques a favor de l'Hospital celebrades al teatre municipal foren contínues i tingueren com a mínim una periodicitat anual. L'any 1857 la situació de les finances de la casa era realment angoixant. Fins i tot en parlaren els

60 Id., p. 214v.

periòdics d'altres ciutats del nostre entorn. Per tal d'ajudar a alleujar aquesta situació, les autoritats militars s'oferiren a avançar dues anualitats del lloguer mensual per la part d'edifici que ocupaven. La proposta, evidentment, fou acceptada⁶¹. Aquest gest de generositat per part dels militars fou del tot excepcional, ja que en èpoques anteriors i posteriors foren ells els qui provocaren problemes a les finances de la casa amb els seus impagaments.

L'any 1862 foren adquirits 43 llits de ferro per substituir els de fusta, que atreïen els insectes paràsits⁶². L'any següent es produí un intent de desamortització de l'horta de l'Hospital. L'intent no prosperà perquè en aquest espai hi havia edificats uns magatzems que estaven arrendats a particulars. Marià Vilallonga Gipuló, industrial figuerenc amb importants interessos en el sector metal·lúrgic del País Basc, féu donació a l'Hospital de la important suma de 2.000 rals de billó⁶³ l'any 1866. L'apotecari de l'Hospital s'adreçà l'any 1873 als membres de la Junta per queixar-se que no li sortien els comptes i demanà que se li permetés apujar el preu de les estades (cobrava una quantitat fixa per malalt i dia) o bé que li rebaixessin el lloguer. S'acordà la segona opció⁶⁴.

1.11. La Restauració

La situació financera de l'Hospital no millorava d'una manera significativa i la Junta d'Administradors hagué de recórrer als més diversos mitjans per tal de procurar obtenir recursos. L'any 1877 s'acordà fer una capta diària pels carrers de la ciutat. Es contractà un tal Miquel Bardoné per fer d'acaptador, el qual al cap del dia havia de lliurar a la mare superiora els diners recaptats. A canvi ell rebria una pesseta diària de salari⁶⁵. Una altra manera d'aconseguir recursos fou el lloguer dels locals

dels baixos de l'edifici. En 1878 la Junta acordà l'arrendament d'un local situat sota l'escala principal a un fuster⁶⁶.

El recurs dels locals de lloguer com a font de finançament prengué força en els anys posteriors. En 1881, aprofitant el llegat testamentari de Joaquim Morell i Desclapès, marquès de la Quadra, consistent en 6.000 pessetes, s'acordà la construcció de dos magatzems per arrendar, amb terrassa superior comunicada amb el primer pis de l'Hospital, a la qual podrien sortir els malalts a prendre el sol i on es podria estendre la roba. La necessitat de disposar d'uns espais amplis i assolats devia ser vital, atès que els dormitoris col·lectius devien ser foscos i mal ventilats i els malalts s'hi devien trobar enxubats. Tres anys abans ja s'havia plantejat la possibilitat de construir galeries de convalescència, però el projecte es descartà per manca de recursos⁶⁷. L'any 1883 les obres ja estaven enllestides però sembla que hi hagué alguna petita variació, tant en la construcció de l'obra com en la manera de justificar que una part del que s'havia aixecat fos utilitzat per particulars. Les noves instal·lacions comptaven, a més dels baixos i de la terrassa que seria utilitzada com a "*passeg de convalescència*", amb "*sales de malalts*". Com que no estava contemplat en el testament l'ús privat d'una part d'aquesta obra, els administradors digueren als marmessors que com que de moment no necessitaven els baixos acceptaven l'oferta que li havien fet "*algunos vecinos de esta ciudad ofreciendo la limosna de setenta pesetas mensualmente mientras el Hospital no necesite dichos bajos*"⁶⁸.

Els militars, que deixaren la part d'hospital que tenien llogada (en una data indeterminada) per traslladar-se a un hospital militar que havien habilitat dins el recinte del castell de Sant Ferran, demanaren l'any 1884 tornar a ingressar els seus malalts a l'Hospital atès que el seu no reunia les condicions adequades i estava a punt de ser clausurat⁶⁹. Una de les condici-

ons que imposaren els administradors fou que l'administració castrense aportés els llits necessaris i, coincidint amb els primers dies del 1885, foren transportats quinze llits des del castell fins a l'Hospital⁷⁰. Des d'un bon començament es recuperen els endèmics problemes de solvència amb els militars. Ja el primer mes es van endarrerir en el pagament i això, al seu torn, feia que l'Hospital no pogués liquidar les factures amb els proveïdors⁷¹. El problema no tan sols era que paguessin tard, sinó que a més ho feien malament. Sembla que per aquell temps el Ministeri de Defensa pagava un barem fix d'1,50 pessetes per malalt i dia a qualsevol hospital civil de l'Estat. A Figueres, amb un cost de la vida molt més elevat que en altres llocs, aquesta quantitat era del tot insuficient per cobrir les despeses⁷². L'any 1893 les autoritats sanitàries castrenses demanaren als administradors sobre la possible capacitat de l'establiment per acollir més malalts militars, atès que estava previst que s'incorporessin a la guarnició local vuit-cents reservistes. Des de la Junta de l'Hospital se'ls respongué que podien disposar d'unes cent-vint-i-nou places distribuïdes en dues sales del primer pis i en una del segon.⁷³

En alguns moments d'aquest període l'Hospital visqué moments d'un cert descontrol i disbauxa. En 1887 la Junta d'Administradors constatà que hi havia malalts que després de ser donats d'alta continuaven ingressats, la qual cosa repercutia negativament en l'economia de la casa⁷⁴. Quatre anys més tard la situació no havia millorat gens i hi havia queixes que alguns malalts sortien de l'Hospital després de dinar i no hi tornaven fins l'hora de sopar⁷⁵. L'any 1893 s'acordà habilitar uns nous locals per als presoners malalts i un altre per als pacients als quals se'ls havia efectuat una operació quirúrgica perquè no molestessin la resta de malalts amb els seus crits de dolor⁷⁶. Per aquestes dates hi havia empresonats al castell de Figue-

res un nombre important de rebels cubans, anomenats popularment *ñáñigos*. Aquests presoners no devien estar tractats en les condicions més adequades ja que els nivells de mortaldat entre ells era molt alta. Fins i tot l'Ajuntament intercedí perquè se'ls milloressin les condicions de vida⁷⁷. Els *ñáñigos* que emmalaltien eren atesos a l'Hospital. La seva atenció suposava un treball extraordinari per als metges de la casa i per això era remunerada a part. S'ha conservat un rebut datat l'any 1897 de 75 pessetes, signat pel metge Sebastià Costa, per tres mesos d'assistència a aquests interns⁷⁸.

2. L'entrada al segle XX

2.1. Un hospital pobre i desfasat

L'enllumenat elèctric arribà a l'Hospital en un primer intent l'any 1897. L'establiment disposà de 5 làmpades de 10 bugies i una de 16 col·locada al carrer, davant del portal d'entrada⁷⁹. L'empresa concessionària fou Playa y Corominas, Sociedad en Comandita⁸⁰. Aquesta primera instal·lació devia ser incipient i precària. L'any 1904 el periòdic *El Regional* dona compte de la manca de llum a l'Hospital, que provocà que una nit un veí de la ciutat rodolés per les escales. L'esmentada publicació es queixava que feia temps que no funcionava el fanal elèctric de l'entrada⁸¹. L'electrificació definitiva arribà aquell mateix any i en una reunió de la Junta el 17 de juny s'acordà acceptar el projecte presentat per un industrial de cognom Monturiol.

L'any 1902 l'Ajuntament acordà traslladar de lloc l'escola de nenes que hi havia als baixos de l'edifici⁸². Al cap de pocs dies la Junta acordà que llogava aquests mateixos locals per a botigues⁸³. Són característiques les fotografies d'època amb la façana de l'Hospital en bona part ocupada pels tendals dels

70 Id., 92r-92v.

71 Id., p. 92v-93r.

72 Id., p. 95v.

73 Id., p. 184r.

74 Id., p. 106r.

75 Id., p. 138r.

76 Id., p. 173r.

77 RODEJA, *Figueras...* p. 195-196.

78 ACAE, HF, reg. 77

79 BERNILS, *Hospital...* p. 42.

80 ACAE, HF, reg. 77.

81 *El Regional*, 27-03-1904.

82 ACAE, HF, reg. 132, p. 17v.

83 Id., p. 18v.

61 ACAE, HF, reg. 130, p. 254r-254v.

62 BERNILS, *Hospital...* p. 40.

63 ACAE, HF, reg. 130, p. 356r.

64 ACAE, HF, reg. 131, 1v-2v.

65 Id., p. 13v-14r.

66 Id., p. 33r.

67 Id., p. 34v-36r.

68 Id., p. 78r-79r.

69 Id., p. 83r-84r.

comerços, una imatge poc habitual i una mica desconcertant, si tenim en compte que es tractava d'un edifici públic.

La viabilitat econòmica de l'Hospital estava seriosament amenaçada davant les escasses fonts d'ingressos, que donaven poc marge de maniobra als administradors, els quals lluitaren contra aquesta crisi de solvència amb retallades i buscant nous recursos. De rebot, aquesta situació també repercutia en la qualitat assistencial i dificultava la necessària actualització i posada al dia de la institució, que, inevitablement, s'anava quedant obsoleta.

Una de les maneres que tenien d'intentar equilibrar el pressupost era l'admissió de malalts de pagament. L'any 1902 es fixà en 2 pessetes l'estada diària dels malalts solvents residents a Figueres i de 4 per als que provenien d'altres poblacions⁸⁴. La Junta decidí aquell mateix any demanar als metges una relació dels malalts crònics per traslladar-los a l'Hospital General de Girona⁸⁵. Per acabar d'adobar aquesta situació tan complicada, el tinent coronel de Carrabiners de Girona sol·licità que la tarifa que es pagava per l'estada diària de cadascun dels membres ingressats d'aquest cos fos reduïda a 1,50 pessetes. La resposta dels administradors fou contundent i es negaren en rodó a aplicar aquesta rebaixa, al·legant que les 1,75 pessetes que s'havien aplicat fins aleshores, i que havien estat pactades prèviament amb el ram de la Guerra (sic), ja eren prou ajustades i que no reportaven cap mena de beneficis a l'establiment⁸⁶. Els de la Junta anaren més enllà i decidiren, l'any 1903, no admetre cap més malalt militar, ja que les 1,75 pessetes per les estades diàries era un preu que qualificaven com a insostenible⁸⁷. Per tal de no perdre l'assistència que fins aquell moment els militars tenien a l'Hospital, el comissari de Guerra de Figueres s'adreçà per carta als administradors demanant-los que fixessin ells mateixos les noves tarifes, que

84 Id., p. 13r.
85 Id., p. 28v.
86 Id., p. 29r-29v.
87 Id., p. 29r-30r.

quedaren establertes en 4 pessetes per als caps, 3 per als oficials i en 2 per als graus inferiors dels membres de l'exèrcit⁸⁸.

Un altre front obert en l'intent de millorar la situació econòmica de la casa fou la dels malalts pobres que estaven aconduïts a alguna societat de socors mutus. Atès que aquests mutualistes cobraven per dia de baixa, la Junta decidí que aquesta quantitat fos abonada a l'Hospital. En el cas que la quantitat percebuda fos superior a les dues pessetes, els seria retornat l'excedent⁸⁹. L'any 1904 s'enduriren les normes per admetre malalts pobres. Per ingressar-los calia un reconeixement previ per part d'un metge de l'Hospital i a més havien d'estar inscrits en un registre específic que hi havia a l'Ajuntament⁹⁰. Aquell mateix any els administradors es proposaren optar a part del llegat testamentari de Maximí Galí i Nouviles, el qual havia disposat que una important quantitat de diners fos distribuïda entre els pobres de la ciutat. Els de la Junta volien justificar la seva pretensió al·legant que l'Hospital també era pobre i que no tenia cap benefici i, en canvi, molts deutes⁹¹. Els marmessors del senyor Galí denegaren la petició adduint que els fons destinats a aquest fi ja havien estat distribuïts i que, a més, la institució ja havia estat beneficiària del testament amb la donació d'una cuina econòmica⁹².

Dins aquest context d'estretors s'intentà fer alguna petita millora que, en la majoria dels casos, només representaren simples pedaços en un hospital que quant a prestacions i serveis s'havia quedat ancorat en el segle XIX. L'any 1904 s'emblanquinaren les habitacions i, com ja hem dit, es féu la instal·lació elèctrica definitiva⁹³. També es traslladà la sala d'autòpsies⁹⁴. Tres anys més tard fou adquirida una taula d'operacions⁹⁵.

88 Id., p. 53r, any 1903.
89 Id., p. 41r.
90 Id., p. 65r.
91 Id., p. 64v-65r.
92 Id., p. 65r-65v.
93 Id., p. 68r.
94 Id., p. 64r, any 1904.
95 Id., p. 18r.

El vell costum d'acaptar pels carrers en favor de l'Hospital encara es mantenia l'any 1906. Però aleshores es plantejà substituir el vell sistema de retribuir l'acaptador amb una quantitat fixa per sortida per una participació proporcional de la col·lecta. Se li oferí el 25 % del total recaptat⁹⁶, segurament per aconseguir que se sentís més motivat en la seva feina i, de passada, millorar la recaptació. Segurament aquesta proposta no devia ser prou atractiva per a l'almoïner i al cap de pocs dies se li va fer una contraoferta d'una comissió del 35 % del total col·lectat⁹⁷.

2.2. Un intent d'actualització poc reeixit

Les escasses condicions que ofería el vell edifici del carrer Nou provocaren que l'any 1907 la Junta d'Administradors es plantejés la construcció d'un nou edifici. En la sessió d'aquesta corporació, celebrada el 7 de maig, s'acordà buscar un terreny adient en una altra ubicació per construir-hi un nou hospital⁹⁸. A la reunió següent es proposà tantejar l'adquisició d'un camp de tres vessanes i mitja situat al carrer de Santa Llogaia, delimitat a l'est per l'esmentat carrer, al sud pel de Pere III, a ponent per l'actual Concòrdia i a migdia amb el convent de les Clarisses de la Divina Providència, per la qual cosa el terreny era conegut com el camp de les Monges. El propietari demanava 4.500 pessetes pel camp, però aquest preu era considerat excessiu pels membres de la Junta, per la qual cosa la compra fou desestimada⁹⁹. Finalment el senyor Dauner accedí a vendre la finca per 3.500 pessetes¹⁰⁰. Per tal d'aconseguir fons per a la construcció del nou edifici, els administradors es plantejaren la venda, l'any 1908, del vell hospital del carrer Nou i de l'horta que tenia adjunta, per la qual cosa necessitaven una autorització expressa d'un ministeri que el llibre d'actes no especifica. També volien posar a la venda els masos Farriols, de Mollet de Peralada, i Fils, de Rabós d'Empordà, amb les se-

96 Id., p. 12v.
97 Id., p. 12v.
98 Id., p. 17r.
99 Id., p. 19r-19v.
100 Id., p. 21r.

ves corresponents terres, per a la venda dels quals ja tenien el permís oportú de l'esmentat ministeri¹⁰¹. D'aquest projecte, no se'n tornarà a parlar en els anys següents.

Malgrat que la construcció del nou edifici va quedar aturada, en els anys següents es portaren a terme un seguit de millores que contrasten amb l'apatia dels anys anteriors. El mateix any 1908 s'acordà cedir un dels locals adjunts per dedicar-lo al "*Ranxo dels Pobres*"¹⁰² i habilitar una sala destinada a les parteres pobres¹⁰³. L'any següent es construí un nou passadís¹⁰⁴. El 1910 s'acordà la connexió a la xarxa d'aigua corrent de la ciutat¹⁰⁵. El 1912 s'instal·laren nous lavabos¹⁰⁶ i el 1914 una nova sala de curacions¹⁰⁷. El 1915 fou adquirit un important lot de material quirúrgic que costà 3.327 pessetes¹⁰⁸. Per altra banda, l'any 1912 es decidí demanar a Hisenda una exempció d'impostos apel·lant al caràcter benèfic de la institució¹⁰⁹. Aquesta petició fou acceptada¹¹⁰. L'any 1922 entra en vigor un nou reglament que substituïa el de 1803¹¹¹.

L'any 1915 entrà a formar part de la plantilla de la casa el doctor Ernest Vila Moreno¹¹², el qual començà a posar en pràctica una medicina i una cirurgia molt avançada respecte a la que s'havia fet fins aleshores a l'Hospital. El doctor Vila hagué de fer contínues peticions als administradors sobre instrumental i instal·lacions, que no reunien les condicions mínimes requerides per desenvolupar la seva feina. Tot plegat va posar de manifest les deficiències i mancances de la infraestructura i fou un desencadenant per forçar les millores que es feren posteriorment.

101 Id., p. 25v.
102 Id., p. 33v, any 1908.
103 Id., p. 34v.
104 Id., p. 42r.
105 Id., p. 49-49v.
106 Id., p. 64r.
107 Id., p. 84r.
108 ACAE, HF, reg. 134, p. 3r.
109 ACAE, HF, reg. 133, p. 63r.
110 Id., p. 80v.
111 BERNILS, *Hospital...*, p. 96.
112 ACAE, HF, reg. 134, p. 9r.

A partir de l'any 1914, i coincidint amb el moment d'eufòria econòmica que visqué el país coincidint amb la Gran Guerra europea, el projecte d'aixecar el nou hospital al carrer de Santa Llogaia semblava revifar-se. La Junta encarregà aquell any la confecció dels plànols a l'arquitecte Llorenç Ros i Costa¹¹³. L'any següent s'acordà formalment la construcció del nou hospital, però sense comptar encara amb els recursos necessaris. En aquest sentit es decidí nomenar dos membres de la Junta per buscar la manera de finançar les obres¹¹⁴. Aquell mateix any 1915, Llorenç Ros va presentar el seu projecte, pressupostat en 6.646 pessetes, i s'acordà que continués al davant de la direcció de l'obra l'arquitecte Ricard Giralte Casadesús¹¹⁵. En 1917 la Junta Provincial de Beneficència va demanar que es fessin modificacions en el plànols originals¹¹⁶. Aquesta és la darrera i última notícia d'aquest projecte frustrat.

La desestimació d'iniciar les obres del nou hospital obligà els administradors a fer reparacions urgents al vell edifici del carrer Nou. L'any 1919 calgué fer obres urgents de reparació de la teulada davant del perill imminent d'ensorrament. Els treballs costaren la important xifra de 2.340,70 pessetes, o sigui, l'equivalent a un terç del que s'havia pressupostat per a l'edifici nou que s'havia descartat. A més es feren obres considerades com a menys urgents, que costaren 719,30 pessetes¹¹⁷. Aquests treballs no significaren la consolidació definitiva de l'edifici. L'any 1922 calgué canviar d'urgència una biga que estava en mal estat¹¹⁸. I les reparacions i consolidacions continuaren, com tindrem ocasió de veure, en els anys successius.

El finançament de la casa s'anava diversificant. Es mantenien les clàssiques rendes, que cada dia que passava perdien valor, i el vell costum d'acaptar per la ciutat. Hi ha documentada la celebració d'actes taurins benèfics els anys 1922¹¹⁹ i 1930¹²⁰.

113 ACAE, HF, reg. 133, p. 86v.

114 ACAE, HF, reg. 134, p. 1v-2r.

115 Id., p. 6v.

116 Id., p. 18v-19r.

117 Id., p. 42v.

118 Id., p. 61r.

119 Id., p. 70v.

120 ACAE, HF, reg. 135, p. 48v.

Les transformacions de l'Hospital vistes per la premsa local

“La nostra generació trobà l'Hospital en una mena de letargia, ningú es preocupava de la venerable institució benèfica. Tenia les seves migradíssimes rendes i d'elles i dels beneficis que deixaven les estàncies que pagava l'element militar hospitalitzat, anava sostenint-se, portant una existència difícil o millor dit miserable. Hi havia una consuetut establerta i les juntes anaven seguint amb ella perdurablement.

L'entrada del doctor Ernest Vila a l'Hospital com a metge del mateix trencà aquest estat de coses. Demanà a l'Ajuntament una sala de cirurgia per a desenrotllar les seves activitats i les seves aficions i el malaguanyat Pichot, l'animador i el vident que infonia ànima a les coses inanimades, endevinà la transcendència de la demanda i la portà a execució.

No es donà a aquest aconteixement l'importància que tenia; els fets s'han cuidat de demostrar que per la vida sanitària de Figueres i de la comarca, l'acte en aparença senzill de crear una sala de cirurgia a l'Hospital de Figueres, mercès al fervor en treure de l'instal·lació el possible valor era una fita de marcada importància. Des d'aquesta data els figuerencs començarem a fixar-nos en l'Hospital; benemèrits ciutadans feren deixes al mateix i es preocuparen de la seva transformació; i aquell establiment que la gent poderosa mirava amb indiferència i la gent necessitada que hi havia de raure amb terror, s'ha anat convertint per art de l'amor dels administradors i l'amor i el sacrifici dels facultatius en un edifici estimat i venerable que tots mirem ara amb afecte i simpatia”

Font: *Empordà Federal*, 22 abril 1933.

També eren destinats a l'Hospital els beneficis de la Festa de Sant Baldiri, si més no així està documentat l'any 1923¹²¹. Una altra font d'ingressos importants al llarg d'aquest període foren els llegats testamentaris, les donacions o l'admissió de persones asilades de per vida a canvi d'importants sumes de diners o del pagament d'una generosa despesa diària. En 1922 la Junta decidí acceptar com a interns vitalicis un matrimoni d'edat avançada a canvi del pagament de 2,50 pessetes per persona i dia i el lliurament d'un títol de deute amortitzable de l'Estat de 5.000 pessetes¹²². L'any següent es va rebre el llegat testamentari de Joaquina Corbera, vídua Barneda, consistent en 2.000 pessetes, que foren invertides en la reparació de la cuina de l'establiment¹²³. L'any 1925 fou comunicat als administradors el llegat que féu a la institució la deixa testamentària del difunt senyor Pere Janer i Reynals, consistent en 25.000 pessetes, que en un primer moment foren invertides en deute de l'Estat¹²⁴. Una altra donació de béns a canvi de despesa tingué lloc l'any 1927. La Junta accepta del senyor Josep Presas Tauler, de 69 anys, la donació de tots els seus béns a canvi d'assistència vitalícia plena, d'una habitació individual i a pagar-li 50 pessetes mensuals per a les seves despeses personals¹²⁵. Un any més tard l'Hospital va rebre el llegat testamentari de Narcís Pey Genís, consistent en 2.000 pessetes¹²⁶.

El vell projecte d'edificar un nou hospital al camp de les Monges va quedar aparcat perquè la Junta considerava que no tenia suficient superfície per satisfer les necessitats de l'Hospital i es decidí que més endavant seria venut en parcel·les¹²⁷. Mentrestant, l'any 1924, aquesta finca fou llogada al Centre d'Excursions i Esports¹²⁸, que el dedicà a la pràctica d'activitats esportives. Posteriorment fou arrendat a l'Ajuntament, que hi mantingué aquesta finalitat.

121 ACAE, HF, reg. 134, p. 77r.

122 Id., p. 70v.

123 Id., p. 80v-81r.

124 Id., p. 17r.

125 ACAE, HF, reg. 135, p. 15v.

126 Id., p. 23r.

127 ACAE, HF, reg. 134, p. 82v-83r.

128 Id., p. 68v.

Malgrat tot la Junta d'Administradors estava disposada, tant com fos possible, a actualitzar les precàries i antiquades instal·lacions de l'Hospital i aquell mateix any 1924 foren designats tres membres de la Junta per a estudiar les possibilitats de reconvertir el vell i xacrós hospital “en una verdadera clínica” i per a redactar el reglament que havia de regir-ne el funcionament¹²⁹. L'any 1925 es va rebre una subvenció de 750 pessetes de la Mancomunitat de Catalunya¹³⁰. Per primer cop una administració d'àmbit superior al municipal invertia diners en l'Hospital. La direcció de les obres fou confiada a l'arquitecte Pelayo Martínez.

Atès que els recursos de què disposava l'Hospital per fer les inajornables obres eren del tot insuficients, calgué apel·lar a la generositat dels figuerencs amb una forta campanya publicitària en la qual es recordava als possibles donants que les despeses anuals de la casa pujaven a 50.000 pessetes i que en calien 80.000 per atendre els serveis. També es recordà que hi havia la possibilitat de tenir en compte la institució a l'hora de redactar el testament. S'aconseguien donatius per valor de 38.598,30 pessetes. A més alguns figuerencs benestants es feren càrrec de sufragar ells sols alguna àrea específica de l'Hospital: Antoni Miàs assumí el pagament de la instal·lació de la calefacció central en diverses dependències; els germans Joan i Josep Salleras, la nova sala d'operacions i sales generals de cirurgia¹³¹; Joaquina de Traver, les sales generals de cirurgia, i els empresaris de la construcció Joan Puigdevall i Joan Gratacós, que foren els adjudicataris de les sales generals d'homes i de la sala general de dones, respectivament, acceptaren aplicar una rebaixa del 21% sobre el pressupost original¹³². Tot i aquestes donacions, encara calien 13.624,35 pessetes més, que foren recaptades en una nova campanya de sensibilització¹³³. Les obres, tot i que significaren una considerable millora, no resolgueren totes les deficiències en

129 Id., p. 85v.

130 ACAE, HF, reg. 135, p. 1v.

131 BERNILS, *Hospital...*, p. 43-44.

132 ACAE, HF, reg. 135, p. 25r.

133 BERNILS, *Hospital...*, p. 44.

l'estructura de l'edifici. En una reunió de la Junta celebrada l'any 1930 es posà de manifest el mal estat del sostre d'una de les sales que tenia entrada pel carrer Castelló.¹³⁴

2.3. La Segona República

Les millores que es feren a l'Hospital, tant pel que fa a obres com en les adquisicions d'instrumental i material quirúrgic, comportaren un major nombre de prestacions que, al seu torn, representaren un major nombre d'usuaris, per la qual cosa els metges demanaren l'any 1931 un augment de sou i la contractació d'un nou practicant¹³⁵. Si bé s'havia assolit una relativa modernització de les instal·lacions de la casa, alguns costums imposats per les monges, com el fet d'obligar a resar als interns i als pobres que anaven al menjador social que hi havia als baixos de l'edifici, no estaven en consonància amb els aires de laïcitat de la Segona República. El periòdic republicà *Libertad* demanava a l'Ajuntament, en tant que patró de l'Hospital, "*..que no se obligue a los humildes que van a comer a la Sopa en la Mendicidad, ni a los que se amparan en el Hospital, a ciertas prácticas i rezos impuestos*"¹³⁶. En un intent de dotar Catalunya d'una xarxa d'hospitals d'ús públic, la Generalitat republicana, l'any 1934, va fer una classificació dels hospitals existents. En aquest llistat el de Figueres va ser definit com a casa de socors i dispensari¹³⁷. Per aquestes dates dos farmacèutics locals, els senyors Jacint Garriga, en 1933¹³⁸, i Ricard Martín, en 1936¹³⁹, s'oferiren a efectuar analítiques gratuïtes als malalts pobres.

Una de les coses que no va canviar dins aquests aires renovadors va ser la morositat crònica dels militars a l'hora de fer efectius els pagaments de les estades dels seus malalts. L'any 1932 els administradors s'adreçaren al ministre de la Guerra reclamant les més de 6.000 pessetes que devia per es-

134 ACAE, HF, reg. 136, p. 4v.

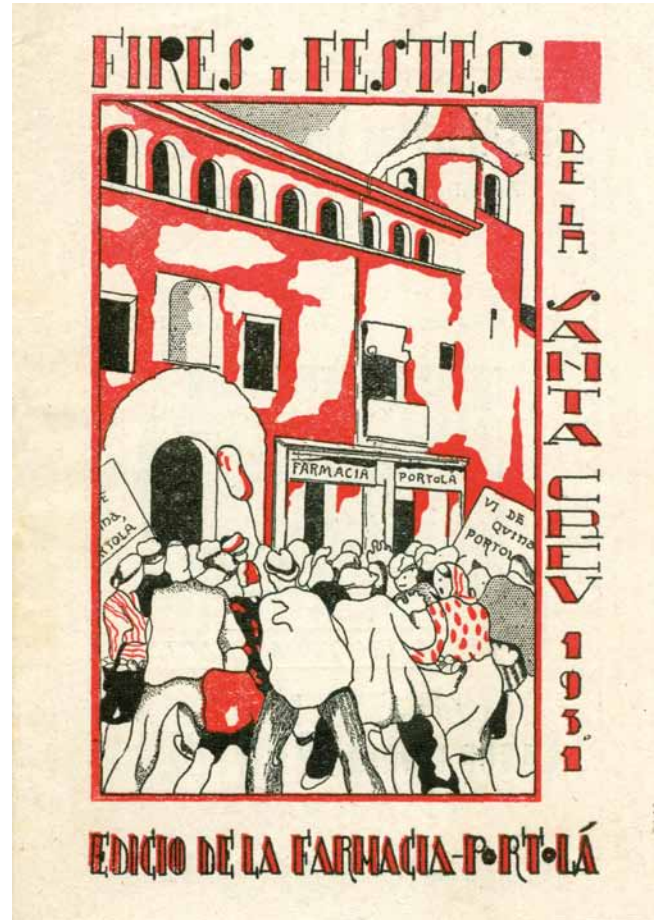
135 Id., pàgs. 8r-8v i 11r.

136 *Libertad*, 30-5-1931.

137 BERNILS, *Hospital*, p. 45.

138 ACAE, HF, reg. 136, p. 43r.

139 ACAE, HF, reg. 137, p. 21r.

Programa de fires de 1931.

tades corresponents a aquell mateix any, però encara hi havia pagaments pendents d'anys anteriors, la quantia dels quals no s'especifica¹⁴⁰. L'any següent, en una carta adreçada a la Capitanía General de Barcelona, es reclama el pagament de les més de 9.000 pessetes que es devien de la facturació dels

140 ACAE, HF, reg. 136, p. 25r-25v.

anys anteriors¹⁴¹. Aquest problema d'insolvència continuaren en els anys successius. Segurament a causa d'aquests endarreriments l'Hospital hagué de demanar l'any 1936 un préstec de 4.500 pessetes a la Conselleria d'Assistència Social per tal de poder pagar les nòmines del personal corresponents al mes de maig d'aquell any. Afortunadament aquest deute es pogué retornar en un termini de temps molt curt¹⁴².

L'any 1933 tres poblacions de la comarca pogueren accedir de diferent manera als serveis gratuïts de l'Hospital que, en principi, recordem-ho, en aquell temps estaven reservats als figuerencs pobres. En el primer cas, l'admissió d'aquests malalts era condició indispensable si s'acceptava una herència, la qual cosa beneficiava els malalts pobres de Cabanes i Vila-sacra, que a partir d'aleshores serien acceptats gratuïtament¹⁴³. Aquell mateix any l'Ajuntament de Portbou (en aquell moment la segona població en importància de la comarca), després de dures negociacions, arribà a un acord amb els administradors de l'Hospital per tal que fossin admesos els malalts pobres de l'esmentada vila. L'Ajuntament faria una aportació fixa anual de 500 pessetes. A més es pagaria 7 pessetes

141 Id., p. 39v.

142 ACAE, HF, reg. 137, p. 26r.

143 ACAE, HF, reg. 136, p. 35v-37r.

per malalt i dia i un suplement de 50 pessetes per pacient que s'hagués de sotmetre a una operació considerada d'alta cirurgia¹⁴⁴.

En el capítol d'obres i millores, es continuaren a bon ritme les que ja s'havien iniciat a finals dels anys vint. En 1932 es decidí que al quiròfan hi hauria subministrament d'electricitat de les dues companyies que hi havia a la ciutat per reduir el risc de manca de corrent en cas d'apagada¹⁴⁵. L'any següent es pogueren pavimentar amb mosaic les sales destinades a militars, gràcies a diversos donatius¹⁴⁶. El mateix 1933 l'Ajuntament féu traslladar a l'Hospital el telèfon que fins aleshores hi havia al cementiri, atès que en la primera ubicació tenia una utilitat molt escassa¹⁴⁷. En 1934 començà a funcionar un dispensari antituberculós¹⁴⁸. Un any més tard s'inaugurà una nova cuina¹⁴⁹. En 1936 començà a funcionar un servei antiveneri¹⁵⁰. Per tràgiques circumstàncies del destí, tot aquest esforç que al llarg d'una dècada feren els figuerencs per actualitzar el seu Hospital serví de ben poca cosa i no va poder beneficiar les futures generacions, com volien els seus impulsors, i com tindrem ocasió de veure en el següent capítol.

144 Id., p. 34r.

145 Id., p. 28r.

146 Id., p. 40v.

147 Id., p. 48r.

148 ACAE, HF, reg. 137, p. 2v.

149 Id., p. 18r.

150 Id., p. 22r.

Equip mèdic a principis del segle XX: Lluís Sunyer (primer ajudant), Abdó Ventura (practicant anestesista), Ernest Vila (cirurgià), Ramon Puntí (infermer), Miquel Albert (practicant) i Antoni Brusés (segon ajudant). Fot. Massot. Arxiu particular Dr. Joaquim Vila.

1936-2013

DE LA GUERRA CIVIL FINS AVUI

Inés Padrosa Gorgot

1. L'Hospital durant la Guerra Civil (1936-1939)

En esclatar la Guerra Civil, l'Ajuntament de Figueres i la Junta del Patronat estaven presidits per Marià Pujulà i Vidal, i eren vocals d'aquesta darrera institució Martí Canadell, Alfons Cals, Enric Murtra, Josep Pagès, Mn. Pere Arolas i Josep Mallol. Actuava com a secretari el de la corporació municipal, Onofre Santaló. Mn. Pere Arolas, arxiprest de l'església de Sant Pere, fou detingut i afusellat per membres dels comitès antifeixistes al castell de Sant Ferran, el 8 de setembre de 1936, amb onze capellans més. Mn. Josep Mallol, capellà majordom, en canvi, va salvar la vida.

Poc abans de l'inici del conflicte, l'equip mèdic de l'Hospital estava format per Ernest Vila Moreno (cirurgià en cap), Lluís Junyer Ayats (primer ajudant) i Antoni Brusés (segon ajudant); Abdó Ventura i Miquel Albert eren practicants, i Ramon Puntí i Agustí Balansà, infermers¹. A diferència d'altres col·lectius, com els funcionaris o els mestres, no es coneixen represàlies ni depuracions envers els facultatius de la institució. És més, després d'esclatar el conflicte, s'acorda nomenar Narcís Vila Moreno, germà d'Ernest, metge interí de l'hospital.

El col·lectiu que s'ocupava de les tasques no mèdiques de la institució benèfica, des de l'organització, la infermeria i la cuina fins a la bugaderia, era la comunitat religiosa pertanyent a la congregació de Germanes Carmelites de la Caritat

de Santa Joaquina de Vedruna, la qual, en els inicis del conflicte, comptava amb nou membres² que, en la relació de juliol de 1936 figuren totes com a "infermeres". Si bé en un principi es vestiren de seglars, més tard, i probablement en prevenció de possibles represàlies, se n'anaren, ja que en la relació d'infermeres del desembre d'aquell mateix any ja no hi consta cap membre de la comunitat.

Un altre membre de l'equip era la llevadora, càrrec que en aquest període requeia en Palmira Salacruch Mallol (1889-1944)³, inclosa en la plantilla municipal com a professora en parts i destinada a la beneficència municipal per atendre les famílies pobres de l'hospital. La Palmira va atendre les pacients de la institució fins al bombardeig de 1938; després continuà la seva tasca professional al col·legi dels Fossos, on va ser militaritzada. Després de la guerra ingressà novament com a funcionària, grau que no abandonà malgrat haver estat denunciada l'any següent per haver pertangut a ERC.

Tot just iniciat el conflicte, el Govern de la Generalitat dictà la confiscació dels establiments hospitalaris. Pel que fa a Figueres, així queda reflectit a l'acta del dia 29 de juliol de 1936⁴, quan Marià Pujulà informa que, segons la comunicació rebuda del comissari delegat, Eduard Layret, s'ha de donar com-

² Les germanes eren Piedad Rovira, Ana Parcerisa, Ascensión Espauella, Rosario Folch, Dolores Colom, Josefa Regué, Maria Berto i Carmen Romà. ACAE, HF, *Comptes* 1936, reg. 116.

³ Anna PUJOL PUIGVEHÍ, "Palmira Salacruch Mallol, una empordanesa avançada al seu temps" AIEE, 42 (2011), p. 411-430.

⁴ ACAE, HF, reg. 137.

¹ ACAE, HF, *Comptes* 1936, reg. 116.

pliment a allò que disposa el Decret del conseller de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat, de 25 de juliol, segons el qual "s'ordena a tots els Alcaldes d'aquestes Comarques procedeixin a incautar-se immediatament de tots els establiments hospitalaris d'assistència social i altres a que fa referència aquest acord [ ]". Al mateix temps especifica que queda cessada qualsevol actuació de la Junta del Patronat, ja sigui individual o col·lectiva.

De mica en mica, el govern català emet decrets i ordres que incideixen en les corporacions municipals i que afecten les institucions benèfiques. Així, en el Ple municipal de 13 d'agost de 1936, es dona compliment al Decret, publicat el 22 de juliol, segons el qual s'havien de cessar els consellers municipals que no pertanyessin al Front Popular. És el moment en què se substitueixen els consellers de la Lliga Catalana pels suplents de la llista d'Esquerra Republicana. Els nous regidors foren Rafel Rovira, Fidel Dalmau, Jaume Cairó, Miquel Vidal Fraxanet i Abdó Ventura⁵. D'altra banda, *L'Autonomista* de 15 d'agost de 1936 publicava: "Per ordre del Comitè antifeixista i

Horta de l'antic Hospital l'any 1921. Bateig de Jordi Pujol Salacruç amb els padrins Maria i Josep Giral Aymamí. Arxiu particular Anna Pujol.

⁵ AMF, Llibre de Plens Municipal, 1.II.1934-20.XI.1936.

de Defensa de la República, es procedí a la incautació de diversos edificis religiosos, els ocupants dels quals els desallotjaren sota la protecció i salvaguarda de les Milícies ciutadanes, traslladant-se a domicilis de famílies seves i elements catòlics, donant-se la corresponent autorització a les monges avui infermeres de l'Asil Vilallonga i Hospital per a permanèixer en els esmentats locals, donat el seu caràcter especial de cuidar els vells i els malalts".

Amb l'entrada de la CNT al Govern, i en aplicació del Decret de 9 d'octubre de 1936, que preveia una configuració municipal similar a la de la Generalitat, el 16 d'aquest mes, sota la presidència del jutge popular Domènec Sors, es constitueix un nou ajuntament amb representants dels grups que formaren el Front Popular (6 membres de la CNT, 6 d'ERC, 4 del PSUC, 2 del POUM i 2 d'Unió de Rabassaires⁶). És destituït l'alcalde, Marià Pujulà, i el substitueix Josep Viusà (CNT).

Després que membres de la nova corporació hagin visitat els edificis requisats, el Ple municipal del 20 d'octubre acorda, per proporcionar una millora a les dependències sanitàries de l'Hospital, que es traslladin els "menjadors de caritat", també coneguts com "menjadors populars", a l'exconvent de les Franceses, ja que era "el que reunia les màximes condicions amb les mínimes despeses". Alhora es decideix encarregar a l'arquitecte Pelayo Martínez que s'ocupi de les obres d'embelliment de la institució benèfica, continuació de les que féu en el pati interior, i es retiren totes les caixes de donatius destinades a l'Hospital.

Poc després, el 26 d'octubre de 1937, arriba la notificació del comissari de Guerra a l'Agrupació Hospitalària de Girona en la qual comunica que la Clínica Militar (antic hospital) passarà a ser exclusivament per a l'exèrcit, pel que s'ordena evacuar tots els refugiats, que seran traslladats a l'Hospital de Refugiats de Girona. Tot i amb això, s'ordena destinar dues sales de cinc llits per a intervencions quirúrgiques d'urgència per a

⁶ Id.

Sala de la planta noble de Can Massanet, a Vilafant, que serví d'hospital a finals de la Guerra Civil.

civils, que no podran ser utilitzades a partir del mes de novembre. El pis superior de la clínica de la Creu Roja també s'utilitzarà com a infermeria civil. Tots els serveis els prestarà personal militar⁷. El 23 de novembre arriben els primers 58 soldats ferits de guerra.

Fruit de la situació política, l'interior de l'església fou totalment saquejat: tots els altars van ser destruïts i les imatges religioses de l'hospital i de la capella de sant Baldiri cremades.

1.1 Simbiosi de dues institucions benèfiques: l'Hospital i la Creu Roja

Després que l'Hospital de Caritat fos requisat, la Junta va haver de buscar un altre edifici on hostatjar els seus malalts. Es

⁷ ACAE, HF, reg. 369.

donava el cas que, en iniciar-se la Guerra Civil, familiars de Carme Roger McHale, propietària d'una casa del carrer de Monturiol, amb la intenció de protegir l'edifici, oferiren a la Creu Roja -institució que gaudia d'immunitat internacional- la possibilitat d'instal·lar-hi les seves dependències.

En aquestes condicions, la Creu Roja va disposar d'una petita clínica, però sense material suficient per atendre els nombrosos ferits i refugiats. Per això, quan al mes de novembre es dictà l'ordre de supressió de tots els serveis civils de l'hospital, si bé en un principi havia rebutjat compartir les instal·lacions amb l'hospital, va canviar d'opinió, amb la qual cosa ambdues parts se'n beneficiaren.

Malgrat tot, els estralls produïts pels bombardejos de juny de 1938 al bell mig de la ciutat provocaren que els responsables de la Creu Roja i de l'hospital prenguessin la determinació de traslladar els malalts i ferits fora de la vila. Així va ser com els portaren a la casa dels Macià de Llanera, a Vilafant, coneguda com Can Massanet, on hi vivien Mn. Josep M. de Macià (1874-1944) i la seva germana Conxita, que els cediren la

Habitació de Can Masanet, a Vilafant, destinada al personal mèdic.

planta noble de la casa per a hostatjar, al saló principal, els malalts i ferits que portaren la Creu Roja i l'hospital, i unes estances reservades als metges. Als baixos s'instal·laren fins a tretze famílies de refugiats, la majoria de Figueres, i alguna que estava de pas. Allà romangueren fins al final de la contesa bèl·lica⁸. Com a prevenció d'alguna possible acció violenta, a la teulada de la casa s'enarborà la bandera de la Creu Roja.

Finalitzada la guerra es tornà a Figueres, però vist l'estat ruïnós en què es trobava l'edifici institucional, han de continuar de llogaters a la casa del carrer de Monturiol -tot i ser conscients que el lloc no tenia prou capacitat-, perquè era gairebé impossible pensar en un trasllat: a la manca de recursos propis s'havia de sumar l'estat en què es trobava la ciutat, amb un 21% d'edificis enrunats, prop de 520 (moltes cases havien patit els efectes dels bombardeigs, i altres foren incendiades durant la retirada), de manera que s'optà per continuar en el mateix indret.

S'acordà, doncs, amb l'equip mèdic, que aquest es faria càrrec de les despeses de manteniment, les quals quedarien compensades amb els ingressos dels pacients i les operacions de pagament. Per la seva part, l'hospital tindria dret a un nombre de places gratuïtes per a malalts pobres i s'encarregaria de pagar l'arrendament.

No es té constància que durant la guerra s'abonessin els imports del lloguer i no fou fins a la finalització del conflicte que la propietària va fer les oportunes reclamacions, que acabaren amb la resolució de la Direcció General de Beneficència y Obras Sociales, comunicada al governador civil i traslladada a la Junta de l'Hospital per la Junta Provincial de Beneficència de Girona, en la qual s'estipula en 733,33 pessetes l'arrendament mensual que s'havia de pagar a la propietària⁹ des del 8 de febrer de 1939 fins al 9 de maig de 1942, data en què Carme Roger ven la finca a Juli Moradell Campsolinas, que percebria l'arrendament fins al moment en què abandonaren l'espai, l'any 1943.

El gener de 1944 es produeix un esdeveniment decisiu: els doctors de l'Hospital, Ernest Vila i Antoni Brusés, obren una clínica particular, la Clínica Santa Cruz. A partir d'aquest moment, els malalts pobres de l'Hospital seran atesos a les seves dependències fins que el nou edifici, que ja s'ha començat a construir, estigui en condicions per fer-ho.

S'acorda que a la nova clínica hi haurà el Departament de l'Hospital, i que les estades es paguin a raó de 15 pessetes al dia, amb un mínim de 600 estades anuals. L'any 1944 l'administrador de la clínica, Josep Sans Roquer, rep 13.620 pessetes en concepte de 908 estades¹⁰.

A finals de 1956 ingressa el primer malalt del nou hospital, i a partir d'aquest moment només es derivaran a la Clínica aquells que s'hagin de sotmetre a una operació quirúrgica.

És el darrer en què s'ha de recórrer a les seves instal·lacions amb un total de 142 estades es paguen 6 390,00 pts., ara a raó de 45,00 pts. el dia.

Estades de malalts de l'Hospital de Caritat (carrer Nou):

1935	Civils 15.617	Militars 4.922	Total 20.534
1937	Civils 4.756	Militars 15.097	Total 19.853

Estades de malalts de l'Hospital de Caritat (carrer de Monturiol), durant la posguerra:

De febrer a desembre de 1939 es comptabilitzen 263 estades de malalts pobres, 491 d'altres localitats i 587 de refugiats. Total 1.341

1940	Figueres 249	D'altres localitats 257	Total 506
1941	Figueres 322	D'altres localitats 110	Total 432
1942	Figueres 636	D'altres localitats 82	Total 718
1943	Sense especificar		Total 509

Imatges dels efectes del bombardeig. AMF-BNM.

1.2 El bombardeig del 8 de juny de 1938

Figueres va ser una de les ciutats més afectades a Catalunya pels bombardeigs italoalemanys que donaven suport al bàndol franquista, tant pel seu nombre (18), com pels estralls que va causar en la població civil i en les instal·lacions ciutadanes.

A les 8 hores del matí del dia 8 de juny es produí un dels atacs més durs, emprant l'excusa que al bell mig de la ciutat hi havia un comboi amb material de guerra. Es llançaren bombes en els cèntrics carrers Blanch, de la Rutlla, Ample i Muralla. Per això l'edifici de l'Hospital es va veure greument perjudicat, ja que una part de l'interior i del carrer de la Rutlla van quedar destruïts. *"Quedà enderrocada la part de cirurgia i les habitacions de la part est, en les quals hi havia nombrosos ferits de guerra, [ ] Altres caigueren pels fondals que s'obriren d'un pis a l'altre [ ] Un dels ferits, que en aquells moments estava en pla de convalescència, explica que [ ] tot l'edifici tremolava i semblava que anava a volar"*¹¹. També quedaren afectades les dependències contigües corresponents a l'església de Sant Baldri.

A resultes del bombardeig moriren més de trenta persones, algunes de les quals eren a les dependències de l'Hospital.

Entre aquestes víctimes hi havia dues infermeres i l'administrador, Josep Durán Bessós¹². L'espectacle era esfereïdor. Immediatament es van haver de desenrunar les restes de l'edifici i els serveis hospitalaris traslladaren els ferits i els ingressats supervivents a dos centres escolars requisats en els inicis del conflicte bèl·lic: al Col·legi de la Salle, els Fossos, en aquells moments Col·legi Ferrer Guàrdia, i a les Escoles Graduades (actualment CEIP Sant Pau).

L'edifici que durant tres segles havia atès els figuerencs, empordanesos i passavolants desapareixeria definitivament dues dècades més tard.

1.3 L'economia durant el període bèl·lic

Abans de començar el conflicte bèl·lic els ingressos de l'Hospital procedien de tres fonts: de les rendes pròpies, dels ingressos procedents de les estades militars i de les estades civils de pagament.

Com havia estat habitual al llarg dels temps, una part de l'edifici era per a l'atenció dels civils i una altra estava arrendada als militars. L'hospital havia de rebre de l'administració esta-

8 Conversa mantinguda amb Maleu Solés de Can Massanet, Vilafant.

9 ACAE, HF, reg. 357.

10 AHG, Junta Provincial de Beneficència, reg. 120. *Memòria*, 1944.

11 Josep Ma. BERNILS i MACH, *La Guerra Civil a Figueres (1936-1939)*, Gràfiques Canigó, Figueres, 1986.

12 *L'Autonomista*, XLI (1938), núm. 10.493. Divendres, 9.VI.1938.

Durant la postguerra s'instal·là un dispensari a la casa del capellà, que fou utilitzat en la votació del referèndum de 1947. Arxiu particular Jordi Bonaterra.

tal les quantitats corresponents a les estades dels membres de l'exèrcit i la Guàrdia Civil, però el cobrament portava un endarreriment que es remuntava a l'any 1920¹³.

L'any 1937¹⁴, l'estat de comptes de la institució es trobava en una situació molt precària: les rendes de les propietats havien baixat i alguns ingressos per estades hospitalàries no arribaven; per contra, les despeses per l'assistència i manutenció dels malalts, i el material clínic i de cures augmentaven. Si l'any 1935 les despeses sumaven un total de 75.441,37 pessetes, l'any 1936 foren de 84.095,29 pessetes i el 1937 suposaren 210.944,28 pessetes. En finalitzar l'exercici el romanent a caixa era de 36,84 pessetes.

Els figuerencs, molt sensibilitzats envers la institució benèfica, en assabentar-se de la greu situació decidiren –tal com ja s'havia fet en dècades anteriors– dur a terme actuacions en benefici de l'Hospital de Pobres de la ciutat. L'any 1938 es determinà que les recaptacions d'algunes de les projeccions de

cinema es destinarien en la seva totalitat a l'Hospital. Així va ser com es recollí l'ingressat per les empreses col·lectivitzades com la Sala Edison o El Jardí. Altres col·lectius també tingueren la mateixa iniciativa, com els obrers de la fàbrica de gas o agrupacions com la Federació Republicana Socialista de l'Empordà i la Joventut d'Esquerra Republicana. Aquestes inicien una subscripció popular mentre duri el conflicte, la qual es podia fer efectiva a l'Ajuntament, a l'administració de l'Hospital (a l'edifici de la Creu Roja), o a la Llibreria Canet¹⁵.

Gràcies a la col·laboració ciutadana, s'aconsegueix superar la situació, ja que Onofre Santaló, secretari de l'Ajuntament i, com a tal, de la Junta de Patronat, a l'estat de comptes certifica que la institució disposa de 9.397,28 pessetes per a l'any 1940¹⁶.

1.4 L'edifici en la immediata postguerra

Finalitzada la guerra, l'alcalde i president de la Junta, Josep Jou, emet l'informe anual¹⁷, en el qual detalla l'estat en què es trobava l'edifici de la institució benèfica: *"Pràcticament destruïda, sin camas, ni ropas, ni cocina"*.

Malgrat l'estat ruïnós de l'edifici es va determinar que calia fer obres urgents de consolidació per evitar nous esllavissaments. Les obres es portaren a terme gràcies a l'ajut del coronel comandant militar de la plaça, José del Campo Tabernilla, que va facilitar gratuïtament la mà d'obra dels presos del camp de concentració. Per aquest concepte es paga la quantitat de 7.218 pessetes¹⁸ a Josep Pagès, vocal de la Junta, pel material i pels diners emprats en servir menjars als presoners de guerra. De totes maneres, una de les opcions plantejada pel consistori és la d'enderrocar totes les edificacions de la zona i s'encarrega a l'arquitecte Giralt un estudi (vegeu: Projectes urbanístics), que no es durà a terme a causa de la seva inhabilitació.

L'any 1940, el nou arquitecte municipal, Claudio Díaz, emet un nou informe en el qual especifica "(l'edifici) ...ha sido muy casti-

15 ACAE, HF, reg. 369.

16 AHG, Junta Provincial de Beneficència, reg. 120. Memòria, 1939.

17 AHG, Junta Provincial de Beneficència, reg. 120. *Hospital de Caridad. Cuentas de 1939.*

18 Id. anterior.

*gado por el bombardeo quedando destruidos el cuerpo anterior y el lateral y muy perjudicado el resto del edificio. Solo la parte posterior resta utilizable aunque precisa de reparación"*¹⁹. Comptabilitza els danys totals de l'immoble en 346.000 pessetes i, si l'any 1936 es considerava d'un valor d'unes 575.000 pessetes, en aquest moment el tècnic municipal els perita en 328.000 pessetes. L'Hospital, juntament amb l'església parroquial, el teatre municipal, el col·legi de la Presentació, "Les Franceses", el de la Immaculada i l'orfenat de Sant Vicenç de Paül foren els edificis públics més perjudicats per la contesa bèl·lica.

La Fundació té l'esperança que l'Estat s'ocupi de la reconstrucció dels edificis propietat de fundacions de beneficència particular damnificats per la guerra, ja que si no és així aquest Hospital no tornaria a tenir un edifici adequat o bé hauria de vendre els seus béns, per la qual cosa es quedaria sense rendes, indispensables per al seu funcionament. No podien comptar tampoc amb els ingressos per les estades militars, ja que aquests s'havien instal·lat en una ala de les Escoles Graduades.

Tot i les condicions deplorables de l'edifici, s'hi hostatjaren un bon nombre de famílies de refugiats. Aquests obtingueren ajuts per a queviures gràcies a un grup de senyores pertanyents a famílies benestants de Figueres, anomenades Conferència de Sant Vicenç de Paül. Als baixos de la casa del capellà, a mitjan dels anys 40, s'hi instal·là també un dispensari municipal, i la mateixa estança va ser utilitzada com a col·legi electoral en les votacions del referèndum del juliol de 1947.

A la memòria de 1940, l'alcalde i president, Josep Jou, recull un dels fets més importants per al futur de la institució: *"Figueras fue adoptada por S.E. el Jefe del Estado por Decreto del Ministerio de la Gobernación de 21 de junio de 1940 (B.O.E. 4 de agosto); y en la Memoria que se acompañó al expediente que por el Ayuntamiento hubo de formarse, al solicitar las obras a ejecutar, se expresó el deseo de que el Hospital fuera la primera, por estimarse con serlo mucho, varias, la más urgente"*.

19 AMF, "Informe de los daños causados por la guerra en los edificios y servicios propiedad del Estado, de la Iglesia, de la Diputación Provincial, del Ayuntamiento y de Fundaciones Benéficas y en otros edificios de carácter religioso", Figueras, 30 de agosto de 1940.

El futur és prometedor: la població figuerenca i empordanesa gaudirà d'un nou hospital, la construcció del qual anirà a càrrec de la Direcció General de Regiones Devastadas y Reparaciones.

Informe de la descripció de l'Hospital de setembre de 1936²⁰

«L'Hospital ocupa un gran edifici amb façanes a l'av. de la República (ponent), el carrer Ignasi Iglesias (nord), el carrer Castelló (migdia), i als terrenys de l'antiga Horta (orient).

[...] Descripció de l'edifici:

Planta baixa :

Quasi tots els locals que donen a l'exterior es troben cedits en arrendament a particulars. Hi ha, al costat del portal principal d'entrada, una farmàcia, la qual si bé ven lliurement al públic, facilita a un preu fixat d'antic per estança que causa cada malalt pobre els medicaments que es rezepten. Els locals d'aquesta planta que donen a patis i alguns al carrer hi ha:

Dos menjadors d'assistència pública (dits abans de la Mendicitat), un per a les criatures i l'altre per als grans; la cuina, rebost, magatzems, etc. del propi servei; una petita barberia provisional per als qui van als al·ludits menjadors; la cuina i dependències annexes per al servei de l'Hospital (acabada de reconstruir i adaptar amb totes les exigències presents); menjador del personal de l'Hospital: un altre menjador més petit; rentadors; dipòsits i magatzems; pati d'entrada; dos altres patis, amb plantacions, grans, interiors.

Primer pis

Vestíbul d'entrada; porteria; pati mig cobert que dona a un pati més gran; departament de 5'75 m per 8'13, alçada 4'50. Mosaic, lavabo, pintura a l'oli (els baixos) S'utilitza provisionalment com a dispensari antituberculós; dipòsit de difunts (per a dos) 4'10 per 3'50; cambra apropiada per

20 ACAE, HF, reg. 379.

a tenir-hi boxos momentàniament, 2'20 per 4'10; departament de 4'15 per 3'70. Dos llits. Finestra a nord. Mosaic; departament al costat, més petit, amb un llit, amb mosaic i finestra a nord; departament amb grans armaris per a la roba de la casa, que serveix de cosidor i planxador; despatx de l'administració de l'Hospital; despatx petit per als metges; departament a mig arreglar (obres suspeses per manca de diners) que té 6'30 per 5'80, alç. 3'80, del qual en podrien sortir dues cambres especials, amb ventilació al carrer (nord).

Departament dit dels militars.

Sala de cura. 4'00 per 4'50 alç. 2'70. finestres a nord; menjador dels militars. 4'65 per 3'53 alç. 3'40. finestra

a nord; cambra d'oficials. 3'65 per 4'30 alç. 3'40. fin. A N. 2 llits; sala I.- 6'10 per 5'20 alç. 4'00. 5 llits. Balcó al N. i porta vidrada a una gran galeria (al S) que serveix per als malats del departament militar; Sala II.- 9'10 per 4,45 alç. 4'00. 6 llits. 2 balcons a N; Sala III.- 6'60 per 4'40 alç 4'00. 6 llits. Balcó a S

Tot el departament militar té mosaic, és pintat a l'oli i posseeix instal·lació elèctrica amb tub Verman. Timbre.

Sales generals de medicina

Homes.- 19'27 per 6'65 alç. 4'25. 3 grans finestres a l'horta (orient). 16 llits. Vàter independent per als malalts de la sala. Dones.- 19'15 per 6'65 alç. 4'25. 3 grans finestres a l'horta (orient). Vàter immediat a la sala. Cambra de bany. Sortida a una galeria independent. (A mà escrit 17 llits). Aquestes sales tenen mosaic, estuc i instal·lació elèctrica no vista. Calefacció central. Timbre

Departament Salleras (cirurgia)

Sala de cura; Sala d'asèpsia; Quiròfan. Dones: Sala de 8'05 per 4'65 alç. 4'00. 5 llits. 2 balcons a S. i 1 a O. Ho-

mes: Sala de 10 per 4'40 alç. 4'00. 5 llits. 1 balcó a O i 2 a N. Cadascuna d'aquestes sales tenen sortides a galeries independents. Tot el departament Salleras està amb mosaic, estuc fins a dos metres i instal·lació elèctrica enterrada. Calef. Central i timbre elèct.

Departaments especials

N'hi ha 6.- 4, tenen 2 llits i els altres 2, 1. Total 10 llits. Posseeixen mosaic, pint. A l'esmalt. Calef. Central. Timbre elèctric. finestres a S

Dormitori que era de les "Hermanes"

Nau de 14'30 pr 5'75 alç 4'75. dividida en 11 dep. individuals

Departament de 4'36 per 3'20 alç. 4'00. Dividit en part de l'interior amb paret fins 2 m. finestra a O. 2 llits. mosaic. pintura a la cola

Sala dita dels "nyanyigos". 15'60 per 5'70 alç. 5. 2 finestres regulars però altes que donen al pati d'entrada (nord). 14 llits. Pintura en mol mal estat. Rajol gruixut

Habitació de pas, amb armaris, de 4'40 per 3'30, alç. 2'50. Vidriera al pati. rajol gruixut

Habitació interior que rep llum per claraboia. Rajol gruixut. llit dolent

Habitació petita amb ventilació per finestra que dóna a una galeria vidrada (ocupat per una cuinera)

Calefacció central: n'hi ha a les sales generals de Medicina, sales generals de cirurgia (Salleras), Sales de cura, asèpsia i quiròfan, als 6 departaments especials, al dormitori que era de les monges i corredors intermedis.

Totalització de llits:

Sales general de medicina, homes	16
Sales general de medicina dones	17

Sales general de cirurgia, homes	5
Sales general de cirurgia, dones	5
Departament militar	19
Altres cambres	3
Departaments especials	10
Llits complerts	75
Sala "nyanyigos"	14
Dormitori que era de les monges (sense matalàs de llana, sinó amb màrfaga de palla)	11
Total llits	100

(A les golfes hi ha 27 llits de ferro amb somiers de fusta que no tenen matalassos ni convindria utilitzar per la por que tinguin paràsits). Actualment (primers dies de setembre del 1936), hi ha a l'Hospital uns seixanta hospitalitzats

El darrer apotecari: Bonaventura de Portolà

El darrer apotecari de l'Hospital, fill del metge Joan de Portolà i de Dolors Rodeja, va néixer a Figueres el 3 de novembre de 1892 i va morir, solter, a Vilanant, l'11 de setembre de 1944.

De tarannà profundament religiós, va fer nombroses obres de beneficència i va formar part de les Conferències de Sant Vicenç de Paül. Va estar vinculat a diverses associacions locals, com el Patronat de la Catequística, a la secció anomenada Adoradora Nocturna. Va ser un notable col·laborador a la Festa de les Espigues i era l'ànima del Patronat de l'Església de Sant Baldiri.

Va col·laborar en la vida municipal ja que va ser regidor de l'Ajuntament de Figueres durant la dictadura de Primo de Rivera i soci de la *Liga de Acció Social* i del *Centro Monárquico Conservador*. Fou empresonat durant la Guerra Civil.

Va desenvolupar la seva professió a la Farmàcia Portolà, coneguda com la Farmàcia de l'Hospital, situada al costat mateix d'aquest i de l'església de Sant Baldiri, a l'actual carrer Nou de Figueres. Va comercialitzar els seus propis productes farmacèutics i va gaudir de renom en el mercat nacional. A la ciutat, va ser pioner en l'ús de la publicitat per a la difusió dels seus preparats.

En aquest aspecte, una de les seves iniciatives és la publicació d'un programa de mà de les Fires i Festes de Santa Creu de 1931, a la portada del qual hi figura un exquisit dibuix de l'Hospital. A l'interior d'aquest programa, les diferents escenes de les festes serveixen d'excusa perquè Antoni Papell (1902-1957), autor de les llegendes, i Marià Baig (1906-1991), dels dibuixos (consistents en delicades i simpàtiques escenes ciutadanes tractades a manera de caricatura), es relacionin amb els productes de la casa Portolà²¹, emprant rondalles populars com *La història d'en Jan Menut* o *En Quicus de la llongarda*. També intervé en el disseny gràfic de la propaganda de preparats i reconstituents de la mateixa casa, coneguts amb el nom de *El Tisalón de los Pirineos* o el *Vi de Quina Portolà*.

Malauradament aquesta efervescència publicitària, així com l'elaboració de productes farmacèutics, s'estronca en esclatar la Guerra Civil. Tot i amb això, després de la contesa, l'apotecari segueix amb els seus serveis farmacèutics, ja que a l'estat

de comptes de l'any 1939²² consta que Portolà paga l'arrendament del local dels mesos de febrer a desembre a raó de 50 pessetes mensuals, i així ho fa fins a l'any 1944. Aquest any té lloc el seu traspàs a la casa de la família, a Vilanant.

21 Inès PADROSA GORGOT, *Marià Baig, una singular pluralitat*, Ajuntament de Figueres, 2006.

22 AHG, Fons Junta Provincial de Beneficència, reg. 120.

Un metge icona: Ernest Vila Moreno (1884-1960)

Ernest Vila Moreno, nét, fill i germà de metges, ha estat un dels facultatius més destacats dels qui exerciren la professió a l'Hospital de Caritat durant la primera meitat del segle XX, i un dels més estimats de la comarca.

Conegut arreu de la comarca amb el seu nom de pila, l'Ernesto²³ va ser un metge amb una gran vocació i una persona de gran humanitat, afable i amb gran sentit d'humor. És considerat l'introduïdor de la cirurgia a l'Alt Empordà i el primer i únic tocòleg durant dècades.

El seu vincle professional amb l'Hospital de Caritat s'inicia a les darreries de 1915, després del traspàs del seu pare, Narcís Vila Guytó o "Güitó" (1851-1915), i desenvolupa la tasca de metge cirurgià a la qual s'afegia la de director, tot i no ser un càrrec oficialitzat.

La seva tasca social no passà desapercebuda per a un polític figuerenc molt actiu, Josep Puig Pujades. Per això, a instàncies seves, el mes de desembre de 1932 s'inicia una campanya popular per tal d'homenatjar aquell cirurgià generós i abnegat. A aquesta proposta s'hi adhereixen tant la premsa local, l'*Empordà Federal*, *Vida Parroquial* o la *Veu de l'Empordà*, com ciutadans de totes les condicions socials, així com diverses institucions, des de la Loggia Luz de Figueras, al Sindicat Agrícola d'Esquerra Republicana de Vilabertran o l'Arxiprestat: tots ellsferen aportacions diverses amb la intenció de poder oferir un present a l'estimat metge.

Al cap de pocs mesos, la iniciativa va quallar i així és com, quan encara no havia complert els 50 anys, Ernest Vila rep el seu primer homenatge. Aquesta circumstància pot semblar insòlita per prematura, però cal tenir en compte que abans que el doctor Vila emprengués la seva trajectòria mèdica, els malalts de la comarca de l'Alt Empordà que s'havien de sotmetre a una inter-

venció quirúrgica s'havien de desplaçar a molts quilòmetres de distància, amb la corresponent despesa familiar, que podia arribar a significar la ruïna i, si es tractava d'una situació d'emergència, els podia suposar perdre la vida.

L'homenatge, amb l'ofrena d'un bust de bronze fet per l'escultor figuerenc Llorenç Cairó (1896-1981) i d'un pergami signat pels companys de professió, que li va fer entrega el Dr. Josep Cuffí, queda molt ben explicat pel col·laborador de *La Veu*, Àngel Trèmols²⁴, amb detall dels participants entre els quals es trobaven l'alcalde, Marià Pujulà; el comissari, Puig Pujades; l'inspector provincial d'Higiene, Sr. Ibáñez, i el governador civil, Lluís Prunés. Es va comptar, també, amb els parlaments del practicant Abdó Ventura i el metge Lluís Junyer.

Quan l'hospital fou requisat durant la Guerra va seguir oferint els seus serveis a les dependències del carrer Monturiol. Posteriorment, va reservar per a beneficència unes estances a la seva clínica i, quan el nou hospital es va posar en marxa, tornà a ser nomenat metge cirurgià. Aquí hi va esmerçar moltes hores de manera altruista.

Amb motiu de la celebració de les Noces d'Or de l'exercici de la professió, la Junta de Patronat va retre-li un segon homenatge, al qual s'hi sumà l'Ajuntament figuerenc²⁵, essent l'alcalde Joan Junyer, que li féu entrega de la màxima distinció ciutadana, la

L'escultor Cairó treballant en el bust del doctor Vila, l'any 1933. Arxiu particular Dr. Joaquim Vila.

Fulla de Figuera de Plata. L'any 1965 el consistori batejà amb el seu nom la plaça on hi havia hagut l'hospital del carrer Nou.

23 El periodista Manuel Brunet escrivia el 26/01/1944 a l'*Ampurdán*: "Al tomar contacto con esta ciudad en fase de convertirme en ciudadano figuerense pregunté a un amigo: ¿Cuál es el vecino de Figueras socialmente más importante?. Poco después formulé el mismo interrogatorio a otros dos amigos y ambos, sin variar, se pronunciaron a favor de "l'Ernesto".

24 "Figueres, al doctor N'Ernest Vila Moreno", *La Veu de l'Empordà*, Any XVII (1933), núm 340, p. 3.

25 En el Ple municipal, de 19 de desembre de 1958, se'l reconeix com a figuerenc il·lustre i s'acorda atorgar-li la Fulla de Figuera de Plata. AMF, Llibre Plens.

Aspecte que oferia l'Hospital en la dècada dels anys 40. AMF, Fons Godoy.

2. La "deconstrucció" de l'antic hospital i l'horta. Projectes urbanístics

El gran solar format per l'antic Hospital de Figueres, construït extra murs de la vila durant el s. XVII, juntament amb la seva horta, a finals del segle XIX varen esdevenir una zona d'expansió urbanística, ja que era un dels llocs més ben situats de la ciutat -entre el camí ral de Girona a França, l'estació del ferrocarril (1877) i la nova plaça del Gra, amb coberta de Francesc Puig Saguer (1886)-, fet pel qual aquest espai, comprès entre els carrers Nou, la Rutlla i Castelló, sigui objecte, també durant el segle XX, de diferents projectes (mercat, edifici d'habitatges o aparcaments), alguns dels quals es dugueren

a terme, mentre que d'altres només els coneixem gràcies a la documentació arxivística.

Cal recular a l'any 1882 per recollir un dels primers projectes executats²⁶. Es tracta de l'edificació dels terrenys de l'horta de l'Hospital de la part del carrer de la Rutlla, amb magatzems a la planta baixa i espai de convalescència a les terrasses del primer pis, obra de qui havia estat arquitecte provincial, l'escalenc Martí Sureda Deulovol (1822-1890). A la dècada següent es modifica la façana que donava al carrer de Castelló segons projecte de l'arquitecte municipal Josep Azemar (1862-1914). La construcció d'aquests edificis va ser la imatge que va perdurar a la ciutat fins als anys 60 del segle XX, ja que la resta d'iniciatives constructives no arribaren a quallar.

A principis de segle XX Figueres tenia uns 11.000 habitants. En aquests moments l'hospital disposa de gairebé un centenar de llits per atendre els malalts, però les instal·lacions no responen a unes bones condicions de salubritat i les reformes que cal fer són considerables. Aquesta situació, unida al fet que el metge Lluís López-Rodríguez Murray (1883-1937) -fill del pastor protestant local i propietari des de finals del XIX d'una clínica particular al carrer de Pere III (actual Clínica de la Santa Creu)- obri consulta privada a l'església evangèlica situada en l'edifici que posteriorment ocuparia la Fundació Clerch i Nicolau, i introdueixi el primer aparell de raigs X de la ciutat, provoca que la Junta de l'Hospital, essent president i alcalde Martí Carreras Rebutent (1906-1909), decideixi comprar uns terrenys per a destinar-los a bastir un nou centre per millorar les atencions prestades fins aleshores.

En aquesta línia, en data 10 de setembre de 1907, s'acorda amb Vicenç Dauner la compra d'un camp que aquest posseïx al costat del convent de la Providència (actuals carrers de Santa Llogaia, González de Soto i Pere III), de 3 vessanes i mitja, per 3.500 pessetes, i el 6 de juny de 1908 es firma l'escriptura davant el notari Martí Mestres.

26 ACAE, HF, reg. 371.

El primer projecte conegut és de l'arquitecte Josep Bori Gensana (Figueres, 1866-1938?)²⁷, però no s'executa, entre d'altres, perquè no s'aconsegueix la indispensable autorització administrativa de venda per part de la Direcció General de Beneficència.

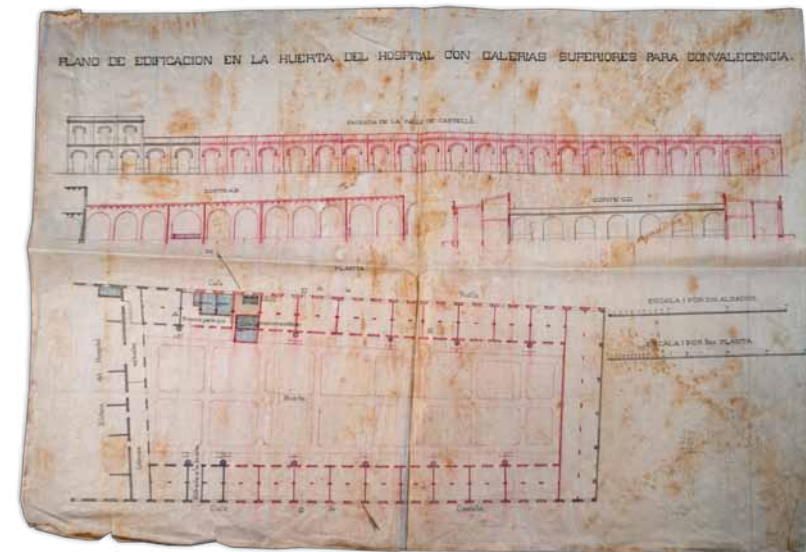
Han de passar uns anys perquè es recuperi la idea de bastir un nou hospital. Essent alcalde i president de la Junta Marià Pujulà, el 5 d'agost de 1914, s'acorda que l'arquitecte municipal Llorenç Ros (1890-1989) prepari un projecte i durant el mes de desembre s'acorda tornar a sol·licitar al Ministerio de la Gobernación l'autorització per vendre el complex de l'hospital amb l'horta adjacent, i destinar el producte de la venda a la construcció de l'edifici de nova planta que es situaria en el camp que la Junta havia adquirit, conegut amb el nom del camp de les Monges. Ros prepara el projecte²⁸ contemplant bastir dos edificis idèntics, un per a Hospital Civil i l'altre per a Hospital Militar, amb una capacitat de 29 llits cadascun, i una àmplia zona de serveis amb un pavelló destinat a rentador i desinfecció, un altre per als malalts infecciosos i un per a l'administració. Incloua també una casa per al capellà i una per al farmacèutic. Però l'esclat de la Gran Guerra, tal com s'anomena la Primera Guerra Mundial en documents de l'època, fa que l'encariment de les matèries primeres i de la mà d'obra esdevinguin els principals obstacles per tirar endavant l'anhelada obra. O sigui que la principal petja de l'arquitecte que roman a la ciutat és en un dels edificis modernistes més emblemàtics, el Teatre El Jardí, un projecte realitzat l'any 1914.

L'any 1929, el consistori, presidit per Josep Jou (1889-1973), davant la manca d'un edifici destinat a mercat municipal, acorda la construcció d'un mercat d'abastos i es fixa com a lloc adient l'horta de l'Hospital. S'encarrega el projecte a l'arquitecte municipal del moment, Ricard Giralt Casadesús (1884-1970), que ocuparà el càrrec des de finals de 1915 fins després de la Guerra Civil, amb una intervenció decisiva en la configuració urbanística de Figueres. El nou projecte²⁹ situa la

Estat en què es trobava l'interior de l'Hospital després de la Guerra. Arxiu particular J.M. Bernils.

futura plaça-mercat al bell mig de l'horta, flanquejada per dos carrers de 14 m d'amplada que unien els de la Rutlla i Castelló (un entre el carrer de la Concepció i el carrer de Sant Cristòfol, i l'altre entre aquest i el carrer Blanch), i la possibilitat d'edificar a 12 metres d'alçària en els solars dels carrers projectats. També preveu la definitiva obertura de l'actual carrer Nostra Senyora de Lourdes. La Junta de Patronat acorda la venda i

Projecte arquitectònic de Martí Sureda de l'any 1882. ACAE.

es valora el terreny en 180.000 pessetes. Finalment, aquesta nova temptativa de reordenació urbanística del sector tampoc veu la llum i així és com la zona de l'horta de l'Hospital no aconsegueix veure cap millora. Al cap de pocs anys esclata la Guerra Civil, i tot queda no només completament aturat, malgrat uns intents de construcció d'habitatges per a obrers (1937) i d'un nou hospital, sinó que el bombardeig patit el 6 de juny de 1938 sentència definitivament l'antic edifici.

2.1 Anys 40 i 50

Els greus danys patits pel conjunt d'edificacions que constituïen l'Hospital a causa del bombardeig de 1938 feren plantejar-se al nou consistori la conveniència d'intervenir els immobles que restaven dempeus amb la intenció de reformar el sector per bastir-hi edificis públics³⁰. En aquest sentit, se sol·licita un informe a l'arquitecte municipal, Giralt Casadesús, que aconsella

traslladar l'Hospital als afores de la ciutat, i creu adient que, una vegada estigui tot enderrocat, les superfícies resultants es destinin a la creació d'un gran espai lliure i a la construcció d'edificis de caràcter públic, com una "Catedral del Ampurdán", un mercat d'abastos i una estació d'autobusos, així com acabar l'edifici "iniciado en la huerta del Hospital". Cal suposar que es refereix a una construcció començada durant la Guerra Civil. Malauradament Giralt, després de vint-i-cinc anys d'exercici professional a la ciutat, el 19 de gener de 1940 serà inhabilitat com a funcionari municipal mitjançant un expedient de depuració política sense causes ni motivacions, circumstància que impedirà dur a terme les actuacions esmentades.

Una vegada aprovat el projecte de construcció d'un nou hospital en el seu actual emplaçament a càrrec de la Dirección General de Regiones Devastadas y Reparaciones, l'any 1943 es reprèn la idea d'enaltir l'espai i l'arquitecte A. Arderiu Payerols presenta el "Proyecto de reforma interior y urbanización de la Huerta del Antiguo Hospital" amb una ordenació molt similar al projecte presentat per Giralt feia quinze anys.

A continuació, l'any 1944, l'Ajuntament de Figueres, en un intent d'iniciar l'execució del projecte, tramita l'expedient relatiu a l'expropiació forçosa que afecta tots els immobles situats entre l'avinguda José Antonio (c. Nou), carrer de la Rutlla, plaça del Comerç i carrer de Castelló, però sorgeixen discrepàncies en la valoració de la finca.

L'any 1945, Arderiu valora els terrenys i finques existents en 815.305 pessetes. Com que no hi està d'acord, la Junta Provincial de Beneficència assigna un altre arquitecte per fer les corresponents taxacions i aquest els valora en 2.698.998,94 pessetes. Donada la disparitat de xifres, es nomena com a tercer pèrit l'arquitecte de la Dirección General de Beneficencia, Manuel Martínez Chumillas, qui valora les propietats en 1.971.990,67 pessetes. En defensa dels interessos de la institució s'obliga al protectorat a assumir la xifra més alta. La Junta provincial ho

27 ACAE, HF, reg. 133. Acta de 31.XII.1907.

28 ACAE, HF, reg. 371.

29 ACAE, HF, reg. 373.

30 AMF, Llibre de Plens, 1939. Acta 9.VIII.1939.

Projecte arquitectònic de Llorenç Ros de l'any 1914. ACAE.

trasllada a l'Ajuntament de Figueres i aquest, en sessió de 5 de febrer de 1948, ho deixa sobre la taula. En uns moments tan precaris, el pressupost municipal no es podia permetre una despesa d'aquella envergadura.

L'any 1961 esdevé decisiu. Per una part s'aprova el Pla General d'Ordenació Urbana i, per l'altra, l'arquitecte municipal, Alexandre Bonaterra, emet un informe en el qual declara l'edifici en estat de ruïna. Ratificat aquest per l'arquitecte de la Junta Provincial de Beneficència, Ignasi Bosch Reigt, el mes de març de l'any 1961, la Junta del Patronat acorda assumir els informes i declarar el complex en estat de ruïna en la seva totalitat³¹, per la qual cosa s'inicien els tràmits per aconseguir el corresponent permís de demolició.

D'aquesta manera desapareix definitivament l'antic hospital i només queda dempeus l'església de Sant Baldiri i alguns trams dels baixos destinats a magatzems. Posteriorment, en ser declarat espai públic municipal, l'Ajuntament reintegrarà l'import de la despesa.

El mes de setembre d'aquell mateix any, essent alcalde i president de la Junta Ramon Guardiola, es convida els arquitectes

Balló, Bonaterra, Díaz, Giralt, Martínez, Reig i Subias, vinculats o fills de Figueres, a aportar idees per a l'aplicació del Pla d'Ordenació a la zona de l'Hospital i l'horta. D'aquesta convocatòria, en sorgeixen diversos avantprojectes, i en surt seleccionat el presentat pel figuerenc Pelayo Martínez, que prepara

Façana de l'Hospital del carrer de la Rutlla. Fot. Tort. ACAE.

el "Plan de reforma interior y de ordenación del sector Antiguo Hospital y su huerta en Figueras".

Sense esperar que aquest pla estigui redactat, el febrer de 1962 l'Ajuntament inicia la segregació³² de la finca, que tenia una superfície de 7.000 m², amb les expropiacions necessàries per configurar la futura plaça del Dr. Vila (1965), coneguda popularment amb el nom de Plaça de la Font Lluminosa³³, l'obertura d'un vial d'unió del carrer Blanch amb el de Sant Antoni i les alineacions dels carrers de la Rutlla i de Castelló. D'aquesta manera, al Patronat de l'Hospital li resta una propietat de 124 m de llargària al carrer de la Rutlla, 114 m al carrer Castelló, 55 m de façana de la plaça i 48 m pel costat est, que, en els anys següents, un dels usos que rebrà serà l'exposició de maquinària agrícola i les atraccions durant les Fires i Festes de la Santa Creu, on s'edificaria la nova capella de Sant Baldiri. Martínez presentà projecte l'any 1969 on es preveïa un conjunt de diversos edificis amb zones enjardinades, però prescindint de l'enllaç entre els carrers Blanch i de Sant Antoni per considerar-lo "improcedent" i modificant les alineacions dels carrers Rutlla i Castelló, cosa que significava la pèrdua de 1.200 m² per als interessos de la institució. La Junta l'insta a modificar el projecte i, davant les discrepàncies, aquest no s'executa.

Arribats a la dècada dels 70, l'ús del solar és sol·licitat pel Centre d'Iniciatives Turístiques i és destinat a aparcament. El 9 de desembre de 1971 l'Ajuntament figuerenc, presidit per Ramon Guardiola, acorda, mentre la Junta no estigui en la possibilitat d'edificar, destinar a fires i aparcament l'antic solar de l'Hospital i el cànon corresponent. L'any 1972 ja funciona l'aparcament vigilat.

Al cap de tres anys, essent alcalde i president Eduard Puig, la Junta de Patronat de l'Hospital tramita un nou projecte³⁴ per executar en el solar de l'antiga horta: es tracta d'un edifici comercial i per a oficines, adossades a les construccions de la

Enderrocament de l'antic Hospital, l'any 1963. Fot. Enric Mas.

plaça Comerç (o del Gra) i un aparcament enjardinat. Els arquitectes signants són G. Giráldez Dávila, P. López Iñigo i J. Subias Fages. Tot i que la Comissió Municipal Permanent, celebrada el 16 d'abril de 1981, acorda per unanimitat atorgar la llicència per a tot, només s'executa l'aparcament enjardinat. L'any 1983 aquest servei suposava uns ingressos de 9.238.850 pessetes.

Essent alcalde i president Marià Lorca, en data 25 de juny de 1985, la Junta de Patrons acorda sol·licitar permís al Protectorat de la Generalitat sobre Fundacions Privades de Catalunya per l'alienació de la finca de l'antiga horta. El 15 de juliol de 1985 el director general d'Entitats Jurídiques i de Dret, Sr.

³² La Comissió Provincial d'Urbanisme l'aprova en data 9.XI.1965.

³³ La Font fou encarregada a l'oficina tècnica de Carles Buigas Sans (1898-1979). AMF, "Proyecto de fuente luminosa con cambios Hidráulicos para Figueras" (1964).

³⁴ ACAE, HF, reg. 362.

³¹ ACAE, HF, reg. 138.

Miquel Billoch, ho autoritza amb la condició que l'import resultant de la venda s'apliqui al finançament d'obres d'ampliació i de millores del nou hospital i la Junta se n'assabenta en la reunió del 19 de juliol.

Però, com que la finca va resultar afectada pel Pla General d'Ordenació Urbana aprovat el 1983, l'Ajuntament de Figueres es va convertir en l'únic licitador i es va haver d'acordar la venda a aquest per un import de cent vint milions de pessetes, pagadores en set anys, i l'obtenció dels beneficis d'explotació de l'aparcament de superfície fins a l'any 1993.

D'aquesta manera és l'any 1985 quan es posa punt i final a la possessió del solar de l'antiga horta per part de l'Hospital i, a partir d'aquest moment, les actuacions que s'hi facin només dependran de l'Ajuntament de la ciutat.

2.2 L'església de Sant Baldiri

L'església de Sant Baldiri, malgrat haver estat espoliada per grups anarquistes durant la guerra civil, i resultar afectada per la demolició de l'antic hospital, vamantenir el culte fins el 21 d'octubre de 1963, quan s'hi celebrà la darrera missa.

Atès el mal estat en què es trobava ja l'any 1961, s'informà al bisbe Cartanà, qui es desplaçà expressament a la ciutat i fou informat dels projectes urbanístics per part del consistori³⁵.

Obtingut el permís episcopal, la demolició s'efectuà el mes de novembre de 1963, tenint cura de conservar alguns elements significatius, com els carreus de pedra ben escairats, les reixes (posteriorment adquirides per un particular), la imatge de sant Baldiri, de l'escultor Novoa (feta l'any 1948), i les campanes.

L'arquitecte municipal realitza el projecte per a la nova capella el 1966, inaugurada al culte el 1969 però enderrocada poc després, el 1978 previ consens amb l'estament eclesial.

35 "Visita del Excm. y Rldmo. Sr. Obispo a nuestra ciudad" *Ampurdán*, XXI (1962), núm. 998, p. 7.

Una de les campanes de Sant Baldiri. Fot. Josep M. Dacosta.

Davant aquesta desaparició definitiva, i donada la gran tradició del sant entre els veïns del carrer Nou, Mn. Guinart proposà que els feligresos poguessin mantenir el culte a la cripta de l'església de la Immaculada, per a la qual cosa l'arquitecte Claudi Díaz prepara un projecte, el 1979, d'accés des del carrer Muntaner; a la mènsula, sota el dintell de la porta d'entrada, es preveia col·locar la imatge de sant Baldiri, de l'escultor Artur Novoa³⁶.

2.2.1 Les campanes de Sant Baldiri

Un dels pocs elements supervivents l'antiga capella són les campanes. Daten el s. XIX i des de l'any 1988 les podem contemplar al campanar de l'església de la Immaculada. Per Pasqua d'aquell any es col·locaren en l'actual emplaçament i s'hi bastiren juntament amb quatre campanes noves batejades

36 ACAE, HF, reg. 362.

amb els noms d'"Immaculada" i "Sant Pau", ambdós patrons de la parròquia, "Sant Josep", patró de l'Església universal i "Santa Teresa de Lisieux", patrona de les Missions.

D'entre les procedents de sant Baldiri, segons explica mn. Miquel Àngel Ferrés, una està dedicada al patró, i dues a Santa Bàrbara i a Sant Marc, per emparar de les tempestes. Cadascuna sona amb un to diferent, i les inscripcions res refereixen repetidament a l'hospital.

La més petita pesa 39 kgs, dona el La bemoll i porta la llegenda "SOM RELLOTJA DEL OSPITAL DE SANT BALDIRI DE FIGUERAS. 1826". Està situada al sud-est del campanar.

La segueix una de 65 kg, en Sol sostingut, un diàmetre de 44 cm, i unes alçades de 43 cm, i total, inclosa l'ansa de 54 cm. La llegenda es: "SOM DEL RELOTJA DEL OSPITAL DE SANT BALDIRI DE FIGUERAS" "FETA PER PAU SERRATOSA. COURE DE LA BISBAL. 1829" i està emplaçada al nord-oest del campanar.

La següent en grandària pesa 71 kg, el so correspon a Fa sostingut, i té un diàmetre 49 cm, una alçada de 45 cm i total de 59 cm, amb la llegenda "DONA FELIPA CARBONEL DE CAAMAÑO DOTOR DON FRAN// CISCO CALLI(S)... ALCALDE DE MAIOR DE FIGUERES", "FETA PER LOS POBORDES DE SAN BALDIRI DE LA VILA DE FIGUERAS CAM// PANA DE L'ANI 1826. PAU SERRANIO". La seva situació és al sud-oest del campanar.

La més grossa pesa 80 kg, la nota correspon a Mi bemoll, i té un diàmetre de 52 cm, una alçada és de 49 cm, i porta la llegenda: "SE HIZO SIENDO PADRINOS DOÑA ATILANA DOLORES DE GENOVER I DN SALVADOR DE GENOVER. 1860". Ocupa el nord-est del campanar.

2.2.2 El mobiliari litúrgic

En l'actualitat només es té localitzada una peça de culte que havia pertangut a l'antic hospital. Es tracta d'un calze d'estil

neoclàssic de principis del s. XIX, amb marca de GERONA, punxó de l'argenter BAHÍ, i la inscripció "HOSPITAL DE FIGUERAS". Aquesta peça, recentment restaurada, fou entregada a Mn. Pere Xutglà el 1970 per una persona que la guardà durant la Guerra Civil i que va voler romandre en l'anonimat³⁷.

L'any següent queda reflectit el donatiu fet per Paulina Fàbrega d'un calze (amb incrustacions ceràmiques), patena i cullereta, que pertanyien al seu germà, que havia estat capellà de l'Hospital els anys 1928 i 1929 i que havia traspassat a l'edat de 33 anys. S'acordà desar les tres peces a l'ofertori de les Germanes de Caritat i reservar-les per als oficis religiosos de les festes assenyalades (s'ignora la localització).

Calze procedent de la capella de Sant Baldiri, avui a l'Hospital. Fot. Inés Padrosa.

37 ACAE, HF, reg. 140.

3. El nou Hospital

“La Junta del Hospital somnià un dia en bastir un Hospital fora del centre de la vila, en lloc airejat i alegre, amb jardí per a passejar els convalescents” [1923]³⁸

A Figueres, l'any 1943, s'inicien les gestions que portarien a l'execució del projecte somniat. No cal dir que, per arribar a aconseguir l'objectiu, s'hagueren de superar nombrosos obstacles.

L'alcalde Josep Jou, ajudat per Miquel Mateu, havia aconseguit que Figueres fos declarada *Ciudad adoptada* pel cap de l'Estat per decret del Ministerio de la Gobernación, de 21 de juny de 1940, i s'arribés al compromís que, donada la seva necessitat, la construcció d'un nou hospital seria una de les primeres obres a executar-se.

No obstant això, no fou fins a l'any 1943 que compra el terreny on es bastirà el nou edifici assistencial. El 15 de juny, davant del notari Josep O. Adroher, es compra l'anomenat camp de les Roques a Enric Jaume Sala. El terreny és seleccionat, seguint els consells de l'arquitecte municipal A. Arderiu, que coincideix amb l'arquitecte en cap de l'òficina comarcal de Regiones Devastadas y Reparaciones, per la seva situació –al nord-oest de la vila, en una zona de pins prop del passeig de la Ronda del Parc, amb esplèndides vistes a la plana de l'Empordà- i per les possibilitats que té.

El terreny té una extensió de 6,16 vessanes (equivalent a 13.490 m²), i afronta al nord amb els glacis del castell i amb el Sr. Peix, abans Sr. Ricardo Pitxot; al sud, amb el passeig de Ronda del Parc (a partir de 1939 ronda Mn. Arolas); a l'est, amb terreny de l'Ajuntament i antic camí de Llers i la carretera del castell, i a l'oest, amb el camí que havia estat el còrrec dels Jueus, avui també passeig de Ronda del Parc³⁹.

Es paga el preu estipulat de 10.000 pessetes, quantitat que satisfà l'Ajuntament de Figueres, segons especifica el secretari, Sr. Onofre Santaló, *“entès com ajuda o subvenció del mu-*

Col·locació de la primera pedra del nou Hospital l'any 1943. AMF, Fons Godoy.

nicipi a l'establiment”. En contrapartida, l'Ajuntament només posava com a condició que l'Hospital permetés que el municipi pogués ocupar i utilitzar la part del terreny que no s'emprés per a l'edificació del nou hospital i la superfície circumdant.

En aquests moments la població del partit judicial de Figueres es xifra en 65.500 habitants, i la capital en té 15.497. Partint del nombre d'habitants, es projecten unes instal·lacions amb una capacitat de 100 llits, la qual cosa suposava un coeficient de 655 habitants per llit.

Per establir paral·lelismes a la província, l'Hospital d'Òlot oferia 40 llits i disposava d'una població de 42.155 habitants, equivalent a un coeficient de 1.000 habitants per llit, mentre que l'Hospital Provincial de la Diputació de Girona, amb 250 llits, havia de satisfer les necessitats de la ciutat, sumades a les provincials, amb 249.345 habitants, xifra que donaria un coeficient de 997 habitants per llit.

L'autor del projecte és l'arquitecte de Regiones Devastadas, Joan Margarit Serradell, el qual prepara la corresponent memòria⁴⁰. L'Hospital estarà constituït per un edifici d'un sol cos, amb dues plantes per a residència de malalts, un semisoterrani i un pis superior amb habitacle i eixides, amb una superfície construïda de 5.632 m². La disposició de la planta es féu en forma de pinta, amb tres cossos longitudinals adossats al nord, i dos cossos semisoterranis al sud.

38 Full volant anònim que porta el títol. “Dades històriques, estat actual i necessitats del Hospital de Caritat de Figueres” [1923]

39 AAHF, Escripura de compra.

40 Joan MARGARIT SERRADELL, “Hospital de Figueres” *Reconstrucción (1943)*, ed. Regiones Devastadas. AHG, Fons Junta Provincial de Beneficència, reg. 120. Memòria 1943.

Obrers durant els treballs de construcció. AMF, Fons Godoy.

Amb motiu de la col·locació de la primera pedra, el 8 de setembre de 1943⁴¹ l'alcalde emet un ban en el qual invita la ciutadania a celebrar l'esdeveniment⁴². Això fa que l'acte sigui seguit per nombrós públic.

Les obres avancen poc a poc i són el punt de mira i de conversa de molts figuerencs encuriosits que solien sovintejar una de les poques distraccions en el que era, aleshores, els afores de la ciutat. Al cap de deu anys, el 1953, l'edifici està a punt per ser utilitzat.

3.1 Proposta del servei del Plan Nacional Antituberculoso

Al mes de maig de 1949, les obres de l'Hospital estan força avançades i com que les noves instal·lacions tenen una capacitat i unes proporcions molt superiors a les que necessita la ciutat, la Junta ja fa un temps que està preocupada per les despeses que pot representar l'equipament i el manteniment de les seves dependències.

L'alcalde Joan Bonaterra Matas (1946-1953) rep una carta del director general de Sanitat, José Alberto Palanca y Martínez Fortún, en la qual li proposa establir el sanatori antituberculós de la província de Girona, que fins llavors ocupava un departament de l'Hospital Provincial de la capital, al nou hospital figuerenc. En

41 AHG, Fons Junta Provincial de Beneficència, reg. 120. Memòria 1943.

42 ACAE, HF, reg. 379.

Quiròfan i cuina de l'Hospital durant la dècada dels anys 1960. Arxiu particular J. M. Bernils.

la seva missiva ho justifica dient que *“ante la dificultad que puede representar su sostenimiento, con cargo a los fondos de su Corporación, tal vez les interesase destinarlo a sanatorio antituberculoso [...]”*. Això sí, *“reservando el mínimo de camas que pudiéramos convenir para las atenciones municipales de Figueras [...]”*⁴³

En un principi la Junta, en reunió de 24 de maig, accepta la proposta pel temor que la situació econòmica els portés a una incapacitat de gestió. Finalment, el mes de setembre de 1952, la Junta del Patronat envia un comunicat al governador civil segons el qual es considera que el nou edifici s'ha de destinar íntegrament a hospital i exposen les previsions d'ingressos per demostrar que podran mantenir-lo.

L'any 1953 s'intenta convèncer la Junta que faci la cessió del centre oferint-li la construcció d'un nou edifici adaptat a les necessitats hospitalàries reals de Figueres. Essent alcalde Joan Junyer de Bodallés, en la reunió de 23 de febrer de 1954, s'acorda cedir el terreny i edifici al Ministerio de la Gobernación i que aquest construeixi un nou hospital en els terrenys del camp de les Monges i que el termini no excedeixi els dos anys. Mentrestant, el Patronat no cediria la propietat de l'Hospital del camp de les Roques.

Finalment, com que aquest nou edifici no es va construir, i davant el convenciment de la impossibilitat de poder subvenir

43 ACAE, HF, reg. 379.

Vista aèria de la plaça Catalunya amb la segona església de Sant Baldiri. AMF, Fons Inés Jové.

els costos de funcionament, la Junta va cedir la meitat est de la construcció a Regiones Devastadas.

3.2 L'inici de l'atenció als malalts

Les monges Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül s'incorporen al nou hospital la primavera de 1956. S'ocupen de preparar adequadament les dependències: la capella, la cuina, l'aixovar i les estances, amb sis llits per a homes i sis per a dones, per tal que puguin rebre atencions de medicina general. El primer malalt ingressa el 20 de novembre d'aquell any. A partir d'aquell moment es reinicia el servei d'atenció als malalts pobres. De moment, però, alguns serveis, o bé per manca d'instrumental o per manca d'especialistes, els seguiran duent a terme els professionals de la Clínica Santa Creu. És així com l'any 1957⁴⁴ es paga la quantitat de 6.390 pessetes per 142 estades de malalts de cirurgia, a raó de 45 pessetes l'estada, i l'any següent s'ha de seguir mantenint el servei de cirurgia a la clínica privada, perquè encara no es troba degudament habilitat el quiròfan de la institució. Durant

aquest any es crea la figura de director dels serveis mèdics de l'Hospital, càrrec que recau en el metge internista Lluís Roquet Salellas (1916-2004).

En aquests moments (1957), tot i haver nombroses despeses extraordinàries per dotar de l'adient equipament el nou edifici, la situació econòmica de la institució està sanejada, ja que els ingressos doblen les despeses gràcies a les vendes i subhastes forestals de les finques rústiques del llegat Camps.

Encara que no se n'ha fet l'entrega oficial, l'any 1958, la Junta del Patronat pot disposar de l'ús de la major part de l'edifici, amb la qual cosa es constata, una vegada més, les excessives dimensions per a les necessitats que s'havien de cobrir i les limitades possibilitats econòmiques. Per aquest motiu, una part es destina a Centre Secundari d'Higiene Rural i a altres serveis que depenen de la Direcció General de Sanitat.

Serveis de farmàcia

Així com Bonaventura de Portolà va ser el darrer apotecari de l'antic Hospital, una vegada iniciada l'activitat del nou edifici (1956), la primera farmàcia a subministrar específics fou la Farmàcia Ferran. A partir de l'any següent són les diferents farmàcies figuerenques les proveïdores de l'establiment benèfic: la Bonmatí, la Deulofeu, la Martín, la Perxas, la Vidal, la de M. Vidal Fraxanet, o de la *Cruz Roja*, i la Xirau.

Amb la darrera ampliació (2007-2010), l'Hospital de Figueres disposa d'un servei de farmàcia capdavanter que garanteix una assistència farmacològica de qualitat als malalts ingressats i als pacients externs que requereixen medicació de prescripció i dispensació hospitalària. Està equipat amb la més moderna tecnologia, cosa que li permet un nivell de manipulació de fàrmacs que inclou la preparació de medicació estèril i de citostàtics. Actualment el servei està format per onze professionals.

La USAF⁴⁵ a l'Hospital

L'any 1960, el capità de la USAF (Unites States Air Force) William Andrews, de la base americana de Sanjurjo, Saragossa, contacta amb l'Hospital per tal de sol·licitar els seus serveis per als militars destinats a la base del Pení i les seves famílies residents a Figueres.

S'arriba a una entesa segons la qual la institució percebrà la quantitat de 5.000 pessetes mensuals, en concepte de serveis de quiròfan, dependències annexes, raigs X, dues habitacions, servei de neteja, calefacció i enllumenat.

L'acord es manté fins a l'any 1964, quan Thomas J. Michalowski, *Base Procurement Office*, de la base de Saragossa, demana la rescissió del contracte.

La figura de l'administrador

Segons els estatuts, exercia el càrrec d'administrador el secretari de l'Ajuntament. És així com Onofre Santaló Nualart ho va ser des del 25 de març de 1922 fins a l'inici de la Guerra Civil, i des de 1939 fins a l'1 de març de 1961.

Els honoraris que percep estan fixats en un 9 % dels ingressos de la institució però, l'any 1958, davant l'elevada quantitat d'ingressos produïts, en bona part, gràcies a les vendes i subhastes de les propietats forestals, s'estipula que rebrà una quantitat fixa, sotmesa als corresponents augments.

L'1 de març de 1961⁴⁶, essent alcalde Ramon Guardiola, Josep Ma. Bernils és nomenat dipositar administrador de l'Hospital, càrrec que exerceix fins al 27 de gener de 1987. En aquesta data, passa a ser secretari general i administrador de béns fins a l'any 1991.

3.3 Els primers serveis amb la Seguretat Social

Quan Ramon Guardiola s'incorpora a la presidència de la Junta, a la primera reunió que presideix, el dia 26 d'octubre de 1960, es procedeix a una important reorganització interna⁴⁷: l'adequació del sistema de comptabilitat; la regularització de "llibretes d'estalvi"; l'acotació de les funcions d'alguns serveis, i la puntualització de les obligacions de la superiora de la comunitat religiosa, a qui se li encomana que lliuri un comunicat mensual. A partir d'aquest moment, qualsevol persona interessada tindrà accés a la lectura de les actes de les reunions de la Junta del Patronat ja que sortiran publicades al setmanari *Ampurdán*.

A Ramon Guardiola i a la Junta del moment els tocà prendre dues decisions transcendents que afecten els interessos de la institució i de la ciutat: la demolició de l'antic hospital (1961) i la de l'església de Sant Baldiri (1963). L'enderrocament de l'església, si bé fou qüestionat per una part dels feligresos, va suposar la creació d'una magnífica plaça al centre de la ciutat.

L'any 1961 se signa un contracte amb l'Institut Nacional de Previsión per al servei de tocologia; així és com Antoni Salazar Chapela (1898-1980) esdevé el primer tocòleg de la sanitat pública a l'Hospital, tasca que finalitza el 1968, any de la seva jubilació.

Dissolta la Direcció General de Regiones Devastadas (1957), Guardiola segueix insistint per a l'entrega del nou edifici⁴⁸. Però ara les reclamacions les ha de dirigir a la Direcció General de Arquitectura y Urbanismo, que depèn del Ministerio de la Vivienda. De tant en tant, rep alguna promesa d'entrega, com l'efectuada el novembre de 1962 pel director general d'Arquitectura, Sr. García Lomas, en la visita realitzada a Figueres. Finalment, i després de quinze anys de finalització de les obres i onze i mig de funcionament, el dia 27 de maig de 1968

44 AHG, Fons Junta Provincial de Beneficència, reg. 121. Memòria, 1957.

45 ACAE, HF, reg. 369.

46 ACAE, HF, reg. 138.

47 ACAE, HF, reg. 138.

48 ACAE, HF, reg. 369.

es procedeix a l'acte d'entrega provisional⁴⁹ de l'edifici. Però no és fins a l'1 de desembre de 1979 que es pot inscriure en el Registre de la Propietat com a propietat municipal.

Durant l'any 1962 es registraren 733 ingressos de malalts, 118 dels quals eren en qualitat de pobres, amb un total de 12.003 estades (el doble de l'any anterior), 330 naixements (21, de pobres) i es practicaren 199 operacions. La proporció era per cada tres malalts ingressats un de beneficència. Atès l'elevat nombre de naixements i amb la intenció de disposar d'un dels recursos més avançats en el món de la neonatologia, es decideix l'adquisició d'una incubadora, la qual cosa significarà que l'Hospital de Figueres sigui l'únic centre que disposi d'aquest aparell fora de la capital de província.

Del món per un forat a la petita pantalla

Si al segle XIX la gent només es podia fer una idea del que existia mitjançant els firaires, que els traslladaven d'un lloc a l'altre amb el *Mundo Nuovo* i, pagant uns cèntims, accedien a la visió d'unes làmines de gravats estàtiques acompanyades d'explicacions orals, a través d'un forat, a la segona meitat del s. XX la gent tenia accés al món d'una manera molt més àmplia gràcies a la informació oferta a través d'una petita pantalla on es veien les imatges en moviment, la televisió.

Per les Fires i Festes de la Santa Creu de l'any 1963, té lloc un esdeveniment especial que suposarà que els malalts, els residents i la comunitat religiosa eixamplin la seva visió del món, ja que disposaran de la darrera innovació en comunicació visual del moment. La casa d'electrodomèstics TomFer⁵⁰, després del sorteig d'un televisor sense que aparegués cap guanyador, decideix regalar l'aparell, un Iberia de 19 polzades, a l'Hospital de Caritat de Figueres. El Sr. Ferrer, propietari de l'establiment, juntament a alguns membres de la Junta, en féu el lliurament.

49 ACAE, HF, reg. 140.

50 "Entrega de un televisor para el Hospital", *Ampurdán*, XXII.

El Centre Secundari d'Higiene Rural⁵¹

L'any 1967 la Direcció General de Sanidad sol·licita a l'alcalde i president de la Junta de l'Hospital l'ocupació d'una part de l'edifici per destinar-lo a Centre Secundari d'Higiene Rural. Fins llavors, l'esmentat centre es trobava al carrer de Vilallonga.

Després de posar-se d'acord el Ministerio de la Vivienda, la Direcció General de Arquitectura, la Junta i la Direcció General de Sanitat, a mitjan de 1968 el Centre Comarcal de Sanitat ocupa la planta baixa de l'ala est l'Hospital.

L'any 1980 aquest local va ser transferit a la Generalitat de Catalunya. Al cap de poc la Junta del Patronat, presidida per Eduard Puig, acorda sol·licitar la reversió d'aquelles estances a la institució amb la intenció d'ampliar les dependències hospitalàries i millorar les prestacions. Aleshores s'aconsegueix una entrega parcial, culminada el 1985.

L'any 1963 s'aprova la Llei de Bases de la Seguretat Social⁵², la qual entra en vigor l'any 1967. En aquesta llei es diferenciava entre salut pública i assistència sanitària i entre beneficència i seguretat social. Un dels avantatges assolits fou la gratuïtat de la prestació farmacèutica i l'ampliació de prestacions per incloure-hi l'hospitalització mèdica.

A la dècada dels 60 i 70 se sol·liciten subvencions a la Comisió Central de Coordinación Hospitalaria i a la Direcció General de Sanidad, ambdues adscrites al Ministerio de Gobernación, per a la reorganització de serveis de l'Hospital. D'aquesta manera, entre les aportacions institucionals i els ingressos que produeixen les finques, a les quals s'ha de sumar l'explotació de l'aparcament vigilat (1972) de l'antiga horta de l'Hospital, es pot adquirir mobiliari i millorar l'equipament quirúrgic i ginecològic.

51 ACAE, HF, reg. 369.

52 B.O.E. 30 Diciembre 1963, núm. 312, p. 18.181-90.

El quadre mèdic del moment⁵³ (1967) és el següent : Joaquim Vila metge cirurgià; Antoni Brusés metge cirurgià auxiliar; Lluís Roquet medicina interna; Adolfo del Río medicina auxiliar, i Antonio Salazar com a tocòleg.

L'any 1971 l'Hospital disposa de 74 llits⁵⁴, i el moviment fou de 16.582 estades, amb 846 malalts, 31 dels quals eren de beneficència, 572 de maternitat, 120 de cirurgia, 117 de medicina i 25 de geriatria.

3.4 Fent camí cap a la sanitat pública i la comarcalitat (1973-83)

Aquesta etapa coincideix amb importants canvis polítics a la societat espanyola. És quan es produeix la transició d'un règim autoritari a un de democràtic, amb la introducció d'importants canvis socials que afecten l'estructura sanitària de la sanitat pública i els establiments de beneficència.

L'any 1973, Pere Giró Brugués esdevé alcalde i es porta a terme el canvi preceptiu de presidència de la Junta del Patronat de l'Hospital. Des de la Junta es constata la situació de la institució benèfica, la qual, tot i disposar d'un dels edificis més importants de Catalunya, es troba infrautilitzat: l'afluència de pacients és mínima, si s'exceptuen les classes necessitades, i una part de l'establiment està destinat a residència per a gent gran. El 1976 s'estableix un nou conveni amb l'*Instituto Nacional de Previsión* gràcies al qual es manté l'especialitat de ginecologia i tocolgia, i s'introdueixen les de traumatologia i cirurgia general també per als assegurats de la Seguretat Social de la comarca. Al cap d'un any d'haver introduït els nous serveis, s'experimenta un creixement considerable d'usuaris i es pensa en una ampliació. S'adquireixen aparells per a un segon quiròfan, raigs X i equips per a diàlisi, que es posen en marxa ja a finals de 1977.

53 ACAE, HF, reg. 357.

54 Id.

Se subhasten diverses finques urbanes de Figueres propietat de la institució, qualificades de poc rendibles, i algunes de rústiques de Vila-sacra, Vilatenim i Vilafant i l'horta de Sant Llorenç de la Muga, per invertir-ne el producte en millores d'instrumental i per sufragar les despeses de la unitat de diàlisi.

També el 1977 les reformes empreses pel govern de l'Estat es materialitzen en la creació del Ministerio de Sanidad y Seguridad Social, i tot seguit, amb l'aprovació de la Constitució de 1978, s'acorda traspasar les competències en salut, planificació i serveis assistencials a les comunitats autònomes. El 10 d'abril de 1978 l'hospital signa el darrer conveni amb l'INP (just abans d'extingir-se l'organisme) pel qual s'augmenten els serveis concertats amb la Seguretat Social. En aquests moments es disposa de 96 llits.

“Em vaig trobar amb una institució que disposava d'un edifici magnífic però sense mitjans, que funcionava gràcies a l'esforç d'uns metges locals encapçalats pels doctors Lluís Roquet Salellas i Joaquim Vila Moner.

Entre els anys 1976 i 1978, la Junta va ser autoritzada per alienar part del patrimoni rebut per llegats, per destinar-lo a millorar els serveis. Va ser un pas molt important per començar la transformació d'aquest edifici com a hospital de referència de la comarca. L'any 1977 es va aconseguir signar un conveni amb l'INPi es va instal·lar la segona unitat de diàlisi de la província de Girona.

D'altra banda, una altra fita important va ser aconseguir l'alliberament total dels terrenys de l'antiga horta de l'Hospital, que permeteren el futur desenvolupament urbanístic”.

Pere Giró Brugués
(alcalde i president 1973-1979)

Després de la supressió de l'INP (1978), tota la gestió relacionada amb la salut a l'Estat Espanyol s'integrarà en una única entitat gestora, l'INSALUD. Es posen les bases per a un sistema de salut descentralitzat políticament. El 1981 s'executa el traspàs de competències d'assistència sanitària de la Seguretat Social a les Comunitats Autònomes, inclosa Catalunya.

La inestabilitat política del primer consistori figuerenc de la renovada democràcia fa que, en pocs anys, es produeixi una allau de canvis en la presidència del Patronat de l'Hospital; malgrat això, els alcaldes Josep M. Ametlla, Miquel Esteba Caireta i Eduard Puig, cadascun en el seu moment, faran les oportunes gestions per gaudir de més prestacions i aconseguir la classificació que millor s'ajusti a les seves capacitats i necessitats.

Així l'any 1979, amb Josep M. Ametlla, després d'haver elevat un informe a la Generalitat per aconseguir major projecció, s'aconsegueix que l'Hospital es catalogui com "Hospital pilot comarcal"⁵⁵.

Essent alcalde Miquel Esteba Caireta (1979 i 1980), es suggereix sigui classificat com a Hospital General Comarcal de Nivell I, en fase de millora cap al Nivell II i per tal d'assolir-lo es preveu la necessitat de disposar d'un servei mèdic de guàrdies que, en el futur, derivarà en el servei d'urgències⁵⁶. Així mateix, el gener de 1980, es decideix visitar l'Hospital de Granollers⁵⁷, per tal d'estudiar el seu funcionament i adaptar-lo a Figueres.

Amb Eduard Puig s'inicia el servei de rehabilitació (1981), i s'amplia el servei de diàlisi amb un segon torn. El maig de 1983 Josep Laporte, conseller de Sanitat, visita l'Hospital i manifesta la voluntat de reconvertir l'establiment en un hospital comarcal.

⁵⁵ ACAE, HF, reg. 141. Acta 5.VI.1979.

⁵⁶ ACAE, HF, reg. 141. Acta 11.X.1979. Segons RD 2082/78.

⁵⁷ Tot i l'antiguitat de la institució benèfica granollerina, la qual es remunta a 1328, l'any 1923 s'havia aixecat un edifici de nova planta amb una capacitat de 80 llits, i durant la dècada dels 70 s'havia ampliat considerablement amb un nou pavelló, essent la darrera ampliació la de l'any 1978.

“Presidir la Junta de l'Hospital de Figueres, responsabilitat que va lligada al càrrec d'alcalde, és una de les majors satisfaccions que he pogut tenir com a figuerenc, tant per la importància i antiguitat de la institució com per la seva funció al servei dels més desvalguts durant gairebé set-cents anys.

Durant la meua gestió es va ampliar el servei de nefrologia i diàlisi, es va reorganitzar el patronat, es va urbanitzar i construir el pàrquing de l'horta de l'Hospital, avui plaça Catalunya i se sol·licità l'acreditació per a subscriure concerts amb el sistema públic a fi de que l'Hospital passés a ser un centre de la xarxa hospitalària de Catalunya”.

Eduard Puig Vayreda
(alcalde i president, 1980-1983)

3.5 La Unitat de Diàlisi

A la dècada dels 70, tots els pacients de les comarques gironines afectes a la sanitat pública que patien deficiències renals es veien en la necessitat d'assistir periòdicament a les sessions de diàlisi a la Clínica Girona, amb servei des del 1974. Fora de les capitals de província, Figueres va ser la primera ciutat a disposar d'aquest servei a Catalunya.

La gènesi cal cercar-la en dues accions paral·leles: per una part, la voluntat de l'alcalde i president de la Junta del Patronat, Pere Giró, de potenciar l'Hospital, i de l'altra les gestions personals fetes a Madrid per Joan Padró Aiguaviva (1920-1988), un pacient afectat d'insuficiència renal que ingressà com a malalt a l'hospital figuerenc i en va esdevenir conserge al cap d'un temps, i que va viure a les mateixes instal·lacions hospitalàries fins a la seva mort.

Gràcies a aquesta suma d'esforços, el desembre de 1976 s'acorda introduir el servei de diàlisi. En el decurs de 1977 es porten a terme les obres d'adequació i s'adquireix l'equip. I és

durant el mes de desembre⁵⁸ quan té lloc la primera sessió, gràcies a un principi d'acord que finalitzaria amb la signatura d'un conveni entre l'Hospital i l'Institut Nacional de Previsió per tractar els pacients de la Seguretat Social.

Amb la posada en funcionament de l'edifici d'ampliació inaugurat el 2010, el Servei de Nefrologia de l'Hospital de Figueres gairebé va doblar la seva superfície, ja que va passar de 480 m² a 900 m². Amb aquest increment d'espai el servei està en condicions d'atendre la patologia nefrològica de la comarca amb molt millors condicions de qualitat i confort. Els seus equips li permeten dur a terme els tractaments substitutius de la funció renal, com són l'hemodiàlisi, la diàlisi peritoneal i l'estudi previ al transplantament renal.

3.6 El servei d'Urgències

A finals de 1979, essent president de la institució benèfica Miquel Esteba Caireta (1931-2011), s'estableix una col·laboració amb l'Exèrcit mitjançant la qual els soldats metges que complien el servei militar al castell de Sant Ferran podien cobrir el "servei mèdic de guàrdia". Aquest pretenia ser un incipient servei d'urgències, però estava molt lluny de la realitat per la precarietat de mitjans, tot i que la voluntat dels joves per atendre els pacients compensava la manca d'aparellatge i d'específics.

L'any 1980 l'Hospital sent la necessitat de crear un servei d'urgències, tot i que fins al mes de març de 1981 no es contracta el primer metge. Progressivament s'aniran incrementant els professionals. L'estança inicial destinada a donar aquest servei es trobava a la planta baixa i només disposava de dues lliteres i un sol metge.

Encara que es pot assegurar que les seves instal·lacions han estat subjectes a obres des de la seva creació, cal assenyalar dos moments fonamentals en l'evolució d'aquest servei. El

⁵⁸ ACAE-HF, reg. 141. *Llibre d'Actes*, 1973-1980, Acta 12.XII.1977: es comunica als membres de la Junta la imminent posada en funcionament del servei.

primer correspon a l'ampliació del servei de l'any 1996, en què passa a disposar de 24 punts d'atenció. I el segon es produeix amb el trasllat al nou edifici d'ampliació de l'Hospital, inaugurat el 2010. En el nou emplaçament es dobla la superfície que tenia fins al moment, és a dir, arriba als 42 punts d'atenció de què disposa actualment, que són ampliables en cas d'emergència, i es dota d'unes condicions òptimes tant per als pacients com per als professionals que hi treballen. Aquest conjunt de millores representen un valor afegit que incideix en la qualitat de les prestacions.

La capella de l'Hospital

A la capella, situada a la planta baixa, s'hi celebraven les cerimònies religioses de la institució, però l'any 1967 va esdevenir el lloc de culte del nou barri del Bon Pastor. Per aquest motiu, l'any 1968 s'acorda nomenar vocal de la Junta Mn. Jesús Franco, en qualitat de "párroco de la demarcación territorial", a la qual pertany l'edifici. Mn. Franco ha format part de la Junta del Patronat de l'Hospital durant un període de quaranta-quatre anys. La capella està oberta com a lloc de reflexió i pregària personal i, un dia a la setmana, s'hi celebra l'Eucaristia.

4. D'Hospital de Caritat a Hospital Comarcal

L'any 1979, amb l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya, la Generalitat comença a rebre algunes competències en matèria de sanitat, el traspàs més important de les quals es produiria l'any 1981. En aquell moment, a Catalunya, escassament un 34% de llits hospitalaris era de titularitat pública, mentre que a la resta de l'Estat espanyol aquest nombre superava el 70%. Aquest dèficit s'havia cobert històricament gràcies al desenvolupament de centres de caràcter bàsicament benèfic, molts d'ells de característiques similars a l'Hospital de Figueres.

En aquesta situació, el Departament de Sanitat i Seguretat Social elabora el Mapa Sanitari, que seria aprovat el 1984, constituït pels diferents dispositius assistencials existents –entre ells l’Hospital de Figueres– d’acord a criteris tècnics de planificació i criteris polítics, lligats al reequilibri territorial i a la potenciació de l’estructura comarcal, de llarga tradició a Catalunya.

La situació dels recursos hospitalaris a Catalunya, doncs, planteja la necessitat de comptar amb totes les infraestructures existents, públiques i privades, d’una forma continuada i estable, per tal de garantir, en tot moment, aquest tipus d’assistència. En aquest sentit, el novembre de 1981 es publica una ordre de regulació de l’acció concertada que permetrà prestar, des de la Generalitat, els serveis d’assistència sanitària que, fins a aquell moment, havien estat contractats des de l’Estat. Així es garanteix la prestació de serveis hospitalaris mitjançant convenis que s’estableixen amb centres de titularitat aliena a la Seguretat Social, públics o privats. Aquests centres complementaran els recursos sanitaris i assistencials públics.

El mateix mes de novembre de 1981 es publica l’Ordre d’acreditació que establirà els requisits estructurals, de funcionament i qualitat que hauran de complir els centres concertats per la Generalitat.

Aquest model sanitari, que aposta per la utilització de les infraestructures hospitalàries existents, esdevindrà cabdal per al desenvolupament de l’Hospital de Figueres. Així, en una visita del Patronat al director general d’Assistència Sanitària de la Generalitat de Catalunya, Xavier Trias, el 16 de novembre de 1983, aquest manifesta la seva voluntat d’afavorir el desenvolupament del centre i recomana iniciar les passes necessàries per tal d’assolir l’acreditació de l’Hospital de Figueres.

A la sessió de la Junta de Patronat de 19 de desembre de 1983, presidida per Marià Lorca (1983-1995), s’acorda la contracta-

Obres d’ampliació de l’àrea quirúrgica.

ció d’un director executiu, càrrec que ocuparà el doctor Carles Ponsatí. Aquest s’incorpora l’1 de gener de 1984⁵⁹, i s’ocupa de posar els fonaments per tal que l’Hospital de Figueres assolís l’acreditació de la Generalitat com a hospital d’aguts. En aquell moment es disposava només dels serveis de radiologia i diàlisi. Calgué organitzar les àrees d’hospitalització, consultes externes, urgències, els serveis centrals de suport i tota la resta de serveis mèdics i quirúrgics.

Progressivament l’hospital, que fins ara havia estat funcionant com a centre geriàtric, amb una petita activitat quirúrgica

59 AAHF, *Llibre d’Actes*.

gica a càrrec dels metges de l’Institut Català de la Salut, es converteix en un centre jerarquitzat que prestarà assistència amb els seus propis facultatius. Els residents de geriatria seran traslladats a centres específics.

Finalment, l’Hospital de Figueres, el dia 6 de juliol de 1984, rep el certificat d’acreditació⁶⁰ de la Direcció General d’Ordenació i Planificació Sanitària del Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya.

Tot i aconseguir importants fites assistencials, la gestió organitzativa i econòmica de l’Hospital esdevé cada vegada més complexa i la Junta de Patronat, el 19 de setembre de 1984, acorda la creació de la figura d’un gerent

L’any 1985 es crea la Xarxa Hospitalària d’Utilització Pública (XHUP)⁶¹, de la qual l’Hospital de Figueres formarà part des de l’inici. La XHUP integrarà aquells centres concertats, de diverses titularitats jurídiques, reconeguts d’utilitat pública, amb la finalitat de prestar assistència hospitalària als beneficiaris de la Seguretat Social.

Aquell mateix any l’ospital recupera la part de l’ala est que en el seu moment havia estat cedida al Centre Secundari d’Higiene Rural i que en aquell moment utilitzava el Servei de Promoció de la Salut de la Generalitat de Catalunya.

Amb la intenció d’oferir més i millors serveis, a principis de 1986, la Junta del Patronat encarrega un pla director per dur a terme obres d’ampliació i reforma de l’Hospital. El pla preveu augmentar la superfície en uns 8.000 m², la qual cosa suposa un increment de més del doble de la superfície construïda, que passarà de 5.900 m² a 14.000 m². Les obres es programen en tres fases, la primera de les quals comença el 1987 amb la construcció d’algunes àrees d’instal·lacions, la reforma del servei d’urgències, les consultes externes i un nou servei de diàlisi.

60 ACAE, HF, reg. 364-365.

61 Decret 202/1985, de 15 de juliol, de creació de la Xarxa Hospitalària d’Utilització Pública.

Fundació Hospital de Figueres. Els Estatuts

El 13 de juny de 1984, la Junta aprova els Estatuts de la Fundació Privada Hospital de Figueres per adaptar-se a la Llei 1/1982, de 3 de març, de fundacions privades de Catalunya, i el 9 d’agost se sol·licita la inscripció al Registre de Fundacions de la Generalitat de Catalunya, que és autoritzada pel Departament de Justícia el 24 d’octubre del mateix any. L’acta de protocol·lització se signa a Figueres, davant del notari Fernando Arroyo del Corral, el dia 25 de gener de 1985. La Junta de Patronat queda formada per set membres: el president, que serà l’alcalde de la població, Marià Lorca; dos regidors, Jaume Vilallonga i Jordi Canet; dos ciutadans també elegits per la corporació municipal, Josep Salleras i Antoni Calvó, i dos eclesiàstics, un elegit pels eclesiàstics de la població, que va recaure en Mn. Lluís Plana, i l’altre, el rector de la parròquia del Bon Pastor, Mn. Jesús Franco. Aquesta Junta es pot ampliar amb representants de les poblacions de la comarca o altres persones d’interès.

La Fundació es va regir segons els Estatuts de 1985 fins a l’any 1995, en què es varen haver de modificar per adaptar-los a la nova Llei 30/1994, de 24 de novembre, de fundacions i d’incentius fiscals a la participació privada en activitats d’interès general.

Durant el període 1992-1994, la institució rebrà del Departament de Sanitat i Seguretat Social un import de 800 milions de pessetes per dur a terme el Pla Director. L’any 1992 s’inicien les obres d’ampliació corresponents a la segona fase del pla, per les quals es prescindeix de la zona enjardinada del davant de l’entrada principal, que es destinarà a zona quirúrgica i obstètrica i a laboratoris. La finalització d’aquestes obres coincideix amb els cinquanta anys de la col·locació de la primera

pedra de l'edifici. Per celebrar l'efemèride s'edita la monografia *Hospital de Figueres, 680 anys d'Història*, escrita per Josep Ma. Bernils, i s'encarrega un quadre a l'artista Josep Ministral, que serà el *leitmotiv* de la portada del llibre i de la memòria de l'any.

Amb la finalització de la segona fase del Pla Director, l'Hospital de Figueres es consolida com a hospital comarcal de la XHUP de Catalunya.

“El gran salt qualitatiu”

“El fet d’haver presidit el Patronat de l’Hospital de Figueres de 1983 a 1995, en qualitat d’alcalde de la ciutat, va ser per a mi, a títol personal, una experiència gratificant en la qual vaig poder sublimar, en part, la meua vocació frustrada de metge i, a nivell institucional, un orgull haver tingut l’oportunitat, realment històrica, de liderar el gran salt qualitatiu que va suposar la reconversió de l’antic Hospital de la Caritat en el nou Hospital Comarcal, plenament integrat en la Xarxa Hospitalària d’Utilització Pública de Catalunya.

Una fita que va fer possible el procés d’ampliació, modernització i renovació de totes les instal·lacions i els serveis dels nostre hospital, que ha donat peu a la millora de la qualitat assistencial de la nostra ciutat i comarca.

Per descomptat, res de tot això no hauria estat factible sense la col·laboració dels membres de la Junta del Patronat, l’esforç de l’estructura directiva que es va posar en marxa, la professionalitat dels serveis mèdics i la dedicació altruïsta de les germanes de la Caritat en la seva tasca d’infermeres. Tots plegats, esperonats per la il·lusió compartida de donar a Figueres i l’Alt Empordà l’assistència sanitària que es mereix la nostra gent”.

Marià Lorca Bard
(alcalde i president, 1983-1995)

Salvador Dalí (1904-1989). Un pacient excepcional

Després de la mort de Gala (Elena Dimitreivna Diakonova, 1894-1982), la salut del pintor empordanès va anar empitjorant. El 31 d'agost de 1984, però, té lloc un incident que resultarà decisiu per a la seva salut i per decidir el seu futur i definitiu lloc de residència: l'incendi al castell de Púbol.

Després de les cures practicades a la Clínica Nostra Senyora del Pilar de Barcelona, el mestre es trasllada a viure a l'antiga Torre Gorgot, batejada com a Torre Galatea. És llavors quan l'alcalde, Marià Lorca, president de la Fundació de l'Hospital, sol·licita a la institució que sigui el seu l'equip mèdic el qui es faci càrrec de l'assistència i control de la salut del pintor, assumpte que es tracta i s'aprova a la reunió de Junta del 17 d'octubre de 1984.⁶²

S'inicia d'aquesta manera un seguiment facultatiu des de la proximitat, amb revisions periòdiques i visites a Torre Galatea. Inicialment la tasca s'assigna als doctors Carles Ponsatí i Ramon Sans, que comptaran amb el consell del catedràtic de l'Hospital Clínic de Barcelona, Joan García Sanmiguel.

Finalment, el dia 18 de gener de 1989 tindrà lloc el darrer ingrés, que acabaria amb la defunció del pintor el dia 23, a un quart d'onze, quan, segons havia pronosticat Artur Caminada, “la lluna començà a minvar”. El comunicat mèdic el signaven els doctors del Servei de Medicina Interna de l'Hospital, Carles Ponsatí, Marc Cuxart, Francesc Pujol, Carme Sala, Miquel Sala, Ramon Sans, i el metge forense del jutjat de Figueres, Narcís Bardalet, que va ser qui el va embalsamar.

Els dies previs a l'òbit foren viscuts per tots els membres de l'Hospital com una voràgine, amb una aglomeració de successos i gent -autoritats, periodistes i curiosos- que ha perdurat en la memòria dels qui la visqueren.

62 AAHF, *Llibre d'Actes*.

Exterior de l'Hospital i del Centre Sociosanitari Bernat Jaume.

5. Cap a una nova identitat corporativa: la Fundació Salut Empordà

L'any 1995, Joan Armangué assoleix l'alcaldia de Figueres i esdevé el nou president de la Fundació. Amb una voluntat de consolidació de les fites aconseguides, segueix l'esforç inversor, ara destinat a la modernització i millora de la qualitat assistencial. En aquests moments, es dona feina directa a 365 persones.

L'any 1996 s'amplia novament el servei d'urgències que assumirà l'activitat del Servei Ordinari d'Urgències de l'ambulatori de la ciutat.

L'any 1997, s'inicia la tercera i última fase d'ampliació del centre prevista en el Pla Director iniciat el 1987, que contempla la

reforma de l'ala oest i una part del cos central de l'edifici. A la finalització del Pla Director, el centre disposa d'aproximadament 14.000 m² distribuïts en quatre plantes.

Durant els anys 1998-2000 l'Hospital de Figueres segueix desenvolupant nous serveis centrant-se amb els aspectes de qualitat i amb una atenció especial a la docència i a l'activitat científica.

De manera progressiva, l'Hospital de Figueres d'acord amb les inquietuds del sector en la línia de la continuïtat assistencial i l'eficiència, s'orienta cap a una diversificació de serveis que inclourà l'atenció primària de salut i l'atenció sociosanitària.

5.1 L'Àrea Bàsica de Salut de l'Escala

Podríem situar els inicis de la gestió de l'atenció primària per part de la Fundació l'any 1994, amb un acord amb l'Institut Català de la Salut per a la provisió de serveis de pediatria a l'Àrea Bàsica de Salut (ABS) Roses, reforçat amb diversos encàrrecs del Servei Català de la Salut (SCS); la gestió del Programa d'Atenció a la Dona a la comarca de l'Alt Empordà, l'any 1996; la provisió de serveis de pediatria a l'Escala, l'any 1998, i, finalment, el servei assistencial a la població desplaçada, l'estiu

Consulta mèdica del CAP Moisès Broggi de l'Escala.

de l'any 2000, a les localitats de l'Escala i Sant Pere Pescador. Tot aquest procés culmina el 15 de desembre de 2000 amb l'obertura dels serveis d'atenció primària de l'ABS l'Escala.

La tardor de 2000, el Servei Català de la Salut treu a concurs la gestió dels serveis d'atenció primària de l'ABS l'Escala. L'Hospital de Figueres en resultarà l'adjudicatari.

L'ABS inclou els municipis de l'Escala, Albons, l'Armentera, Bellcaire, Sant Pere Pescador, Torroella de Fluvià, Ventalló, Viladamat i Vilamacolum.

Inicialment les instal·lacions del Centre d'Atenció Primària (CAP) se situen a les dependències de la Casa del Mar de l'Escala i s'utilitzen també els consultoris dels municipis inclosos a l'ABS.

El 2004, s'inauguraren les noves instal·lacions del Centre d'Atenció Primària de l'Escala, batejat amb el nom de Dr. Moisès Broggi (1908-2012) pels vincles d'aquest famós metge amb la vila. Les instal·lacions canviaren notablement, ja que es va passar d'ocupar una superfície de 400 m² a la Casa del Mar a 1.022 m², distribuïts en dues plantes, en el nou equipament ubicat al carrer Salvador Jué i Pujolar. Els recursos humans estaven constituïts per un equip de 32 persones.

5.2 El Centre Sociosanitari Bernat Jaume

La comarca de l'Alt Empordà no disposava de cap centre orientat a l'atenció del malalt convallescent o crònic, tot sovint afectat per diverses patologies. Davant d'aquesta necessitat, l'any 1996, la Fundació Hospital de Figueres, sota la presidència de Joan Armangué, encarrega un estudi per valorar la viabilitat d'un centre sociosanitari per a la comarca de l'Alt Empordà.

Amb la convicció que un centre d'aquestes característiques no només prestaria uns serveis molt necessaris a l'Alt Empor-

Entrada del Centre Sociosanitari Bernat Jaume.

dà, sinó que a més donaria continuïtat als serveis propis de l'Hospital i els faria més eficients, s'aprova la construcció del centre sociosanitari.

Es projecta un modern edifici de 9.080 m², que, amb un pressupost a càrrec de la Fundació de prop de nou milions d'euros, es bastiria en uns terrenys situats al carrer Joaquim Cusí Furtunet, cedits gratuïtament per l'Ajuntament.

Així, el 15 de desembre de l'any 2000 es va procedir a la col·locació de la primera pedra. Les obres s'iniciaren el febrer del 2001, i el mes d'octubre de 2002 es varen posar en funcionament els serveis ubicats a la planta baixa, amb vint places d'hospital de dia, i a la planta primera, amb vint llits de convallescència i cures pal·liatives, i vint més de llarga estada. La inauguració oficial, l'1 de desembre, va anar a càrrec del conseller de Sanitat, Sr. Xavier Pomés. Finalment, el mes d'octubre

de 2003, varen finalitzar les obres i la dotació d'equipaments de la segona i tercera plantes de l'edifici.

Amb la intenció d'honorar els promotors de la institució més antiga de Figueres, es batejà el nou centre amb el nom de Bernat Jaume.

Una vegada en servei totes les dependències, en un edifici de cinc plantes, les línies d'atenció sociosanitària són les següents: serveis d'internament per a malalts de llarga estada, convallescència i cures pal·liatives, serveis d'hospital de dia i consultes externes, així com serveis de suport a l'hospital d'aguts i a l'atenció domiciliària.

Amb aquest servei, l'Hospital de Figueres establia les tres línies de treball que romanen en l'actualitat: atenció especialitzada (Hospital d'Aguts), atenció primària (Àrea Bàsica de Salut l'Escala) i atenció sociosanitària (Centre Bernat Jaume).

5.3 Consolidació de les tres línies assistencials

El 3 d'octubre de 2003, per tal d'adaptar-se a la nova realitat que incorpora la provisió de serveis en dues línies noves, l'atenció primària i l'atenció sociosanitària, que complementen els serveis hospitalaris, la Junta de Patronat aprova una modificació dels Estatuts que contempla un increment del nombre de patrons. A partir d'ara, la Junta del Patronat estarà constituïda per l'alcalde president, un vicepresident (el presi-

Una habitació de l'Hospital.

“Em sento molt orgullós dels meus anys com a president del Patronat per haver contribuït a millorar les polítiques de salut i del benestar dels figuerencs i empordanesos, amb obres com la construcció del Centre Sociosanitari Bernat Jaume i la reforma i ampliació de l'Hospital, així com la incorporació de nous serveis: la creació de l'Hospital de Dia Oncològic i la posada en funcionament de la ressonància magnètica, entre altres, varen fer possible que cada any es fessin milers de sessions a Figueres a centenars de pacients, amb la qual cosa s'evitaren molts desplaçaments a Girona o Barcelona. També, destacar la gestió de l'ABS de l'Escala dins un model integral i comarcal. Finalment, l'assoliment dels alts nivells de qualitat en la prestació dels serveis de salut ha estat possible gràcies al capital humà, els treballadors i professionals, que considero el valor més important de la Fundació Salut Empordà”.

Joan Armangué Ribas
(alcalde i president 1995-2007)

dent del Consell Comarcal de l'Alt Empordà), un secretari i onze vocals (en relació als anteriors Estatuts, s'ha incrementat el nombre de patrons en cinc, amb caràcter vitalici i amb la intenció de permere una estabilitat davant els canvis polítics i administratius).

L'any 2005 s'elabora el Pla Estratègic 2005-2008, en el qual participen 250 persones, entre professionals, ciutadans, autoritats de la comarca i responsables sanitaris. Aquest Pla Estratègic contempla una important ampliació i reforma de l'estructura hospitalària.

Durant l'any 2006, en consonància amb la nova realitat assistencial, i per tal de remarcar la relació de la institució amb la comarca, la Junta de Patronat aprova una nova identitat corporativa i una modificació de la denominació de Fundació Hos-

“Els cinc anys llargs en què vaig tenir l'honor de presidir la Fundació Salut Empordà van venir marcats inevitablement per l'evolució econòmica del nostre país. Després d'una dècada prodigiosa, amb taxes de creixement insòlites que ens van donar la sensació de país de nous rics, vam entrar

en un període recessiu del qual en part encara no n'hem sortit. A la Fundació, en conseqüència, el primer bienni va mantenir la inèrcia expansiva en l'ampliació d'instal·lacions i projecció de serveis. A partir de l'any 2009, en canvi, garantir la sostenibilitat financera de la institució, així com redimensionar les seves expectatives de creixement van ser les prioritats. Crec honestament que els objectius es van assolir i que, en general, la qualitat assistencial es va garantir en tot moment. Inevitablement, la quadratura del cercle entre els ajustos i la sostenibilitat dels serveis només es podia fer a costa dels professionals, que van carregar a les seves esquenes el compromís de tirar endavant la institució amb menors recursos. Aquests és un esforç reversible, que ha de tenir límit en el temps! De la meua experiència, finalment, només en voldria destacar, amb orgull, que afortunadament el món de la sanitat a Catalunya, com a testimoni la FSE, és exemplar per la seva qualitat assistencial i, encara més, si cap, per la seva excel·lència i professionalitat en la gestió. Per uns anys, vaig tenir el plaer de ser-ne testimoni i coparticip”.

Santi Vila Vicente
(alcalde i president, 2007-2013)

pital de Figueres, Fundació Privada, per la de Fundació Salut Empordà, que va acompanyada d'un nou logotip com a imatge corporativa, que elaborarà l'equip de dissenyadors de Jaume Terradas, amb *“un sol amb les fulles de l'olivera de l'Empordà”*.

El dia 25 de juliol de 2006 té lloc la signatura del conveni entre el Departament de Salut, el Servei Català de la Salut i la Fundació, segons el qual s'aprova el Pla d'Inversions (2007-2010), de reforma i ampliació de l'Hospital, contemplat al Pla Estratègic

2005-2008, per a la millora de les seves instal·lacions, amb un finançament de 18,55 milions d'euros, xifra que constituirà la dotació econòmica més important de la història de la institució.

El nou edifici que es construirà, d'una superfície d'aproximadament 7.000 m², representa un increment de més del 40% més de la superfície disponible de l'Hospital d'Aguts, que en aquells moments era d'aproximadament 16.000 m², i s'ubicarà en uns terrenys de 18.277 m² cedits per l'Ajuntament de Figueres, annexos a l'ala est de l'Hospital.

5.4 L'ampliació esdevé realitat

L'edifici d'ampliació contemplat en el Pla d'Inversions 2007-2010 fou inaugurat el 18 d'abril de 2010 sota la presidència del nou alcalde i president, Santi Vila.

Aquesta nova infraestructura representa un increment d'aproximadament 7.000 m² de superfície, interconnectats amb l'edifici central, distribuïts en tres plantes: a la planta baixa s'instal·len Nefrologia, Hemodiàlisi, l'Hospital de Dia i la Unitat de Proves Diagnòstiques; a la planta -1, Urgències

... Servei de Laboratori ubicat a l'edifici d'ampliació.

i Extraccions, i a la -2, laboratoris, Farmàcia i els serveis de manteniment i magatzem central.

Amb la finalitat d'“assolir un alt nivell de confiança del ciutadà mitjançant la qualitat assistencial, el compromís dels professionals i una gestió eficient” s'elabora un nou pla estratègic en el qual participen més de 100 persones vinculades a la Fundació. Aquest pla pretén reorientar els serveis assistencials al ciutadà, reforçant els aspectes de qualitat i eficiència, amb instruments estratègics cabdals com, per exemple, un nou sistema d'informació.

La crisi econòmica, iniciada el 2008, afecta significativament el sector sanitari a partir del 2010. Durant l'exercici de l'any 2011, la Fundació forçosament ha d'aplicar una política de contenció, que es tradueix en els corresponents ajustos pressupostaris. Tanmateix s'acaben les obres de remodelació de l'Hospital, que afecten més de 5.000 m², i així, durant els exercicis 2011 i 2012, es posen en funcionament diverses remodelacions a l'Hospital, les més importants de les quals afectaran el bloc quirúrgic, la unitat de cirurgia sense ingrés, radiologia i els espais de suport per a activitat docents, científiques i socials.

... Un passadís de l'edifici d'ampliació.

“Presidir la Fundació que gestiona una institució cabdal per a la ciutat i la comarca genera, evidentment, una gran responsabilitat, que visc amb orgull i amb molt respecte. Vivim un moment complex pel que fa a la disponibilitat de recursos i, per afrontar tot això, crec que la persistència i l'eficiència en el comandament dels equipaments públics és fonamental per tirar-los endavant.

M'enorgulleix pensar que Figueres disposa d'un hospital que al llarg de la seva dilatada història no ha deixat de donar servei als empordanesos. Amb la complicitat de tots els patrons que conformem la Fundació Salut Empordà, a qui també vull felicitar, i amb la diligència de la direcció de la institució, crec que serem capaços de trobar fórmules de continuïtat en l'excel·lència en la prestació de serveis als nostres usuaris i el menor perjudici en les condicions de treball i acollida al nostre gran equip de metges, infermeres, zeladors, administratius i altres membres del personal hospitalari. Som un equip fort -set segles d'història ens avalen- i tirarem endavant. Moltes felicitats a totes i tots per fer-ho possible”.

Marta Felip Torres
(alcaldesa i presidenta, 2013)

És així com la Fundació Salut Empordà –amb més de 800 professionals que, amb el seu esforç de cada dia, fan possible una assistència de qualitat– es constitueix com una organització sanitària integrada que té com a àrea d'influència la comarca de l'Alt Empordà, formada per 68 municipis i amb una població total de 141.517⁶³ persones, 45.262⁶⁴ de les quals corresponen a Figueres, la capital.

63 IDESCAT, 2012 <http://www.idescat.cat>.
64 Id. Anterior.

Llegats i donatius

Ha estat una constant al llarg de la història que les institucions benèfiques rebessin donatius i llegats atorgats pels ciutadans. L'Hospital de Caritat de Figueres no és cap excepció d'aquesta regla, i si els seus orígens són deguts a aquest esperit altruista, aquesta dinàmica es va repetint en el decurs dels segles.

Durant el s. XX, no obstant, es produeixen situacions que obliguen a recavar unes actituds de generositat més generalitzades. Així als anys 20, la junta de l'hospital, davant el dèficit econòmic que pateix la institució en el darrer llustre, fa una crida per conscienciar els figuerencs mitjançant un ban on s'especifiquen les imminents necessitats a cobrir (com la instal·lació de calefacció, l'ampliació d'habitacions per a malalts, la necessitat de disposar de més d'una sala de cures o d'una instal·lació model per a fer bugades) i com a reclam, s'adjunta una relació de donatius importants ingressats des de l'any 1911 fins a 1922; per reblar l'efecte s'inclou el següent paràgraf "TOT BON CIUTADÀ AL DISPOSAR DE SOS BENS EN ACTE DE DARRERA VOLUNTAT, DEU CONTRIBUIR AMB UNA DEIXA PER AL NOSTRE HISTÓRIC ESTABLIMENT BENÉFIC".

L'any 1927, Ramon Bassols (1879-1928), alcalde i president de la Junta del Patronat, veient que aquesta no podia assumir la construcció d'un nou hospital tot i disposar d'un solar destinat a aquesta finalitat, essent testimoni de les deficiències existents a les instal·lacions de l'actual i tenint en compte que les rendes que obtenia eren escasses, va fer una crida a la corporació municipal i a diverses associacions locals, laiques i religioses. La resposta ciutadana va ser unànime, iniciant-se una recaptació que s'anomenaria "Pro Hospital" de la que es va obtenir la quantitat de 35.098,30 pessetes.

Comptant també amb col·laboracions desinteressades d'industrials figuerencs, es varen poder dur a terme nombroses reformes a l'edifici sota la direcció de l'arquitecte Pelayo Martínez: es dotà de calefacció la sala de medicina i cirurgia i altres de-

pendències (el tinent d'alcalde Antoni Miás aportà el material), s'edificaren noves sales d'operacions, de cura i d'asèpsia costejades pels germans Joan i Josep Salleras, i la instal·lació de les sales generals de medicina per homes i dones es costejaren amb les herències de Teresa Puig Valentí i Joaquina de Traver Puig. El mes de maig de 1930 va tenir lloc la "Semana del Hospital", uns dies de portes obertes per tal que els figuerencs poguessin veure les millores en les instal·lacions.

A banda d'aquestes activitats puntuals destinades a actuacions concretes, al llarg de la història ha existit un degoteig continuat de donatius procedents de particulars nominats i anònims, d'associacions, de professionals i d'empresaris, entre d'altres. Lògicament la universalització de l'assistència sanitària ha comportat un cert canvi en els hàbits dels ciutadans, i es pot dir que els actes de donació i els llegats, si bé segueixen essent constants, no són tant habituals com temps enrere.

La comunitat religiosa: les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül

L'any 1956, amb la intenció de preparar les instal·lacions per a l'imminent ingrés de malalts al nou hospital, la Junta es posa en contacte amb la comunitat de Carmelites, que ja n'havia tingut cura des que la germana Joaquina de Mas i de Vedruna signà el conveni amb l'alcalde i president de la Junta, José Mateo de Urrutia, el 17 de març de 1850⁶⁵, fins a la Guerra Civil. Lamentablement, com que aquesta comunitat no disposava en aquells moments de suficients germanes per destinar a aquests quefers, contactaren amb les religioses Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül, una comunitat de vida activa els membres de la qual renoven els vots cada any i esmercen els seus esforços a servir els desvalguts i a assistir els malalts.

A Figueres hi havia dos centres que gaudien de les atencions dels membres d'aquesta darrera congregació: l'Asil Vilallonga i el Col·legi de Sant Vicenç de Paül (aquest últim enderrocat l'any 2005). La Junta de l'Hospital arriba a un acord i el dia 22 de març de 1956 se signa el contracte, en el qual es concreten els

65 ACAE, HF, reg. 379.

serveis de la superiora i cinc germanes, amb la possibilitat que puguin ser-ne més, i s'estipula la quantitat que es percebrà, que serà de 200 pessetes mensuals.

Les primeres a arribar, el dia 16 d'abril de 1956, foren la superiora de la comunitat, sor Dolores Landa Altuna, i les germanes sor Ramona Garciandía Jaca i sor María Herrerías Sánchez. Al setembre s'incorporaren sor Misericordia Merino Fernández (que substitueix Ramona Garciandía) i sor María José Sabé Sabé; al mes d'octubre ho fa sor Concepció Farré Oró i al novembre, sor María Cedazo Negrodo. Temporalment s'instal·laren a l'Asil Vilallonga. Al mes d'agost ja vivien a l'hospital i anaven equipant les diferents dependències -la cuina amb els estris necessaris, les habitacions amb el mobiliari i l'aixovar corresponent, i les sales de cures amb l'instrumental adient- perquè estigués tot a punt per a l'arribada del primer malalt, que va tenir lloc el dia 20 de novembre de 1956⁶⁶.

La superiora esdevé, també, tesorera, encarregada de cobrar als ingressats de pagament i de recaptar els donatius, amb potestat per invertir en millores o en necessitats peremptòries rendint comptes sempre als membres de la Junta.

Els anys passen i el sou de les germanes queda desfasat: el 1969 cobren 1.000 pessetes al mes. L'any 1977, l'alcalde Pere Giró i la visitadora de la Companyia, Genoveva Masip⁶⁷, signen un important contracte, renovable anualment, amb disset clàusules, entre les quals s'estipula que, a partir d'aquell moment, les germanes estaran afiliades a la Seguretat Social i percebran el sou base segons la seva categoria professional.

L'Hospital de Figueres va disposar dels serveis de les germanes fins a l'any 1995. Aquell mateix any la corporació municipal, en sessió celebrada el 31 de maig, va acordar per unanimitat, a proposta de l'alcalde Marià Lorca, concedir la Medalla de Plata de la Ciutat a la Companyia de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül per la seva tasca sanitària i assistencial a l'Hospital en els seus gairebé quaranta anys d'estada, i per l'activitat geriàtrica i educativa a la ciutat des de les darreries del s. XIX. El 13 de juny de 1995 va tenir lloc l'entrega del guardó en el saló

66 AHG, Junta Provincial de Beneficència, reg. 121. Memòria 1956.

67 ACAE, HF, reg. 369.

d'actes de l'Hospital i Marià Lorca els va reiterar l'agraïment de part de tots els figuerencs.

Posteriorment, foren les monges de la congregació de les Carmelites de la Verge del Mont Carmel de Lladó les que s'ocuparen d'algunes de les funcions d'atenció espiritual als malalts de l'Hospital de Figueres fins que, en un fatídic accident de cotxe, ocorregut el febrer de 2012, al terme municipal de Torreblanca (Plana Alta), va perdre la vida una de les germanes, Maria Gràcia, mentre que l'altra, Núria (Antònia Viladrich Feliu), que també viatjava en el mateix vehicle va, resultar ferida. En el moment del sinistre tenien 75 i 76 anys, respectivament, i es dirigeixen a un curset de formació religiosa a Tales (Plana Baixa).⁶⁸

⁶⁸ http://www.urc.cat/urc/publica/horeb/horeb_159.pdf

Distincions

En els darrers anys les actuacions de millora d'instal·lacions i de gestió hospitalària s'han vist recompensades amb les següents distincions:

Premis TOP-20 PER EXCEL·LÈNCIA als millors hospitals mitjans d'Espanya:

- Premi TOP 20-2001
- Premi TOP 20-2002
- Premi TOP 20-2003
- Premi TOP 20-2005
- Premi FAD. TOT HOSPITAL 2005 Millor Memòria d'una institució sanitària
- Premi TOP-20 Àrea Respiratòria-2007
- Premi TOP 20-2007
- Premi TOP 20-2009
- Premi TOP 20-2010
- Premi TOP 20-2011
- Premi TOP-20 Gestió Global Hospitalària-2012

Medalla d'Or de la Ciutat de Figueres. 2013

..... L'Hospital als anys 60, poc després de ser inaugurat.

..... Façana de l'Hospital, en l'actualitat, des de la Ronda Rector Arolas. ....

Epíleg

El dia 20 d'octubre de 2013 l'Hospital de Figueres rep la millor distinció que pot aconseguir una institució figuerenca: la Medalla d'Or de la Ciutat.

Aquest reconeixement arriba just l'any commemoratiu del 700 aniversari. No es podria cloure de millor manera la trajectòria de set segles de servei als figuerencs i als empordanesos.

Ha estat un llarg camí, ple de dificultats i entrebancs, de lluites, patiments i superacions, per arribar als resultats actuals.

Avui, la institució més antiga de la ciutat disposa d'un equip humà de primer ordre i d'una tecnologia sanitària capdavantera. I tot s'ha aconseguit gràcies a la generositat, l'esforç, l'eficiència i la il·lusió.

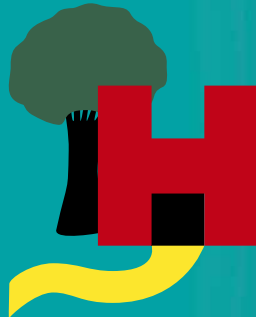
Enguany, més que mai, l'Hospital s'apropa als seus conciutadans.

HOSPITAL DE FIGUERES

700 ANIVERSARI

Fundació
Salut Empordà

700

ISBN 978-84-8067-128-9

9 788480 671286